
WIDENER
HN P7YL +

HONVÉDEK

NAPLÓ JEGYZETEI

ÖSSZEGYÜJTÉ

KORÁNYI VIKTOR.

Második, javitott kiadás.

(Az első kiadás, csaknem egészen, rendőrileg lefoglaltatott.)

PEST,

EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

1861.

Lane

Pest, 1861. Emich Gusztáv m. akad. nyomdász.

Méltóságos Báró úr!

Tisztelt hazafi!

Méltóságod sokszor és jelentékeny áldozatokkal járult a haza szent oltárához, — ezt tevék mások is; — Báró úr az utóbbi szomoru évek alatt, csak nem önfeláldozó bátorságot fejtett ki, midőn fölemelt fővel és férfias hangon küzdött az önkény és nyomás ellen, — ezt tevék mások is; — Méltóságod egyesek jellemét a leghazafiasabb czéloknak megnyerte, s azt a közjó érdekében fölhasználni birta, — ezt tehették mások

is; — Méltóságod születési, rokonsági, ismeretségi és társadalmi befolyása összes előnyeit, az előbbi kormányrendszer által üldözött hazafiak védelmére s azok megmentésére forditá; többek közt: a mult ősszel Jósefstadba elzárt 20 egyén is Báró úrtól nyeré az első vigasztalást, Báró úr fáradott legtöbbet — nem egyesek — hanem mindnyájunk kiszabadulása érdekében; s Báró úr volt, ki szabadságunk visszaadásáról minket legelső értesite. — Ezt tudtommal Méltóságod tevé, — ezt nem tevék mások is.

Pesten, márczius 18-án 1861.

Korányi Viktor.

Di fontana d'angioli

báró

Lo-Presti Álmos Lajos úr

ő méltóságának

hazafias kegyeletébe

ajánlva

K. V.-tól.

A legelső honvéd napló-jegyzetei.

A valót! a valót

Keblem föltárul... mint a haragos ég, midőn villámtól megreped, vagy mint a fiatal leány keble, midőn megjelen a kedvelt ifju, kivel szive érzelmét tudatni, — akarja is, nem is.

De kinek volna kedve mind azt végig hallgatni, mit én történet-hiven elmondani szeretnék?

Az ember segít magán, miként tud.

Teremtek magamnak egy hölgyet, természetesen puszta képzeletben, kit senki sem fog látni, de én még is látom őt; mint látja a szerelmes szive kedvesét, ki — tudja Isten hol van! Mint látja a vén anyóka megboldogult férje lelkét, ki talán sokkal inkább örül hogy tőle megszabadult, semhogy hozzá látogatóba járna; és végre mint látta — egykor — némely nemzetőr a nagy számu ellenséget ott, hol nem is volt.

Látom szellemdús arcát, tűzpillantásu sze meit, hallom szivecskéje dobogását — előttem

van egész kedvességében. És rendkivül örülök annak a szép pici eperszájnak, mely ha szólni tudna, elfogulatlan hangulatában talán a legszeszélyesebben szórná a tüzes szó-villámokat. És én örülök e képnek; miért? mert elvárom tőle, hogy ha életrajzomat elébe terjesztendem, érdemesitni fog egy szives — forró — csókra.

És ha már elém képzeltem őt, mért ne ülnék melléje? mért ne szólnék hozzá?...

Elmondom neki, mily szép élet volt az a honvédélet. Hiszen mi van a világon, miről szivesebben beszélnénk, mint azon időről mely elmult! — Sokat szenvedtem, sokat nyomorogtam s keveset élveztem, mégis a mult idő életem legszebb korszaka volt. . . .

Visszaképzelem magam a multba s átélem képzetemben ujra, mi elmult.

Figyelj szavaimra, őszintén, fogok beszélni.

* * *

P e s t, Május hó közepén 1848.

A haza veszélyben forog!... Őrködjünk az ifjú szabadság fölött! Őrködjünk fölötte, ha kell életünkkel is.

Igy szólt a kormány, igy szóltak a lapok, s a felhivás villámgyorsan terjedt a hazában.

Az ifjuság gyülekezik, tanakodik, kész a hazáért életét is föláldozni — szóval mindenki, tettel igen sok.

Én csak hallgatom a sok lármát, s várom az eseményeket. Mit is tehetnék egyebet?

Valahol egy lelkes köréneket olvastam, melynek szivhez szóló szavai viszhangra találtak lelkemben.

* *
*

Pest, Majus vége felé. 1848.

Az uri-utcai ugynevezett foradalmi-csarnokban fennen lobog a zászló, a cigányok hatalmasan huzzák a Rákócyt, a tolnai-csárdást, meg a marseille-i indulót.

A 'közvélemény asztalá'nál vidor ifjak iratják föl neveiket, kik a pár hónap alatt megnyerendő győzelemig táborba ohajtanak szállani.... A csarnok előtt — tarka néptömegtül körülhullámozva — nehány fiatal ember, kezökben buzogánynyal, csárdást táncol.

Köztük vagyok én is.

Szemeikben tűz, arcukon lelkesedés tükrözi magát, s rajtuk az ablakokból lenéző hölgyek örömsugárzó vagy bánatos tekintete pihen.

Szépen folyik a toborzás, mig oda nem jő Batthyány Lajos, és azon nyilatkozattal: hogy mint barátunk adja tudtunkra, miszerint a kormány ideiglenes szolgálatot el nem fogad, s ha a harcosok sorába akarunk lépni, áljunk be a rendszeresitett három évre, — el nem oszlatja az egybegyülteket.

* *
*

Pest, 1848....

A forradalmi-csarnok megint hemzseg a sok fiatalságtól, s kik tegnap csak nehány hónapra akartak katonává lenni, ma már három évre készek fölcsapni — legalább a nagyobb rész.

A zászló lengedezve halad a muzeum felé, s a csarnokban összegyült fiatalok zeneszóval — mert enélkül mi sem történik — indulnak utána... köztük én is.

‚Éljent' harsognak ők, éljent kiált nekik a nép, s az ablakokból fehér kendők lobognak felénk, szalagok és virágok hullnak közénk..... Gyönyörű jelenet!

És kezdődik a beavatás a muzeum épületében.

* *
*

Mi, kik tüzérekül álltunk be, addig is mig a tüzérség létre jő, az első zászlóaljhoz osztattunk be.

Alkonyat felé jár az idő.... A besorozottak lelkes csapatja örömrivalgások közt vonul az ujépületbe.

Csak én vagyok komoly... csak az én szemeimben csillámlik egy pár tört köny... De ezek nem a bánat könyei, hanem a végzeté, hogy oly életpályára sodort melyre nem születtem. Soha sem volt kivánságom a katonasághoz, sohasem voltam barátja az embermészárlásnak.

Es mégis beállottam, mert . . . a haza java s a becsület ugy kivánta.

* *
*

Pest, Május 22. 1848.

Leng a zászló szerte Pestnek nevezetesebb utcáin, utána mi, — szép rendiben, mint katonához illik, — s nagyban toborzunk. . . .

Huzd rá cigány!

A czigány húzza csúful, majd elreped a hegedűje, a Thurszky-banda is hatalmasan játszik, s közbe-közbe egy egy rivalgás hasítja át a levegőt, a cigány meg tust huz rá. . . . Az ablakok mindenfelé kinyitvák a merre járunk, s minden ablakból egy pár csinos vagy nem csinos fő kandikál ki.

Nem kell nekünk bor hogy csalogassuk az embereket, jönnek azok önként, csak győzzék befogadni; örül, ki alkalmasnak találtatik.

Elbeszélek egy jelenetet.

Egy köpcös fiút nem fogadott be az avató bizottmány, mert nem üté meg a mértéket.

A fiú megáll a szoba közepén, egypár keserű köny pereg le dacos arcán, s végre ily szavakat menydörög a tisztelt bizottmányra :

— Nem vesznek be? A teremtésit az uraknak! verje meg hát az istennyila mindnyájukat!

A fiú besoroztatott.

* *
*

Pest, Május 1848.

A záporeső csak ugy szakad... pedig szinházba kellene menni, mingyárt hét óra lesz.

Ily tájban a szinház csarnoka tele szokott lenni fiatal emberekkel, kik a jövők felett szemlét tartanak.

Arszlán sereg! — jobbra nézz!

Egy batár robog be a szinház udvarán.

Az arszlánok kiváncsian dugják ki fejeiket irtóztatóan kikeményitett fülreszelőik közül s illendő posituraba helyezik magukat.

De hasztalan! A vélt szép hölgyek ez egyszer elmaradtak, — a batardon két közlegény jött — én meg egy pajtásom....

— Hm! be nagy urrá léttetek! mondja egyikök.

— Hohó barátom! ez még kismiska, de nézd azokat a tótokat, kik azon rongyosan mint vannak, bele ülnek a bérkocsikba és vitetik magukat a városligetbe. —

* *
*

Pest, Május 1848.

— Mától fogva majdnem valóságos tüzér vagyok!

— Kicsi híja azonban, hogy ki nem koptam a katonaságból.

— Azok a nagy urak kiokoskodták, hogy miután sereget rögtön kell teremteni, a magyar

pedig ügyetlenebb, semhogy az ágyukezelést egy hamarjában megtanulhatná; tehát nem kell tüzérséget alakitani.

Természetes! minek is? Az ágyú sok pénzbe kerül, s aztán miből csináltatnának pompás pamlagokat az irodákba!...

Mi restelni kezdtük a bizonytalanságot, és minthogy tüzérekül álltunk be, sehogy sem volt kedvünk fikává trávestálódni. Kiválasztottunk tehát közülünk kettőt, hogy a hadi-tanács elnökétől, vagy magától Batthyánytól tudják meg, mi lesz már belőlünk? Ezek azon felelettel jöttek vissza, hogy ha tüzéri osztály nem állittatnék föl — miután ez még kétséges — ki a gyalogságnál megmaradni nem akar, esküjétől fölmentetik.

— Ez szép kis lefőzés, vagy mi?

— Szörnyen könnyelmű a kormány egész eljárása.

* *
*

Pest, Május 31. 1848

Mától fogva valóságos tüzér vagyok!

Itt állok az ablaknál, lesütött fővel, és ha katona létemre nem szégyelném magam, kimondanám azt is, hogy szemeimben egy-egy köny remeg. . . .

Egy levelet kaptam hazulról, tele a legkeserűbb, a legfájóbb szemrehányásokkal katonává lettem miatt... Minden szó a kétségbeesett fájda-

lom hangján van irva. . . Kifordult kezemből a levél, midőn olvastam. . . .

Itt állok az ablaknál — egy szoborként, s köny remeg szemeimben. . . .

De azért egy percig sem bántam meg hogy beálltam. Tudom mit tettem. Történjék, minek történnie kell!

Félre a kislelküséggel.

* *
*

Pest, Junius elején 1848.

— Tizedes ur! mi kötelességem lesz holnap?

— Talán önre jött a sor inspectiós lenni?

— Igen.

— Hát inspectiós, tulajdonképen annyi mint szobafelügyelő, vagy e hivatal gyakorlati oldalát tekintve semmi egyéb, mint köteles szolgája — az nap — a többinek. — Reggel korán fölkel, és miután mindenki elsöpörte saját ágya mellől a szemetet, ön kisöpri az egész szobát. — Aztán ellátja a községet vizzel és pedig mindannyiszor, valahányszor szükségeltetik. Egész nap itthon tartózkodik, fölügyel a rendre és vigyáz, hogy semmi lábat ne kapjon. — No meg délután asztalt kellene surolnia, melyről ettünk, hanem azt az öreg János elvégzi két krajcárért.

— Èrtem.

— Egyébiránt tudja, hiszen szabad ám mást keresni maga helyett.

— Ha a többi megtette, én is megteszem.

* *
*

Ujépület 1848.

— Barátom! Hogy fogok én ezen a kemény ágyon aludni? kérdi egy ujonc.

— Hát csak ugy! mond a három hetes katona, — hogy első éjszaka egyéb időtöltésed nem lesz, mint reggelig folyvást jobbra át — és balra át-ot csinálni az ágyadban, mert biz ez kissé szokatlan lesz, nem állván egyébből, mint egy nagyobb és egy kisebb vánkosforma szalmazsákból, egy lepedő és egy pokrócból, — már másnap, részint mert már kissé megszoktad; részint mert az előtte való éj legnagyobb részét ébren töltéd, oly jóizün alszol mint a tej; harmad nap meg alig ébrednél föl, ha mindjárt ágyút sütnének is el melletted; negyed napra pedig csak a káplár hathatós szava fog fölverni.

* *
*

Pest, Junius elején.

Fuj! be meleg van!

A hosszas ágyu-gyakorlat egészen ellankaszt, már három órája hogy sürgünk forgunk az ágyúk körül és mégsem vezénylik hogy:

Lépj le!

Pedig már hét órát is elütötte.

De semmi! azért nem haragszunk. Mihez oly tiszta lelkesedéssel és szent akarattal fogtunk, nem esik terhünkre . . .

Csak tovább! Töltsük az ágyút! Lőjjük a képzelt ellenséget és fussuk körül az ágyúkkal ezt a nagy udvart. . . . A szabadság nemtője letörlendi izzadságunkat. . .

Lám, mi csak két hete hogy tanulunk, s már kanyarulatokat teszünk az ágyukkal, mig amott a más nemü ujonc, kit egy hónap óta nyaggatnak, most tanulja, hogy kell tartani a tömőfát.

Mozdonyra! harsogtatja vezénylőnk. S a mozdony körül beszélgető vagy a gyakorlat nézésében elmerült urfiak, kiknek ma azon hivatás jutott, hogy az ágyús lovakat pótolják, szeszélyesen riasztódnak föl egyik irányzó vidor felszólitása által:

— Ló urak! ide a mozdonnyal!

* * *

Pest, Junius elején.

— Ugyan mit csináltok egész nap, hogy most oly ritkán lehet benneteket látni? kérdi ismerősöm.

— Mit?! Reggel négy órától hétig, néha tovább is gyakorlatunk van. Szünóra után jön egy

tiszt és a tüzérség elméletét adja elő. Délután a katonai törvényeket hallgatjuk, aztán meg irányozni tanulunk. Esti hat órakor van vége a tanulásnak.

— Nem untátok még meg?

— Nem.

* *
*

Pest, Junius 1848.

Örüljetek fiúk! ma nagy vendégség lesz! Én vagyok rendelve — szakácsnak!? Hahaha! még rántott levest sem tudok főzni!

Minden szobából két szakács van rendelve, mindenik szakács mintegy tizenöt embernek fog főzni.

Szakácsok! kiált be minden ajtón a napos káplár. A napos káplár épen az a maga neměben, mi az inspectiós a maga szobájában.

Nem levén még egyenruhánk, kiki legszebb ruháját ölti fel; kalapunkra föltűzzük — ismertető jelül, nehogy az utcán valaki megszóljon — beavatási jegyünket, melyre rá van irva hogy: Országos hadi nemzetőr (mert a honvéd nevet csak mostanában kaptuk,) és megindulunk.

Párosan megyünk végig az utcán — elől a napos tizedes, utána mi — ketten-ketten egy nagy kosarat cipelve.

Először is a mészárszékbe megyünk husért. Aztán a piacra. És vásárlok három garas ára

burgonyát, egy garason sárgarépát, két krajcáron petrezselymet, egy krajcáron a szatócsnál borsot, két garason ecetet, négy garason salátát, — olaj azt tartom nem is kell — és végre veszek vagy három zsemlét.

Ennyit vásároltam én, sem többet sem kevesebbet, mert pajtásom is szórul szóra ennyit vásárolt.

A kofák majd agyonnevették magukat.

Aztán karon fogjuk mindketten — nem egymást, hanem a kosarat. A burgonyából és sárgarépából azon részt, mely kosarunkba nem fért, kezünkben visszük, pedig pajtásom még azt a bolondot is megtette, hogy fejér kesztyűt huzott. És bebotorkálunk — keresztül a Széchenyi ligeten, a laktanyába.

A fiúk gyakorlaton vannak.

No csak sürögjetek forogjatok! majd ha kifáradtatok készen vár a pompás ebéd?! Reszkessetek. . . .

Letesszük a kosarat az asztalra. Egyik oldalára állok én, szemközt velem pajtásom, — mosolyogva megbámulván mindketten az asztal közepén begyeskedő kosarat, az ő tartalmával együtt.

Kezdünk tanakodni — és tanakodunk, hogy hát mit főzzünk?

Pajtásom is olyatén féle civis ember mint

én, ő sem tudna egy kanál jó rántott levest főzni egy országért.

És mi tanakodunk, hogy hát mit főzzünk! Örüljetek fiúk! ma nagy vendégség lesz!...

— Barátom! a zsemlét kockára vágjuk, s a levesbe apritjuk tészta helyett. Igy okoskodom én. Mert tésztát gyurni a világért sem tudunk.

— Természetes! Hanem megállj. Azt akkor is megtehetjük, ha a hús a tűznél lesz.

— Igazság, gyere a kuthoz, egyikünk majd szivattyúzza a vizet, a másik meg alá tartja a húst, hogy megmosódjék.

Igy kimossuk az edényeket, megmossuk a pityókát és a zöldséget.

Aztán beletesszük abba a cin vagy bádog edénybe mind, a mit vettünk. — — De még sem! Először csupán a húst — vizbe fölosztva, és csak aztán, ha a hús félig megfőtt, tesszük bele a zöldséget.

Hanem bezzeg mikor sózni kell, akkor veszszük észre, hogy sót meg paprikát nem is vettünk.

Uccu kukta! — mert olykor ilyen is akad — fuss hamar! Hozzál sót, paprikát, meg egy kis vöröshagymát, hogy jobb ize legyen ennek az isten tudja minek....

Fúvom a tűzet, csak ugy sül-fül a képem, előttem egy piszkos törülköző fityeg kötény gyanánt. És piritom a szeletekre vágott zsemlét. A

megpiritottakat kockára vágom levesbe...... Költői foglalatosság...

— Fél tizenkettőre van — szakácsok tálalni! hangzik be egyszerre a konyhába.

Fele a zsemlének csak meg volna piritva, de a másik fele! már azt csak ugy eredeti alakjában apritom össze. Aztán pedig beviszem az edényt a szobába....

Nos fiúk?

Előjön mindenik csészéjével, mindenik kap bele untig való levet, és három-négy kocka zsemlét; aztán pedig kap egy darab főtt húst salátával. Kinek ez nem elég, ott a marci.

— A magyar katona marcinak hivja a komisz kenyeret. Én azon marciból, mit először kaptam, kenyértortát készittettem.

Hanem irgalmatlan huncut gyomor ám még az is, mely beéri ily ebéddel!

* *
*

Pest, Junius 1848.

Ide nézzetek pestiek! Nézzétek, mit még nem láttatok!

— Fiúk? Hogy festek most?

— Szép! felséges! Az a barna attila, az a kék nadrág vörös zsinórral igen jól veszi ki magát. Hozzá a csákó, lengő forgóval, pompás.

Parancsnokunk fölszólitott, nem akarnánk-e addig is, mig az országtól kapunk, önköltsé-

günkön egyenruhát készittetni. Örömmel fogadtuk az ajánlatot, s csináltattunk többen. Az enyim leghamarább készült el, enyim a legelső honvédruha széles Magyarországban.

— Föl is huztam mingyárt — még ott a szabónál.

— De levetem, pedig azonnal; mert akár merre fordulok, mindenütt rám néznek, vagy inkább ruhámra. Kérdésekkel ostromolnak: tüzér vagyok-e, vagy gyalogos? még a gyerekek is utánam futnak. Le kell vetnem mig többnek is lesz.

Adtak nadrágot olyan zsáknak való kelméből, és egy pár csizmát. A csizma még nem látott fénymázt. S oly napi parancs adatott ki, hogy azt, tudniillik a csizmát, senkinek sem szabad viselni, mielőtt a tizedesnek megmutatta: miként halzsirral be volt kenve, s aztán kifényesitve.

A nadrágot azonnal föl kelle huznunk. Az valami dicső, hogyan vág a többi — készakarva arszlánszerű — öltözetünkhöz ez a bokáig érő, alól borzasztó szűk, fölül borzasztó bő, a szó teljes értelmében — komisz nadrág.

És lám! midőn kisétálunk, a hölgyek azért épen nem fintorgatják előttünk orraikat, hanem szinte szivesen, mosolyogva fogadnak oldaluk mellé.

* *
*

Pest. -...

— Urak! Senki el ne menjen, mert tüstént hurcolkodunk. Igy szól a szoba parancsnok, vagy is a káplár.

— És nem sokára ezután kezdődött a vándorlás. Hurcolkodunk a felső emeletbe, magasabb állásra.

Ketten hárman megfogunk egy ágyat, vagy egy asztalt s visszük föl. Aztán pedig mindenik fejére veszi szalmazsákját, s keservesen cipeli a lépcsőzeten föl; — szerencsés, kinek valamelyik le nem dönti terhét a fejéről. . . . Este hatig tart a nagyszerü költözködés.

A jövő pillanatban már kicsíptem magamat, hogy a sétatéren rangomhoz illőleg föllépjhessek. —

Elindultam, — de alig érek a folyosó végeig, már rám rival a káplár hogy jöjjek vissza, mert a folyosót fogjuk tisztogatni. . . !

Ezen estét soha el nem feledem. Mellettünk a Széchenyi ligeten a zenészek játszottak, mi pedig mosogató ruhával kezünkben, a hogy ugy, egy dallamot énekeltünk a — Nabuccoból !

Oh ez szép látvány volt!

— Főkért egy tarisznya — semmivel.

* *
*

Nem jönnétek ide mosónék hogy tőlünk mángolni tanuljatok?

A kitlit — komisz kelméből készült attila-szabású nyári öltöny — kiteritjük az asztalra, és vizes sárkefével addig dörzsöljük, mig tiszta lesz. Aztán megszáritjuk. Végre megmángoljuk, mely műtétel következőleg megy véghez: valahonnan előkapunk egy, az ágyúknál kiszolgált tömőfa-darabot, erre rágöngyölgetjük a kimosott, vagy inkább ki-sárkefézett komisz ruhát, és keresztbe teszszük az asztalon; fölibe pedig lábakkal az ég felé hanyatt fektetünk egy padot; a padra valaki ráfekszik, kettő pedig húzza-vonja, mig az — a padon fekvő valaki lefordúl és a ruha meg van mángolva.

* * *

Reggeli nyolc óra. Az iroda előtt többen vagyunk; — ki idéztetett, ki meg kérni jött. Legtöbben szabadságot akarunk kérni időn túlra.

Végre kijön a napos káplár, mondván:

— Jöjjenek be kik takarodón túl akarnak kimaradni — termet nagyság szerint.

És — miután a gyakorlat alatt beporosult csizmáinkat letisztitottuk, s egyet köhintettünk, épen mint a bizalomszavazó táblabirák mikor Batthyányhoz mentek — belépünk.

Én vagyok az előcsahos, mert a jelenlevők között legmagasabbra nőttem.

Meghajtjuk magunkat a mint jólnevelt fiatal emberekhez illik.

— Hadnagy ur! kérjük legyen szives megengedni, hogy időn túl kimaradhassunk.

Az altisztek mosolyognak, a hadnagy pedig ilyformán főzi le a tisztességes társaságot:

— Hát ez a katonai rapport? menjenek önök ki, aztán jőjjenek be, lépést tartva egymás után. Itt félbalt csinálnak, balkezöket a sapka karimához emelvén: üdvözölnek engem, ki az arcvonal előtt, állok igy ni; mutatta a salutirozást. — de mindennek egyszerre kell történnie, — ekkor jelenti az első, hogy mi kéréssel jöttek. Értik?

Ugy teszünk mint meghagyá, s a nyert engedélyt megköszönve ki akarunk menni. . . .

— Visszakoz! rival utánunk a hadnagy.

És visszaállunk szépen sorban, mint áltunk vala elébb.

— Midőn vége a jelentésnek, ne bókoljanak önök mintha hölgyektől távoznának, hanem az üdvözlést ismételve, félbalt csinálnak, és a hogy bejöttek, kimennek.

De én fogadom, nem megyek többé rapportra. Ez a dróton járó báboskodás nekem ugyan nem kell!

* *
*

Az imént jó izűt nevettem.

Elmondom, miért.

A váci utcában sétáltam, midő valaki felém közelit.

Megnézett tetőtül talpig, egészen komisz ruha levén rajtam, — aztán egyet csóvált a fején, s utóbb imigyen szólamlott meg:

— Ejnye! hát teins ur is katonává lett!

— Közkatona — és teins ur! Bizony meg nem foghatom.

* *
*

Te pajtás! ma néztelek benneteket, hogy gyakoroltok. Mikor még messziről felétek néztem, ugy tetszett, mintha egy emlénycsoportot látnék — az a sok kék sapka, mindannyi nefelejtsnek látszék — legalább előttem.

— Ej! kár hogy ma köztünk nem voltál; igen jót nevettünk. — Midőn a gyakorlatnak vége volt, egy pár fordulattal haza tértünk.

Egy német ember vezénylett. A többi közt egyszer megbicsaklott a nyelve, és ‚jobbra kanyarodj‘ helyett igy kiáltá el magát;

Jopprá kárakotty!

* *
*

Pest, Junius. 1848.

— Barátim! mig lenn a gyakorlatot néztem, ellopták szobámból az órámat, meg a kardbojtomat. — Azonban ha utolsó ingemet is elvitték volna sem tudnék ma mérgelődni. Ugy

örülök, hogy ki nem mondhatom. Nem vették önök észre? Az ezredes, a képviselők és mindannyian kik jelen voltak, egészen meglepettek azon serény ügyesség által, melyet önök a mai gyakorlat alkalmával tanusitottak. Önök a honvéd-tüzérség alapitói, mert fényesen megmutatták, hogy a magyarból is válik jó tüzér, minek következtében több üteg fölállitása el fog határoztatni. — Igy szól egy hadnagy, midőn hozzá a szokott órában fölmentünk. Mi teljes lelki örömmel hallgattuk szavait.

* *
*

Mily kellemes a regg e liget árnyában!

Itt sétálok föl s alá, gondolatokba merülve, néha olvasgátva, s ujra éledő képzetem tarkánál tarkánál tarkább képleteket sző.

De kik vagytok ti nyájas hölgyek, kik egyszerű reggeli pongyolában naponta meglátogatjátok ezen ily órákban csaknem magányos sétatért?... Talán e kora sétaközben jól esik egymásnak elmondanotok kedvenc álmaitokat? vagy talán egy áldott sugallat hoz benneteket körém, hogy képzeletvilágomba életet öntsetek.

Reggel rendesen a ligeten vagyok és szép álmokban ringatom lelkemet, mi annyival kellemesb, minthogy azon alakok, kik álmaimban előttem megjelennek, valósággal is ellebegnek mellettem.

Nyolc órakor az országos haditanács elnöke irodájába megyek, s leülve egy negyvennyolc pengő forintos iróasztalhoz, átfutom az épen sajtó alól kikerült lapokat, aztán pedig munkához fogok.

Ebéd után a pompás nyugágyon egyet pihenek, utóbb szivarra gyujtok s pár órai munka után fölkeresem a ligetet vagy a szinházat.

A több teremből álló irodában itt is ott is egy-egy komolyképü őrnagy dolgozik; ugy vagyok köztük, mint veréb a száraz ágon. — Csak két fiatal kapitány fordult meg itt eddig, kik bennem érdeket gerjesztettek maguk iránt. Egyik igen barátságos és lelkes, a másik komoly de lángtekintete van. Az első Ivánka Imre, a másik Görgey Arthur.

Sokszor oly jó izűt nevetek magamban, midőn egynémely kérelmező — azt vélvén, hogy elnöki segédtiszt vagyok — alázatos képpel hozzám sompolyog, s háromszor meghajolván, átnyujtja legalázatosabb folyamodását. Ilyenkor én, a nélkül hogy ülhelyemből fölkelni méltóztatnám — de ki is győzné? — tekintélyes arccal hozzá fordulok — ha tükör volna előttem, talán el nevetném magam — s magyar közvitéz módjára, jól a szeme közé nézvén, illyetén szavakkal: Tessék besétálni az ezredes urhoz, legjobb lesz vele személyesen szólani — beküldöm, és a reám ruházott tekintély, mely hosszasabb beszél-

getés közben talán igen is alácsökkenne, mentve van. S a mi több, ő meg örül hogy oly ritka szerencséhez jutott, pedig?

* *
*

Pest, 1848.

Hogy a tatár üsse meg azt a dobost dobjával együtt! Soha ugy nem boszankodtam arra a takarodóra, mint most!

A Széchenyi ligeten egy ismerős fiatal emberrel jöttem össze, s emlité előttem azon hölgyeket, kiket reggel naponta látni szoktam. Tőle tudtam meg nevöket.

Épen indulóban voltunk, hogy bemutasson náluk, — mert ők is a ligeten voltak — midőn az istentelen takarodó fülembe zúg, és én — bementem a laktanyára.

Oh én bolond: ki böjtölök, mikor jóizűt ehetném!

Hát nem volna lovagiasabb inkább huszonnégy órai kurtavasra veretni magamat holnap, mint ezen szép alkalmat, — velök megismerkedhetni, — igy elpotyázni?

Életemben oly sokszor éreztem már súlyát Schiller ezen szavainak:

Was du im Momente ausgeschlagen,
Gibt dir keine Ewigkeit zurück; —

és én hideg lélekkel besompolygok a laktanyába!

Óh én —

* *
*

Pest, pünkösd hava 1848.

Pünkösd napja van, gyönyörü est. Kiki mulatja magát, a hogy tudja.

— Honvédek! Siessetek haza, pajtásaitokat gyilkolják!...hangzik egyszerre a szinházban.

A közönség elrémül, s csak ugy tör ki a szinházból —a honvédek haza sietnek.

Mi tüzérek és a gyalogság egy része az ujépületben sereglünk össze, és ki asztallábat, ki egy póznát, ki evőkését, ki mit talál kapván elő: rohanni akarunk pajtásaink segitségére a nagy kaszárnyába, hol a honvédek az olaszokkal küzdenek — a fegyvertelen nép a fölfegyverzettel.

A városban riadót vernek, közbe közbe lövések hallatszanak.

Pünkösd napja, vérpiros pünkösd napja van.

Mi hiába erőködénk, ki nem bocsátottak; s tombolva, csaknem dühöngve vártuk a történendőket... mig nem éjfél táján tisztjeinknek sikerült a kedélyeket lecsillapitani, s szobáinkba vonultunk.

Legvalószinübb az, hogy az olaszokat valaki föl bujtogatta a honvédek ellen azon koholmánnyal, mintha ezek az olaszok elnyomására szedetnének.

És az olaszokkal mi történend?

Lefegyvereztettek, s most mennek az őket Komáromba szállitandó hajóra — könnyes szemekkel, megbánva elhamarkodott tettöket.

— Mi lelt pajtás? Olyan fekete vagy, mintha egy hétig a kéményben füstöltek volna!?

— Nem csoda, most jöttünk a nagy kaszárnyából, szenet hoztunk.

* * *

Szegény fiúk! Szegény fiúk! Ti ugyan megjártátok!

Nem tudom, becsüljem-e elszánt föllépésteket, vagy kárhoztassalak benneteket, hogy potomságért ugy kitettétek magatokat!

— Ma reggel egyet a Thurszkyak közül meg akartak botoztatni. Mi ezt megtudva, fölugráltunk ágyainkból és a legegyszerűbb pongyolában lerohantunk az első emeletbe, hogy a botozást megakadályozzuk. — A botok eltörettek, és csak akkor távoztunk, midőn a végrehajtó tiszt szavát adta, hogy a büntetés elmarad. — Ezzel a hivatalba mentem.

Most mondja egyik pajtásom, hogy egy óra mulva bezeg ott termett egy alezredes, és szörnyen kikelt a törvénytelen lépés ellen. Mert, mind mondá, a botozás nincs eltörülve a sorkatonaságnál. Mindenik nyugodtan hallgatta őt. De midőn azt kérdé a jelenvoltaktól, vajjon elismerik-e, hogy törvénytelenül cseleked-ek? öten kiléptek és nyiltan kimondták, hogy — nem. Ezeket tüstént őrizet alá vétette és börtömbe vitette. Szegény fiúk!

* * *

Nézem ezt a silány főzeléket, melyre erővel ráfognák, hogy gulyáshús, nézem s csakugy bámulom.

Ma aligha szilvára nem kerül a dolog....

Elmondom e közmondásunk eredetét.

Egyszer koplaló nap levén, kinézek az ablakon, s látom, hogy az ablak alatt egy kufárné szilvát árul. Vettem belőle. És többé nem is volt étvágyam, megbetegedtem.

Azóta ha látjuk a bekövetkező bőjtöt, keservesen nevető hangon mondogatjuk egymásnak:

— Fiúk! ma szilvára kerül a dolog!

* * *

Pest, pünkösd hava 1848.

— Fel! Fel! Három óra elmult. Készüljenek önök. Mingyárt indulunk — mondja a tizedes.

És lőn öltözködés, készülés, rakosgatás mindenfelé. Egy negyed óra mulva pedig az udvartéren áll sorakozva, szép rendben az egész tüzércsapat. Mindenik komisz ruhába öltözve, tetőtül fogva a csizma patkóig. Mindenki oldalán kenyértarisznya lóg, némelyikén e mellett bőrrel bevont üveg is kacérkodik.

A nap még nem kelt föl.

Indulj!

A csapat megindul, ágyukkal, trombitaszóval, vigan, de csendesen.

— Hova, hova tüzérek?

— Mulatni! Harcjátékunk lesz a keresztúri mezőn.

Midőn elhagyjuk a várost, megzendül a dal, — dalolva, mulatva megyünk ki a mezőre.

Lássuk mit tudnak a magyar tüzérek? gondolta magában több tiszt, s kijött nézni.

A mezőn sátorok vannak fölállitva — egész tábor kicsinyben. Messze a sátoroktól van a célkör, fölötte vörös fehér zöld szinű zászló lobog.

Kezdődik a célbalövés ezerkétszáz lépésnyi távolságról hat fontos golyókkal, és hét fontos granátokkal.

— Uraim! Önök remekül lőnek! Önök ily rövid idő alatt csodás tökélyre vitték. Őszintén megvallom, nálunk alig történt pár év alatt egyszer, hogy valaki a zászlót eltalálta (?) Önök lövéseitől a célkör összevissza van lőve, s magam két izben láttam a zászlót lefordulni. Önök felségesen lőnek.

Ezt mondá előttem egy cs. kir. tüzértiszt. Nézzetek ide és mondjátok még egyszer, hogy a magyar alkalmatlan a tüzéri szolgálatra! —

— Mi az?

— Semmi, — a fülem vérzik; nem léptem vissza az ágyútorkától és az erős hang megrázkodtatott. Midőn t. i. az ágyú elsül, a lőpor erejétől visszarúgodik, s ilyenkor vissza szoktunk lépni, mert a hang különben iszonyú erővel csapódik hallérzékeinkre.

— Már most szagoltuk a puska-, vagy inkább ágyú-port, hallottuk dörgéseit, csak eresszenek csatába, megmutatjuk mi, hogy nem csak huszár meg baka, hanem tüzér is válik a magyarból!

Nyári meleg nap van, alig ha fergeteg nem lesz. De ez nem ijeszti vissza a pestieket, kik csoportosan kocsiznak ki kisded táborunk szemléletére. Sok néző gyült ide; képviselők, tisztek, és nem csak férfiak, hanem nők is.

Eddig csak céllövés volt, következik a harcjáték.

Vigyázz!

Tölts!

És kezdődik a forgolódás az ágyúk körül. Egyik a túrós-zacskó forma löveget dugja az ágyutorkába, a másik betolja azt a tömőfával, a harmadik irányoz, a negyedik tartja az égő kanócot, az ötödik az ágyúagy (lafette) karikáiba dugott rúddal segit az irányzónak célba emelni az ágyút. A hatodik lőszert ad ki az üteg, vagy máskép lőszerkocsiból. Kettő pedig, sőt

három is nyakába akasztott bőrtáskában hord lőszert az ágyuhoz. —

Első ágyú — tűz!

Eldördül egy hat fontos a jobb szárnyon. Golyója a célkörhöz siet, ezer kétszász lépésnyi távolságra. Az ágyúk ekként állanak:

6. 5. 4. 2. 1. 3. 2. 1.

melyekből a középső kettő vet- a többi szélsők sugár-ágyuk.

Harmadik ágyú — tűz!

Második vetágyú!

Ötödik ágyú!

Második ágyú!

Első vetágyú!

Most vigyázzunk.... A granát repül,... levág a földre... ismét fölrepül... ismét levág... mig végre ív alakokban ugrándozva (Geller) mintegy száz lépésnyire a célkörtül lecsap... és megint fölkerekedve a célkörnek tart....

Most... most... a golyó a célkör legfölső pontjához ér... és... a zászló lehanyatlik.

Éljen! éljen!

Ki irányozta az ágyút? hangzik mindenfelől.... Az derék gyerek...

Állj!

E vezényszóra megszünik a tüzelés.

Előre mozdonyra! — Ülj fel!

A tüzérek kijelölt helyeikre felkuporodnak.

Ügetve indulj!

Az ágyúk gyorsan haladnak, mintha rohanva akarnának ellenséget megtámadni, és ha a trombitahang nem jelentené, mitsem lehetne érteni a következő vezényszóbul:

Mozdonyrul — arcra!

Irányzó tüzelj!

Igy foly a tüzelés egy két óráig.

Örömittasan beszélgetünk egymással, mintha a legdicsőbb csatát nyertük volna. Egyik tisztünk majd egy arasznyit nőt, a másik szólni alig tud, egyiknek majd a könyei hullanak, a legutolsó pedig szeretne mindenkit rendről rendre megcsókolni, mind — örömükben.

Tüzmesterünk ma alig fér a bőrébe, mert mi tűrés tagadás benne, ő fáradhatlan volt a tanitásban.

Hej! mikor egyszer második szám voltam... soha sem felejtem el.... Ő mutatta, hogy kell az ágyúhoz lépni s a tömőfát tartani. Én nem tudtam mindgyárt utána cirkalmozni azokat a tempós lépéseket.... Ekkor ő kikapta kezemből a tömőfát, összeszidta azt a téntanyaló teremtésemet, és egy kettő — három — lépésekkel az ágyúhoz ment, egyengetve lábát annak rendje módja szerint. Igy tanitott minket ő. Türelmét nem veszté el soha, mert ő mind ezt a hazáért tette. De mindent is a hazért tett ő. Ha szólt: a hazáért szólt, ha három lépést csinált: a hazáért emelte meg lábát... mindent és mindig a hazá-

ért... még akkor is, midőn bennünket néha napján le-lekapott. — Nem egyszer mondta ő nekünk akkoriban, hogy ha ő állna a kormány élén, először is azt tenné, hogy minden ujságot letiltana, mert ugymond, nagyon sokat hazudnak.—Természetes, hogy ezt is a hazáért tenné.

Illyen ember ő, az én volt tüzmesterem; mokány gyerek — de jó katona.

Jön a forgószél! Nézzétek csak azt a porfelleget! De alig hogy kimondom, már itt is van.

Soha sem láttam ily vihart.....

Hol az iroda? hol az istálló?

Nincs, nincs, elvitte a forgószél.

Az irodában, melly egy csinos kis szobát képező hadi-sátor volt, egyik tűzmester épen rapportot irt. De a forgószél elkapta a sátort, s ez rohantában hanyatt vágta a tűzmestert székestül együtt. És nem elég ez, még az asztal is reá fordult téntatartóstul.

Jaj neked boldogtalan tűzmester! Téged tönkre tettek e dicsőséges napok.

A rapportot, létszámot és egyetmást hóna alákapta a szél és elforgott vele.

A lovak nyerítve futkosnak szerteszét — a deszkákból készült istállót is elvitte a forgószél. S a szekerészt, ki lova után mert menni, h a s r a f e k t e t i a vihar, miként h a s r a fektette azt a kis tüzérgyereket, ki elkésett a sátorba jönni.

Soha sem láttam ily vihart....

Mi valahányan vagyunk, mind a hosszan nyuló fasátor tetejét tartjuk, és iszonyatos gyönyörrel nézzük a borzasztó szélvészt, mely hol egy sapkát, hol más valamit sodor magával.

De íme a vihar szünni kezd, csakhogy annál jobban szakad az eső. Ah! be jó most a száraz hely!

Jól hallok-e? mintha rukkolásra trombitálnának.

Igen igen! csak hamar ki a sátorból!

Sorakozunk.

— Menjenek önök szaporán és keressék meg az irományokat. Igy szól a parancs.

Elindulunk, ki erre, ki arra....

Az eső folyvást esik, mi meg sétálni megyünk.... Járunk, kelünk, át ázva, sokszor bokáig a vizben, ki egy sapkát talál, ki egy köpönyeget, ki mást, de az irományok nincsenek sehol.

Már esteledni kezd, mi azomban tovább s tovább haladunk.

Végre a kukorica közt megtaláljuk az irományokat vizenyős állapotukban.

Most hát vissza! És sietünk vissza felé; mindnyájan átázva, mindnyájan dideregve.

Ez kinos éj volt.

Sötétben egymás hátán aludtunk egész éjjel, vagy is inkább fészkelődtünk és nem aludtunk.

Pitymallat után a nap melegitő hévvel árasztá reánk üditő sugárait és mi száritjuk ruhánkat.

Harmadszor harsog a trombita.

Indulj! kiáltja kedves hadnagyunk, csengő szép hangon.

* *
*

Másnap atillám gallérján két ezüst vonal látható. Sapkámon vörös szálakkal kevert ezüst zsinor tündöklik, bőrhüvelyű kardom markolatán szines kardbojt lóg.

Sokkal uriassabb kinézésem van mint előbb. Most festek csak igazán!

* *
*

És elmegyek a ligetre.

A sok fiatal ember, midőn közelítek hozzájok, felém mosolyog, a közemberek sapkájuk széléhez emelik balkezüket, mind üdvözöl, a ki csak lát.

Hja! urrá lettem — káplár vagyok!

* *
*

Pest, 1848.

A bán tábora közeledik Pesthez.... Egyik üteg a másik után vonul elébe... Én is elbocsáttatásomat kértem a haditanács elnökétől, hogy táborba szálhassak most; visszatérek a laktanyába.

Az újépület udvara tele van műkedvelő tüzérekkel, kik a várost szükség esetében védelmezendők, erősen tanulják az ágyú-kezelést.

— Kossuth mutatott rá példát, őt követte számos képviselő és tömérdek fiatalember. — Mindenik gyorsabban, mindenik jobban akarná megtanulni a gyakorlati tüzérséget.

Én is kirendeltettem egy ágyuhoz, nyolc képviselőt tanitani.

Kezdjük a gyakorlatot.

Egyik, kinek legpotrohosabb hasa van, magára válalta az irányzó szerepét, de mikor a gyutacs-táskát dereka köré akarná kötni, sajnosan tapasztalja, hogy annak szijai rövidebbek, sem hogy terjedelmességét körülövedzhetnék.... Minden ember mosolyog.

De ugyan mit is keres az ágyunál egy ily, cifra beszédhez szokott táblabiró?

Nem családos ember való az ágyúhoz, hanem le nem kötött állású, elszánt ifju.

Azonban lássák ők. Csak arra vagyok kiváncsi, mint fognak ezen testes uri emberek az ágyú alá bujni, ha a vontató kötelet kellend föltekergetni. — És hogy fognak — lehajolni a földig midőn föl kell mozdonyozni, és ölbe fogva ketten-ketten, a karikákon át keresztbe vont rudat, fölemelni — agyánál fogva — az ágyút.

De ők nem tágitnak. Erőnek erejével tüzérekké akarnak lenni.

Foly a gyakorlat, a hogy úgy. Némelyik csakugyan megtanulja ezt a boszorkányságot.

Szép! igen szép! —

Vége a gyakorlatnak, — most ki a budai sáncokhoz!

A budai téglavetőnél gyorsan serényen foly a munka. A legválogatottabb társaság van össze csoportozva. A férfiak ásnak, vagy telt talicskákat tolnak, a nők szakajtóban, vagy kosarakban hordják a földet — fáradatlanul, izzadva, a legnagyobb hőségben. Lesz sánc a téglavetőtül a Gellérthegyig.

Foly a munka gyorsan, serényen, tréfa és enyelgés közt.... Rajta rajta!... Midőn beesteledik, csoportosan vonulunk vissza Pestre — beszélgetve, szivarozva, közbe-közbe egyet dalolva. Soknak ásó vagy kapa elménckedik a vállán. Én egy mezei virágot tűztem karomra, káromra....

* *
*

— Látja ön azt a hölgyet ott a páholyban?

— Csinos. Hogy hijják?

— Nem tudom. Egy órával ez előtt földet hordott a sáncokra — én töltöttem meg egypárszor a kosarát.

— Dicső hölgy lehet!

— Hát mikor mentek?

— Tudjuk is mi azt? Egyszerre ki fogják adni a parancsot az indulásra, és nehány óra mulva megyünk. Ez katona dolog.

*   *
*

— Kik a negyedik hat fontos üteghez tartoznak, készüljenek az indulásra! Igy szól a parancs.

— Készüljön ön is, el fog menni mint irányozó, mondja a kapitány.

*   *
*

P e s t! . . . .

A Dunapart telve néppel, az ablakok telve nézőkkel. . . . A Dunán gőzös áll, a gőzösön ágyúk, az ágyuk közt mi. —

Majd mindeniknek van valakije, kitől végbúcsut vesz, ki őt könyes szemmel kiséri a gőzősre. . . . Engem nem kisér senki, . . . felém nem lobog fehér kendő a partról. . . .

Fölállok egyik ágyura s egy oszlophoz támaszkodva, keresztbe font karokkal és komoran jártatom szemeimet végig a hemzsegő néptömegen, a könyes arcokon, a fehér kendőkön. Lelkem elborul. . . .

Harmadszor csengetnek . . . a gőzös indul.

Éljen a magyar! harsog a gőzösön, s az élénk kiáltás viszhangzik a nép ajkain . . . éljen! éljen! rivalgások közt fojtódik el a hang, és a

legszentebb érzések gyöngyei gördülnek le az arcokon.

Isten veled Pest! Isten veletek szüleim a messze távolban....

Nem sokára győztesen térek vissza — talán... vagy lehet, hogy soha többé...!

Az éljenek mindig távolabbról hangzanak.

A gőzösön fennen lobog a zászló... minden suhogása meghallik, oly hallgatagság uralg rajta....

Én egyik ágyún állva és egy oszlophoz támaszkodva, keresztbe font karokkal, merevült tekintettel függök az elfutó házakon.

Csepelsziget 1848

Elértük a Csepel szigetet.

S miért jöttünk ide?

Hogy az ellenséget ne engedjük a Dunán átkelni.

Hóvaszeva — hujsze!... Hóvaszeva — hujsze!...

Micsoda nyelv ez?

Nem látod? a hajóslegények ágyúinkat vezénylik le a gőzösrűl.

Tököli....

Tököliben vagyunk.

— Mi bajod pajtás? oly halavány vagy,

mintha most ettél volna először életedben vöröshagymát.

— Reggel, midőn az ágyúkat levontattuk a hajóról, a nagy esőben átfáztam — kilelt a hideg.

— Gazda! Van-e vörös bor a faluban?

— Van uram, — négy krajcár iccéje.

— Hozzon egy üveggel, az isten áldja meg.

— Minek neked az a vörös bor?

— Minek? Hát törött paprikát teszek bele; meg iszom — és kikuráltam magamat.

Ágyban fekszem, egészen dunyha alá temetve s izzadok, mint valami jóravaló nemzetőr, midőn táborba száll; mint azon nagyra termett férfiú, ki vezetve az ő népét egy pocsétához ért; kiakarván pedig kerültetni vitéz seregével a pocsolyát, borzasztóan törte zúzta agyát, mit vezényeljen hogy emberei kétfelé oszoljanak. S midőn zavarodása egészen átizzasztotta, hatalmasan elkiáltá, hogy:

— Szakadj meg!

Egyik vitéze azonban tréfa nélkül értette a dolgot s visszafeleselt:

— Szakadjon meg az úr!

A leáldozott nap végsugárai is elhaltak a szőllő dombon, mely alatti rétségen mi táborozunk....

A tüzek elhamvadnak... a vig dalok elhangzanak... a kis tábor nyugodni készül...

Én is egy terebélyes fa alá vonulok, hol

néhány társam szalmára dőlve, s fejüket kis podgyászukra fektetve — édesen alszik...

Éjfél már elmulhatott... az ut fáradalmai, a késő éj, a borús—idő álmossá tőnek... de hova feküdjem, mikor a föld mindenütt nedves, s az eső nem akar szünni?

Ej! itt a tűz, a lángheve fölszáritja az esőcseppeket....

Mi a patvar lelte ezt a fiút?

Már mint engem.

Olyat — olyat rug álmában, mint egy vad szamár.

Lábam közel talált érni a tűzhöz, oly közel hogy csizmám becsületesen tűzbe jött. Fölébredtem.

Alattam tócsa van, ruhám egészen sáros lett; hátam csupa viz; elől köpenyem rókát fogott; bajszom szakállam megperzselődött! — Szépen vagyunk.

És még — most is esik!

* * *

— Káplár úr! Tessék egy kis pálinka, jól dukál a gyomornak.

— Köszönöm barátom, nem jár belém a szeszes ital.

— De csak igyék, hisz látom, most is didereg — majd kimelegiti ez. No tessék, no!

— Megpróbálom.

Hozzá kell szoknia, káplár úr! Ilyen hideg őszi időben ez tartja a szuszt a katonában.

— Ide vele!

* *
*

Nézd azt a házat, tulajdonkép nem is ház az, hanem galyokból és nádból készült gunyhó. Ebben lakunk mi. És pedig igen kényelmesen. Szélessége másfél öl, s mégis két sorjával fekszünk benne, ugy hogy midőn igazság szerint lábainknak egymással farkasszemet kellene nézniök: átellenesünk képe körül botorkálunk csizmáinkkal; igy tehát össze kell zsugorodunk, mintha valamenynyien kurta vasra volnánk verve; — ez különösen jól esik nekem, kit a természet tisztességes gólyalábakkal áldott meg.

A gunyhó mellett köralaku árkolat van, az ennek közepén meghagyott s gyeppel boritott földréteg gömbölyű fellegvárhoz hasonlit. Azonban nem fellegvár, hanem asztal, melyen délben ebédelni, este pedig tüzet rakni szoktunk. S mig ágyúink a dunaparti sáncokban lesik az ellenséget, körülüljük a tüzet, dalolunk, egyet-egyet kortyantunk, beszélgetünk és szivarozunk, a leges-leghosszabb nádszálat használván — teljes kiterjedésében — szopókának. —

* *
*

— Hallották már önök a jó ujságot?

— Halljuk — halljuk!

— Pákozdnál ütközet volt....

— Éljen!

— Mondják, hogy Jelasics bán kérdezte volna a parlamentairtől: nem francziák-e ama vörös zsinóros tüzérek? S midőn ez azt felelé, hogy: azok magyar honvéd tüzérek; csodálkozással tudakolá: mióta tanulják a tüzérséget? Az ezredes azt válaszolta, hogy néhány hét óta. Erre a bán félig elfordulva azt mondá: ha ezek néhány hét alatt ennyire vitték, szeretném őket fél év mulva látni! —

Igaz-e nem-e? nem tudom.

Majd mindenikünknek köny tolul a szemébe... az isten se vegye bünül, ha most kitör belőlünk a fájdalom, — hogy ott nem lehettünk!

* *
*

Átkelünk a Dunán, a tulpartra érve Görgei jön hozzánk.

— Hol van a hadnagy ur?

— Tul van még a többi ágyúval, — mondják neki.

— Hát az altisztek közül ki van itt?

— Parancsoljon ezredes ur!

— Ezen ágyúknál nincs rendes szekerészet?

— Pesti fuvarosok vontatják ágyúinkat ez-

redes ur; mert az volt mondva, hogy ágyúink gőzösön szállittatván a szigetre, itt a Duna parton fognak állandóul kiszegeztetni; ha pedig ez szükségtelenné válik, ismét gőzösön szállittassanak vissza.

— Ezen ágyúk nem fognak visszamenni. Majd megkapják az utitervet. Mondja meg a hadnagy urnak, hogy Kálozdon kap lovakat. — Hány fuvaros van önökkel?

— Bizonyosan nem tudom, gondolom —

— Gondolom — nem tudom; — ezt kell hallanom mindig! miféle altiszt ön? ...

Az angyalát! hogy lekapott, ... mintha nekem irányzó létemre mindent kellene tudnom. Pedig még a napokban, mily szépen beszélgetett velem.

* *
*

Hitvány egy fészek ám még ez az Adony is.

— Alázatos szolgája! — Különösen örvendünk! Régen nem volt szerencsénk — e s ő ur! Hogy vitte volna el kigyelmedet a forgószél! —

Sötét, esős, hideg éjszakánk lesz.

— No hiszen látunk megint komisz világot!

— Ej ne búsulj pajtás! Van itt egy ódalvást fektetett ladik, ez egész fal, melynek kissé előrenyuló teteje is van — majd meghuzzuk magunkat. Elénekelhetjük ám ott mit az egyszeri mester énekelt:

Kirie! kirie! kis kápolna,
Kidült bedült az oldala —
Bele jár az istennyila.

Később árkon bokron keresztül bejutunk egy halászházba.... Benyitjuk az ajtót: épen kukoricafosztás van — — —

Nem mondok többet.

* *
*

Ozora.....

Ozorára értünk... én lankadtan, betegen.

Nyugágyon fekszem. Körülöttem a szép házi kisasszony forog s a női sziv leggyöngédebb részvétével kérdezgeti, mi bajom s mit szeretnék enni?...

Az a becsinált jól esett. Hej pedig a becsinált legkiálhatlanabb étel előttem! Gyermekkoromban mindig avval tartottak, mert akkorában sokat betegeskedtem.

Eh! fölkelek — hisz én már egészséges vagyok?

Menjünk a kasznár urhoz, fia deákkori ismerősöm, látogassuk meg.

— Kasznáréknál szép kisasszony is van ám. Mondja az én — szinte szép — ápolóném.

— Oh kisasszony! azért szükségtelen tovább mennünk. Nem a szép kisasszony kedvéért megyünk oda.

— Ej! nem hiszek én katonának!

— Ne is higgyen kegyed — ugy is ellopják a szivét, mielőtt észrevenné. —

* *
*

Ozora, 1848.

Kasznár urnál sok a vendég . . . vig a társaság . . . ide jókor jöttünk.

Beszédközben szóba jön az ozorai lefegyverzés.

— Önök idevalók, mondják el kérem, hogy történt az egész?

— A horvátok egészen körül voltak véve a fölkelt néptől — vagy, mint a somogyi ember mondja, ke-fő-néptől — előttük pedig el volt zárva az ut, mert csak Ozorának jöhettek volna — de itt a hid föl volt szedve. A tábornok tehát látta, hogy menekülnie nem lehet. — Ámbár, hogy az igazat megmondjam, ezen vitéz fölkeltek egy pár ágyúlövésre aligha ugy nem tettek volna, mint nem rég bizonyos nemzetőrök, kik midőn sebes visszavonulásuk közben egyik parancsnok által megtámadtattak, hogy: Mit csináltok emberek? Azt felelék: Futunk uram! mert ott emberhalál is történik, kegyetlenül lőnek — mi csak nem tarthatjuk föl a golyót! — De a császáriak kelleténél többet tesznek föl a népfölkelésről; s a tábornok elhatározá, hogy leteszi a fegyvert. — Azonban tudta, hogy ha azon bőszült népnek

adja meg magát, — mit tenni tán különben is restelt — lefegyverzett seregét a legingereltebb dühnek fogja kitenni. S ezért jobbnak látá bevárni Percelt — kinek közeledte hihetőleg sokat tett a tábornok önmegadási elhatározására nézve — remélvén, hogy a rendezett sereg óvni fogja a fölkeltek ellenében. Folytonos alkudozások közt addig halasztgatta a megadást, mig Percel csakugyan megjött, s a horvátokat lefegyverezvén, a tábornok várakozásának csakugyan megfelelt.

*   *
*

Mennénk már szivesen — ha az előfogatok itt volnának. Alig várom, hogy elhagyjuk ezt a ringyrongy sárfészket, hol az éjjel háltunk.

És bosszúsan lesem az időt társaimmal együtt—indulni mikor fogunk... állván az ágyúk mellett, a falu végén.

De miért zuhanyoztatjuk mi itt a szabad ég alatt magunkat, mikor födél alá is mehetünk?

— Jertek abba a viskóba.

— Benyitjuk az ajtót — s találd, hova tértünk be?

Cigány palotába!

Hogy nézett ki?

Elképzelheted. Én, ki a hosszadalmas leirásokat ki nem álhatom, nem fogom elmondani. Elég ha megérintem, hogy benne egy kócos cigányasszony üldögél, s hogy a falon egy rozzant hegedű lóg.

— Van-e urad gyönyörű teremtés?

— Oda kín van, ídes urak!

— Parancsoljának velem — itt vagyok — vitézs tekintetes urak!

— Vedd le azt a hegedűt, oszt' húzd rá.

— Ah! vitézs őrnagy uram — őrmestert akart mondani a jámbor, de elhibitotta—csak két húr van azs hegedűmön.

— Jó lesz ugy is.

— Isten neki na! De csak adnak valamicskét az nagyságos vitézs urfiak?

— Abból nem lesz hiba.

A cigány összeteremt három húrt! siralmasan húzza a vignál vigabb nótákat, . . . a fiúk táncra kerekednek, rikogatnak, egyet — egyet hörpentenek . . . szóval mulatnak.... Èn szegény csak nézem őket, mint bolondoznak.

Ime a rögtönzött táncvigalom!

* *
*

Vége a mulatságnak — itt vannak a kocsik — indulunk. . . .

— Hány óra?

— Tiz.

— Későn érünk Kaposvárra.

Korom sötét az éj... egy lépésnyire sem látunk.

— Állj! . . . Állj! . . . Oda van a hadnagy ur!

— Mi történt?... mi baj az istenért?

A mint egy helyütt az ut lekanyarodik, hadnagyunk kocsija — vele együtt, a jó mély árokba dőlt.

— Lámpát! siessen valaki oda, hol az a gyertyavilág látszik! — — Hadnagy ur mingyárt oda lesz. — A sötétben mit sem tehetünk.

Itt a lámpa....

— Csak emeljék ki kérem a kocsit és menjünk, nincs terhes bajom. — Hanem valaki a lámpával menjen elől... Talán a házbeliek közül valaki szivességből kalauzunk lesz.

* *
*

Kaposvár 1848

Mint valami szent sirnál, ugy összesereglett a nép ágyúink körül... a kaposiak ezelőtt soha sem láttak ágyút!...

Nemzetőreik, kik velünk jönnek, a legnagyobb dicsőségnek tartják, hogy ágyúfedezetre mennek.

Elindulunk... sok szép, és csunya szem kiséretében.

* *
*

K a n i z s a i ut, 1848. Oktober 3-dika előtt.

K é p z e t e m Pestre visz.

Lelkem előtt az u j t é r nyulik el... közepén magasan lobog a nemzeti zászló.... körüle ezrenként gyül az ifjuság....

Az ifju harcosokat hullámzó néptömeg veszi körül; öregek, kik áldó karjaikat nyujtják a hon védői felé.... ifjú nők, kik elszánt lélekkel legeltetik könyes szemeiket távozandó férjeiken.... fiatal leányok, kiknek keblében egy-egy sohaj, egy-egy fohász emelkedik....és gyermekek, kik irigyen kacsingatnak a villogó fegyverekre....

Az ablakok zászlókkal ékitvék... s a rajtuk kinézők virágokat szórnak a daliák közé....

* *
*

A harczra készült leventék az égre szegezve büszke tekintetöket, emelkedett fővel, magasztos arccal, lángoló kebellel és ihletett ajakkal esküsznek. — — E s k ü s z n e k a m a g y a r o k i s t e n é r e, h o g y z á s z l ó j u k a t e l n e m h a g y a n d j á k, h o g y a n e m z e t s z a b a d s á g á t m e g f o g j á k v é d e n i....

A n é p i m á d k o z i k....

* *
*

A zászló végig lobog az utcákon... a tábor megindul.....

Honvédek, huszárok, tüzérek — egymást

fölváltva vonulnak a zászló után .... tűz, bátorság, harczvágy sugározván lelkes arcaikon.....

Midőn elvonulnak a nép között, meg-megszoritják kezeiket a hátramaradóknak, s örömittas rivalgásokkal fejezik ki a reményt, a boldog reményt, hogy győzni fognak.....

S a fegyverek villognak, a kardok csörögnek, az ágyúk csörömpölnek....

* *
*

Van a távozók közt egy, ki komoly arccal, merev tekintettel vonul a többiekkel — némán, minden indulatkifejezés nélkül lépegetve ágyúja után. —

* *
*

A képzelet lángot vet, s a tér változik....

A két ellen vad hévvel rohan egymásra... a kardok szikrákat hányva csörögnek, a fegyverek ropognak, s közbe közbe az ágyúk földetrázó moraja zug....

Sebesültek hanyatlanak a földre, minden jaj szó nélkül: elesettek lehelik ki hős lelköket, de nyugodtan.

A föld vértől piroslik.....

* *
*

Egy ifju — nehány levente kiséretében — az ellen táborra ront, egyenesen a táborkarra...

Villám-tekintetével lesujtja a vezér meglepetett környezőit.... Lefegyverzi a vezért... hatalmába ejti a megrémült ellentábort.

* * *

Az ágyúk elnémultak... a véres kardok hüvelyeikben pihennek.... a fegyverek hallgatnak....

A csatazaj elhangzott....

Csak egy nagy, egy közös sir jelöli a véres ütközet helyét, melyben a hősök nyugosznak... mely fölött csendesen de szent kegyelettel viraszt az emlékezet....

* * *

Az egész ország: a boldogság házája lett...

Az öregek örömkönyet sirnak — az asszonyok zászlókat készitenek — a leányok koszorút fonnak a hősök számára....

S a lelkes harczosok, kik elszántan küzdöttek szabadságukért, győzelmi mámorukban diadal hangokat zengedezve vonulnak be Pestre.

A nép örömittassan, tomboló lelkesedéssel fogadja mentőit.....

Az ablakokról szép hölgyek legeltetik szemeiket a gyönyörüen nagyszerü látványon — virágokat hintve az elvonulókra... köztük annyi

érdekes, annyi ismerős arc! Köztük azok is, kiktől és kikhez szebb emlékeim szövődnek....

* * *

A győzők közt van egy ifju — komoly arccal, merev tekintettel — holló fekete paripán, fekete magyar öltönyben, félmagas kerekkalappal, melyen egy szomorfűzág-alaku toll leng — egyik kezében a zászlót tartva, mely a csatában lobogott....

* * *

A városház előtti téren diadal emelvény pompáz......

A nép körülveszi s fennen kiáltja : Éljen a győzelem hőse!...

A zaj csendesül, s az ifju ajkai megnyilnak:

— A természet egyenlő jogokat adott minden embernek. Hogy állhatnék tehát én — egy ember, minők magatok is vagytok — egy egész nemzet fölött? — — Én uratok nem leszek!

A kedélyek feszültek ... a szivek dobognak .. az ajkak némák.....

S jönnek, kik bibor vánkoson egy arany föveget nyujtanak felé.....

— Koszorúzzatok meg a szeretet virágaival — de el az ily ékszerrel, mely mindeddig a féktelen vágyak babonás talismánja volt.

* * *

Csend uralkodik a nép között ... ünnepi csend... mint midőn a dörgő fellegekből lecsap a villám, s az ember megdöbbenve hajol meg lelkében, a természet hatalma előtt. ...

Csak egy lányka zavarja a mély csendet, ki ihletett arccal s örömsugárzó szemekkel az emelvényhez jön és koszorút nyujt — a győzelmi vezérnek.....

S ő leszáll az emelvényről és lángoló keblére öleli az angyali leányt — mialatt, áthevült ajkai csak halkan rebegik: Itt a pályabér! — — —

Hohó káplár uram! Le az ugorkafáról — kár oly messze eregetni a kantárszárat! — —

* *
*

Nagy-Kanizsa 1858.

Nagy-Kanizsán vagyunk.

— Tisztelt uri barátom! Hogy mint érzi magát?

— Ha a vörös zsinóros ruhádat nem látnám, azt mondanám garaboncás diák vagy.

— Hm!... Nem is hérizálunk mi városokban! azért épen nem csda, ha öltözetünk kissé demontirozva van; miután azon hiedelemben, hogy rövid napok alatt visszatérünk Pestre, valamirevaló ruhát nem is hoztunk magunkkal. — Hanem iszen megálj! még ma irok Pestre, hogy holmimat utánam küldjék. S ha én magamat

kicsipem, vigyázz kedvesedre, mert szentugyse! ugy ki ütlek a nyeregből, mintha benne se lettél volna. —

— Szeretném én azt látni!

— No megálj. Én téged előtte eldicsérlek— ez a leánynak tetszenék, s megkedvelne engem. Aztán szörnyüséges sopánkodással mondanám: mily kár, hogy ez — vagy az a hibád van. S emliteném egy rosz tulajdont, mely benned van, de bennem nincs. Ekkor aztán csak egy pár jó szó kell, hogy a leány — titkon — hasonlitást tegyen köztünk, s iholni! meg van a rokonszenv.

És, mi a rokonszenv? előcsapatja a szerelemnek. — Hm — barátom, ily módon ha még annyira szeretne is valamely szép hölgy, ugy kitenném szivecskéjéből inged gallérját, hogy mielőtt észre vennéd magadat, már hoppon maradva csücsülnél kitett szűrödön.

— Talán próbáltad már?

— Becsületemre! tehettem volna — de nem tettem. —

Egyébiránt, hogy igazságos legyek, oly hölgynél, ki egy férfinak egész belvilágát — szellemét felfogni képes, ez nem áll. Hanem, beléd csak nem fog ily mély kedélyü nő szeretni?... Ne dühösködjél — hisz igazmondás nem emberszólás. Azt mondja a magyar.

— Eredj a pokol —

— Nem oda, nem! hanem Csáktornyára.

— Vége az arszlánkodásnak! Örülj kedves polgártárs — elmennek nyakatokrul a katonák!

* * *

Csáktornya……

Képzelj magadnak egy kisebb és mellette egy nagyobb szobát. Hány ölesek? nem tudom — még nem jutott eszembe megmérni.

A kisebb szobában a házigazda lakik, ki tulajdonképen izraelita, becses nejével s vagy három apró gyermekkel, kik közül az egyik beteg levén, folytonosan rikácsol. —

A nagyobbik szobában vagyunk mi — négy tüzér, s mintegy nyolcz baka.

A bakák galibáskodnak — a gyermekek félelmökben elsivítják magukat — a vén asszony veigeschriet kiabál, nyikorog és minduntalan hozzánk jön panaszra.

Az ablak alatt fegyverzörrenés hallik, jobb volna a föld alatt lennünk, mert ilyenkor házi asszonyunk mindig azt gondolja, hogy megint neki hoznak katonát; s Aeneas, mikor pokolba ment, őseit látogatni, nem hallott oly jajveszéklést, milyet ekkor mi hallunk.

Kimennénk — de hova? sár van mindenütt. S egész Csáktornyán csak három kisasszonyféle

van, ennyi természetesen kevés.... Volt-e vagy lesz-e több valaha? a jó isten tudja!

* *
*

Kandikálj be az ablakon — ebédelünk. Cseppet se genirozd magad, nem tart soká.

Először is hoznak levest, igazi néven forró vizet, ez után babot, melyen egy kis húsdarab szomorkodik; hozzá kukoriczalisztből sült kenyeret adnak, melyhez képest a marci, angyali eledel.

Kedves egészségére!

Azt gondolod az a vén satrapa csinálna még valamit drága pénzért? — —

Isten ments....

Hej! csak legalább egy kis szilvánk volna!...

— Gyujtsunk rá.

* *
*

Föl! Föl! Fegyverre!

Hamar! Hamar — szedjük össze magunkat és siessünk ágyúinkhoz....

Az én ágyúm a várbástya azon szögletén van fölállitva, hova a tisztartó lakának egyik ajtaja csak nehány lépésnyi távolságra van.

Ide jön a megrémült tisztartó fiatal leányával s együtt nézzük a nagyszerű jelenetet, melynek szinpada az előttünk fekvő város.

A harangokat félreverik, az ablakok kivilágitvák, s a dobok viharszerü pergését egy egy puska lövés kiséri....

A katonaság csoportosul....

De miután az egészet a jeladó ágyúk részéről egy lövés sem előzte meg, hihető, hogy csak vak lárma.

Nem is más.

Most értünk volna még csak reá beszélgetni, s az öreg ur alunni küldi a lányát. —

Tiszttartó uram! kár volt azt a fiatal angyalt oly hamar elküldeni, legalább gyorsabban mult volna el az idő — nekünk is, meg neki is.

Hátha most a nagy fölgerjedés után majd nem tud alunni, s a csendes magányban egy tüzér képe fogja elméjét nyugtalanitani?

* *
*

— No fiúk! hogy esett ki az ütközet?

— Hát ti nem voltatok ott?

— Mikor egyszer ütegünket maig sem tudják becsületesen felszerelni — mindig olyan vénasszonynak való szolgálatot teszünk.

— Igaz! Én is hallottam, hogy ti állandóan a várban maradtok őrségül.

— Nem ette meg — — Inkább csapjon a menydörgős mennykő minden ágyúnkba. — Még csak e hibázott! —

Hanem hogy az ütközetről szóljak: biz ez

kuruc kis kirándulás volt abban a ronda időben. — Vezérünk ügyes feláll(itásával elhitette az ellenséggel, hogy kétannyian vagyunk, mint valóban voltunk, s Percel rövid ellenállás után bevette Frideaut.

* *
*

Sötét az éj... talán le is heveredhetnénk a szalmára?...

Ezen okoskodás egy elhagyott korcsmában száll meg, melynek ajtaja előtt lesben áll az ágyúm, s hol, mig egyik tüzér őrködik, én a többivel meghúzom magamat.....

— Vegyük le azokat az ablaktáblákat — jók lesznek paizsul a szél ellen....

Az inditvány keresztül megy, — a táblákat azon oldalunkra fektetjük, hol a légvonal pajkoskodik, és segitve van a bajon....

De még ilyen paplanom sem volt ám soha! legalábbb mióta élek, nem!

* *
*

Urrá lettem! — A mennyiben urrá lehet egy oly tüzmester, kinek lova nincs.

És én ilyen tüzmester vagyok.

Fölülök az ágyúra s igy masírozok ki ezen kukoricza kenyeres Muraközbül, honnét bennünket a vizáradás kiszorit, mint valami ürgét.

* *
*

Oh boldog emlékü iroda!....

Tehát megint irodában vagyok!

Dolog elég van, mert az alezredes fáradhatlan. És sokat tanulhat tőle az ember.

Jelenleg egy haditervet készit; miként volna legcélszerűbb az országot mind a kilenc oldalróli támadás ellen védeni. De ezen tervnek részleteit — legnagyobb sajnálatomra — nem tudom.

Továbbá felküldött a kormánynak egy tervet a hadügy szervezetét illetőleg. Szerinte minden férfi, ki alkalmas, tartoznék katonáskodni.

És pedig akképen, hogy három katonai osztály volna, melynek valamelyikébe tartoznék minden arravaló férfi. Az első osztályba tartoznának a fiatal emberek husztól egész huszonnégy éves korukig, a második osztályba a huszonnégytől egész harmincz éves korig; a harmadik osztályba a harminctól egész ötven éves korig.

Az országnak föl kellene osztatnia több hadmegyékre, melyek a főparancsnokságtól, vagy hadügyministeriumtól függnének; s mindenik hadmegyében, kik az első osztályba esnek, rendes katonai szolgálatot tennének, s minden évben egyszer — valamely kitüzött téren — hadi gyakorlatot tartanának. A második osztálybeliek nemzetőri szolgálatot tennének, s minden harmadik évben jönnének hadi gyakorlatra. A

harmadik osztálybeliek pedig minden hatodik évben jelennének meg a harcjátékokra. — Magától értetvén, hogy ki egyik osztályból kivéntül, az a következőbe soroztassék.

— Pompás eszme!

— Most pedig utoljára figyelmessé tette a kormányt egy ostromtervre, melyet évek előtt mint mérnöktiszt készitett, s melynél fogva Arad várát rövid idő alatt be lehetne venni.

— Jeles ember — az tagadhatlan.

— Igaz. Egyébiránt — köztünk legyen mondva — ő remek haditerv készitő, de nem hiszem, hogy a kivitelben is oly ügyes volna.

* * *

— Akar-e ön velünk jönni?

— Hova alezredes ur?

— A horvátok betörtek Muraközbe. Már a tábornok csatázott is ellenök a balszárnnyal Légrádnál, és nagyszerü csatát vivott — a vizen át. —

Az éjjel én fogok támadást intézni — természetesen a tábornok tudtával — ellenök. Megtudtam, hogy itt Dobri alatt is cirkálnak a Mura tulsó partján. — Remélem, becsületet szerzek a jobb szárnynak.

— Elmegyek alezredes ur.

* * *

— Mi baja önnek? Ugy lászik rosz kedve van.

— Haragszom, alezredes ur a horvátokra.

— Miért?

— Hogy ugy szó nélkül elfutottak, — szinte szégyenlem.

— Hja!... Nem kaptam több kompot annál az egynél, s mig ezen átvonultunk, észrevettek bennünket — és elillantak, még a huszárok sem érhették utól. —

Mért nem maradtak legalább egy kis ideig veszteg, hogy egy pár lövést tehettünk volna.

* * *

Alsó-Lendva 1848.

Alsó-Lendva! Alsó-Lendva!

Hát ennyire kell jutnia szegény árva fejemnek a te falaid között!

Két napja, hogy itt vagyok s még szállásom sincs.

Lett volna pedig az erdőmesteréknél, hol szép kis leány van. Hanem épen azért, mivel a háznál szép kis leány van, kitúrt egy arszlántiszt, egy átkozott b a k a!

A d t a — — Jobb volna bizon kerülgetné a pocsétát, de nem azt a gyenge kis lányt! —

Csak azt bánom, hogy engedtem!... Most se itt, se ott!....

Két napja hogy itt vagyok, 's mindig juratuskodnom kell. — —

Tudod-e szentem, mit tesz ez a szó ‚juratus' pesties értelemben?

Fiatal ember, ki a szállásból kifogyott s barátjához megy hálni. — —

‚Patvarián van' pedig — ha ruháról van a szó — annyit tesz, mint: zálogba vándorolt!

Mind ezt tudni — igen épületes dolog.

* * *

Tudja isten! Valahány tisztartó van a világon, mindeniknek van egy két leánya — már a milyen, olyan, de csak leány az. — Kivevén az alsó-lendvai tiszttartót. Ennek is csak azért nincs leánya, mert — nincs felesége. Mi ugyan nincs is rendjén. Legalább mikor majd egy öreg nádiveréb lesz belőle, volna ki körülötte forgolódnék. S aztán, hol egy takaros leány van, oda csak hébekorba egypár fiatal ember is el-elvetődik! —

Hanem hogy tulajdonképen arra térjek miről szólni akartam:

Van Alsó-Lendván egy nyugalmazott tiszttartó; s ennek — a mint illik is — egy pár derék leánya, kikkel én, náluk levén egyik barátom szállásolva, jól elszoktam mulatni.

* * *

— Én két hét alatt az aradi tábor parancsnokságát veszem át — akar ön hozzám jönni?

— Ezer örömmel, alezredes ur!

— Tudja mit! Én ki fogom eszközölni, hogy ön hat héti szabadságot nyerjen gyógyittatása végett. Menjen ön Pestre, s ha egészsége helyre állt irjon nekem. Lesz gondom rá, hogy ön táboromban egy üteget kapjon. — — Ha Aradot bevettük: Temesvár alá megyünk. És ha a szerencse szolgál, a farsang végével Temesváron táncolunk.... Akkorára csak ön is eljárhatja a csárdást?

— Alezredes ur! Csak akkor leszek még — legény a csárdában!

* *
*

— Pajtás! mielőtt elmennél, irjál nekem nehány emléksort. Tudod — oly jól éltünk együtt; megosztva bút, bánatot, nyomoruságot és örömet....

— Meglesz; menj át — beszélgess a kisasszonyokkal, addig megirom......

* *
*

Kocsin ülök, a kapitány és főhadnagyommal együtt, kik szinte elhagyják Percel táborát, kiképzett tehetségeiknél fogva más magyar seregnél keresendők alkalmaztatást. —

Kocsin ülünk mind a hárman, körülvéve

az egész üteg egyéneitől : s baráti kézszoritások, éljenzések és szerencsekivánatok közt indulunk — Pestre.

* *
*

— Főhadnagy ur! Most városban vagyunk — föveget kellene venni.

— Vegyünk kalapot.

— Minőt?

— Vörös tollasat.

— Nem bánom.....

A kanizsaiak csak néznek — soha sem láttak kalapos katonát.

* *
*

Kanizsáról egy hajtással akartam Pestre repülni — a gondolat szárnyain, de meg nem állhatom, hogy Fehérvárott ne mulassak egy kis ideig.

— Barátom! Nézze mily gyönyörü vörös szalag ez! — Mondja a főhadnagy egy bolt előtt.

— Igazán szép.

— Tudja mit?

— Na?

— Ha már tollas kalapunk van, vegyünk ily vörös szalagot is. — Keresztül vetjük vállunkon, mint a segédtisztek a hadövet szokták. — Ön annélkül is olyas segédtisztféle volt.

— Vegyünk.....

Az a két kis barna leány nem győzi eléggé elmondani, mily jól áll.....

Igen!... Ilyesmi most bolondság volna — de azon regényes világban oly szép, oly költői volt....

* * *

Pest, 1848.....

Ah Pest!....

Azt gondoltam: hogy a viszonlátás legszebb örömei várnak rám falaid közt, azonban csak keserüséget érzek.....

Eláll bennem a gondolat — — honnan veszi magát ez a sok tiszt, mikor itt alig van katonaság?...

Meg ez a sok foglalatosság nélkül hencegő fiatal ember!.....

És még ők ezen frakkba, vagy honvédtiszti ruhába bujt s borzasztó fülreszelőkkel kideszkázott nyaku bábuk — ők nézik le az embert, ha kissé meglátszik rajta a tábori por.

Te barátom! mond meg nekem: mit keres itt ez a sok tisztecske!

— Semmit. Katona soha sem volt; egyszerre hadnagygyá lett, s jobbnak találja a fővárosban mulatni, mint a táborban fagyoskodni és puskaport szagolni.

— Úgy! — És a kormány hagyja

ezen nyomorult országcsalókat itt szeme láttára henyélni, midőn rájuk másutt szükség volna?

— Ez még semmi! Láttad valna novemberben, és még ezen hónap elején is mennyi honvédtiszt volt itt — csakugy hemzsegett. De jött ki egy rendelet, mely szerint mindenki zászlóaljához parancsoltatott s melynél fogva sokan eltisztultak. Hanem azért van még itt elég. Egyik betegnek mondja magát, másik egyéb foglalatosság ürügye alatt — — szóval: a kormány rendeleteket bocsát ki távozásuk iránt és fenyegetődzik: ők pedig föl alá járkálnak az utcán és fenn hordják az orrukat. — —

— Ez szép! Gyönyörü erély a kormány részéről!... És tudom, ezen haszontalan naplopók itt a tüzhely mellett, rövid idő alatt századosokká fognak kineveztetni, mig a táborban küzdők közt semmi előmenetel! Azon ütegnél, hol én voltam, mennyi müvelt ifju van, hány mérnök? — September vége óta táboroznak, a legügyesebb katonák, s nem tudnak káplárrá lenni!!..

* *
*

Görgei hátrál..... A kormány aligha el

nem hagyandja Pestet... mindenfelé a kínos feszültség beteg leheletét szíja be az ember.

Én elhagyom Pestet — ezen barátságtalan, rekkenő légben nem akarok megfuladni....

Isten hozzád másodszor is!...

Én az első üteggel, mely kiindul, elhagyom Pestet akárhogy!...

— Jer velem! — mondja egy hadnagy — én holnap indulok félüteggel.

— Hová?

— A Bakonyba.

— Kuruc élet lesz ott, a hegyvidéken a hideg télben — de elmegyek. Szeretem azt a cifra életet. A nélkül is ismerem Bakony vidékét.

— Ugy hát szedd össze sátorfádat, mert holnap indulunk.

* * *

— Hanem te Pista! Kijöttünk Budáról és én még egy mákszemnyi embert sem látok körülünk. Hát csak az ég a fedezetünk?

— Csákváron találunk vagy harminc granátost a koronaőrségből és szintannyi Vilmos huszárt.

— És...?

— A többit magunk fogjuk toborzani. — Fehérvárott, Veszprémben, a Bakonyban mindig zeneszóval járunk. Meglátod, meny-

nyien gyülnek majd tollas pántlikás csapatunkhoz!

* * *

Ne neked Csákvár! — De azért meg ne ijedjetek ám jámbor lakosok.

Mi történik, hova az ágyúkkal?

Eh! őrnagyunk követelte a csákváriaktól, hogy adják ki a fegyverestül megszökött önkényteseket, de ők himeztek hámoztak. Az őrnagy tehát Csákvár összelövetésével fenyegeti az előjáróságot, ha őket három óra alatt ki nem adják.

Azért megyünk mi most az ágyúkkal a város három végére.

Hm!

Az egészben legszebb az, hogy maguk a csákváriak közül számosan velünk jönnek — nézni!

Haza haza, a csákváriak kiadták a szökevényeket fegyvereikkel együtt. Már be is soroztatnak csapatunk közé.....

Ne neked önkénytes!

* * *

— Irjon ön a tegnapi eseményről egy tudósitást a honvédelmi-bizottmány elnökéhez, és hozza hozzám aláirás végett. Aztán

gondoskodjék előfogatról — elfog menni Pestre, mint futár.

— Tüstént megirom, őrnagy ur!

Az elkészült levéllel kocsira ülök, s inkább repülök, mint megyek Pest felé. —

Nem kell étel, nem ital — éhen szomjan sietek — egyik kocsiról le, a másikra föl — dehogy késnék egy percet is....

Hja! Én futár vagyok.

És — és... esti hét órakor a pesti szinházban akarok lenni..... Pszt! Ezt csak ugy sugom, miként azt is, hogy alezredesemtől a Kossuthnak szólón kivül, más levelet is viszek...!

— No ne nézz oly furcsán, mintha azt akarnád mondani : — Te csúf!

Hisz ennyit tán csak mondhatok — annélkül hogy férfiatlan fecsegővé válnék.

Különben is, ha szabad a megholtaknak — mintegy hátuk mögött — szivredőikbe nézni, mért ne volna szabad — lovagiatlanság nélkül — szemtül szembe, az élőkrül is valamit mondani?..

Még is rázod fejecskéd?....

Tüzes villám! ha én saját szivkalandjaimat szórul szóra bizalmasan mind elsorolom : nem mondhatok-e annyit alezredesem felöl, hogy ő — szerelmes volt!....

* * *

Pest, 1848.

— Itt vagyok — megjöttem.

— A mint megfogadtam — este hét órakor a szinházban valék. Másnap reggel a tudósitással Kossuthhoz mentem. Halvány volt, és homlokáról olvashatta az ember, mennyi gond terheli. — Feleletet csak este felé kaptam.....

* *
*

Fejérvár.......

Késő este visszaértem Fejérvárra, hol avval biztattak, hogy a magyar csapat Palotán van ugyan, de oda egyenesen ne menjek, mert Fejérvárról Palotára vezető uton ellenséges lovasok portyáznak. — Nagy vargabetűt csinálni nem volt kedvem, nálam levén azonban szerencsémre egy civil öltönyöm — mely a nehéz napokban is kikerülte a zsidó raktár örvényét — azt felöltém, és ime ide értem, annélkül hogy egy csepp ellenséget is láttam volna....

* *
*

A futári jöttem-mentem költségjegyzéket nyujtom át. —

— Mennyi is mindössze? szól a fizető tiszt.

— Tizenhárom forint.

— Rám néz — s kifizeti a mondott összeget — pengőben.

— Nem pengőben, hanem váltóban.

De már erre szintén mosolyog, s midőn a tizenhárom váltó forintot átnyujtja, ilyes valamit olvasok szemeiből : Nem ment el az eszed?

Hm! Mit tudtam én, hogy a futárnak négyannyit lehet fölszámitani egy napra, mint a mennyit költ — és hogy a futárnak, ha a ‚Magyar király‘ból Kossuthhoz megy, még bérkocsidíj is jár......

*   *
*

Őrnagyom megjött... s meginditja kis táborát Fejérvár felé....

Estefelé jár az idő... s mi — e maroknyi nép, mely azonban napról napra szaporodik — ellenségtől fenyegetett uton haladunk....

Minduntalan megállunk, várva a cirkáló huszárok jelentéseit.....

Soha ily borzasztó unalmas utat! már tiz óra s csak Inotán vagyunk....

Inota Palotától félóra járás.

Itt megállapodunk, s az őrnagy elöőrsöket állit ki. És várva várjuk a tudósitást Fejérvárról.

*   *
*

Sötét az éj ... a borzasztó hidegben csak ugy remeg testünk.... s ráadásul az erős szél is becsületesen arcul csapdos bennünket.

— Orvos ur! Tudja mire jó ez?

— Na?

— Majd egykor — elbeszélni.

— Igaz — igaz; — mond az orvos, oly savanyu képpel, mintha épen azon jóféle borbul ivott volna, melyet a karponai hegyről — mint mondják — tarisznyában szoktak a tótok haza vinni.

* * *

Lódobogás.....

Huszárok jönnek....

— Jelentem 'ássan főstrá'mester uram! Az a parancs, hogy tessék Veszprémbe vonulni, nehogy az ellenség utját elvágja.

— Hát huszár bátya! hogy áll a világ? — kérdi némelyik — vesztettek ugy-e?

— Rosszul vagyunk — csunyául! — Hej!... ki ma ott.... ordinánckáplár volt —

Pogány mondás ugy-e? de hisz egy harcfitól csak elhallgathatod, ha mindjárt egy udvarlótól nem türnéd is.

Tehát vissza — Veszprém felé! a sötét éjben, a zord időben....

Szegény orvos! aligha át nem fagy a bundád. —

Meglássuk mily jeleit adandják vitézségüknek a veszprémiek....

— Igaz hogy az ellenfél Városlődőn van?

— Igaz. —

Városlőd Veszprémhez egy postaállomás.

Most estefelé, midőn az ágyúk körül egész csapatunk összesereglett, az őrnagytól egy népcsoport majd nem erőszakosan követelte, hogy ellent álljon. Az őrnagy kinyilatkoztatá, miszerint noha az ellenség nem nagy számu, mindazáltal csekély csapatjával ellent nem állhat. Amúgyis föladata, nem fogadni el nyilt csatát, hanem minden oldalról nyugtalanitani az ellenrészt. Azonban, ha a nép fölkel s kis erejét támogatandja, ütközni fog. Meghagyván azt is, hogy választandó tisztjeiket neki még ma bemutassák. Ha jól tudom, a rendezéssel is megbizott valakit — ha eszembe jutna a neve....

Majd elválik holnap reggel, mily mélyen vert keblökben gyökeret a lelkesedés.

* *
*

Bakony, 1849.

Uj év napja van.

Mi már mindnyájan rendben állunk, de a tegnapi vitézek mint látszik jobbnak látták templomba menni, mint csatázni.

Miért is?

A csata hevében, a sebes mozgásban nagyon kitalálnának melegedni — s hozzá az irtóztató hideg — mily könnyen meghülhetnének!...

Különben nem is családos embernek való a csata, hiába!

* *
*

Itt szó sincs az ellentállásról — indulj!

S bevándorlunk a hegyek közé, — a legregényesb vidéken:

Sürü Bakony közepében
Vagyon Csesznek vára....

Utközben keresztül vonulunk ama hires Rátóton, melynek egyik bölcs lakosa, midőn levelet kellett vinnie Veszprémbe, — oly dicséretesen kitett magáért és a rátótiakért.

Elmondom. Amugyis az illendőség kivánja, hogy ha már itt vagyunk, megismerd a rátótiakat. Legalább nem mondhatod, hogy: voltam Rómában, de nem láttam a pápát.

Nos hát, száz ágyulövésnek is épen ugy, mint száz szónak csak egy levén a vége: utnak eredt a mi rátóti emberünk. De midőn a falu végére kiért — jobbra balra fontolgatván a dolgot, kiokoskodta: hogy hát miért kutyagoljon ő Veszprémig, mikor neki hat ökrös szekere van! Kapja magát, vissza megy. Befogja hat ökrét, a levelet kalapja mellé tüzi, a kezébe ostort vesz, és behajtja ökreit az üres szekérrel Veszprémbe — maga szokás szerint a szekér mellett ballagván.

Ez aztán okos ember volt.

Hanem az istenért ezt valami rátóti ember előtt meg ne emlitsd — mert ugy találnék járni, mint Garay vitéz Háry Jánossal, ki midőn elolvastatták vele az ‚obsitos' t valamelyik naptárból, szörnyüségesen fölháborodván, igy szólott nemes haragjában. No hiszen felcsúfolt engem az a poéta, de ne is tegye többé lábát a határba!

* *
*

Járunk kelünk a rengetegben . . . nem látva embert, nem állatot . . . csak az a cigánybosszantó, hideg szél vetődik hozzánk olykor, — jó hogy a fák, hol sűrűbben vannak, föltartják.... Hajunk, szakálunk, csupa zuzmara, bajszunkon jégcsappá válik a lehelet . . . hideg van . . . s a gödrös utak hóval fedvék, az ágyúkerekek hol itt hol ott, süppedeznek.

És most én is elmondhatnám — valami vén obsitosként, mily borzasztó ördöngös kalandjaink voltak a szörnyü rengetegben! Hogyan ostromoltuk és mint tettük utóbb rommá Csesznek várát, hol az oroszlánfejű sárkányok vezére lakott.

Mint fagyott be ágyunk torka a rémitő hidegben — s mi fölkapván, csak ugy félkézzel az égő bombákat, hogyan dobáltuk mint a lapdát az ellenségre . . . Hogyan parirozták ki a huszárok kardjaikkal az ágyúgolyókat. . . .

Hogyan termettek a bakák egy rohanással a várnak százölnyi meredek sziklabástyáin.

Elmondhatnám azt is, hogy midőn a Bakonyhegy leges-legmagasabb csucsára értünk — hova még a nap sem ér föl, s hol azért a legirtóztatóbb hideg van mindig, de főkép ilyenkor télen — és mi egy kemény éjszakán mind megfagytunk : mily csodálatosan támadtunk föl megint egy gyönyörü reggelen, midőn az erdős hegy szépséges tündére mennydörgés és villámlás közt hozzánk jött és homlokunkat — pálinkával bekente! — melyről azonban nem tudom vajjon törköl volt-e, vagy szilvapálinka? és hogy a tündérországban termett-e, vagy hogy Veszprémbűl hozatta, — komornája által?

Oh pálinka, légy áldott a földi italok közt!

És elmondhatnám azt is: hogyan ölelt meg a szép tündér s mint mondogatta nekem :

— Valamennyi közt te vagy szivem királya! Te vagy lelkem gyönyörüsége! Maradj nálam — látod én nélküled nem élhetek. Ne menj tovább — uralkodjál fölöttem és a szép tündérországon!

Mikor aztán én ilyetén mód feleltem neki :

— Szép az mind, a mit ajánlasz, kedves királyné! Mondhatom, te vagy koronája minden gondolatimnak. De van a tiéden kivül egy másik tündérország is — hol a honvédek, meg a huszárok laknak. Én csak ebben maradok.

És azért, bármint vágyódik is szivem minden gerjedelme te hozzád, nem fogok uralkodni fölötted és szép országodon. Megelégszem, ha nem sokára üteg-parancsnok leszek!

Mondhatnék még többet is, de miután sem baka nem vagyok, hogy oly nagyon elszóljam magam; sem huszár, hogy a sulykot oly messze vessem — hanem tüzér vagyok, kit komolyság illet, csak a valót fogom elmondani, az annyiból fagyos valót, hogy nem is látván ellenséget, a cirkálás után végtére — bár éjjeket szabad ég alatt nem töltének — csaknem összefagyva Zircre értünk; s különösen én — a nagy meghűtés után betegen.

* *
*

No igy már lesz belőlünk valami.

Lám a veszprémiek — mennyi katonát gyüjtöttek.

Meg az a sok honvéd!

Ugyan honnan jönnek?

Percel táborából szállinkóznak szegények, — a moori ütközet után menekültek a Bakonyba.

Csapatunk már legalább is három — negyedfél száz főre szaporodott.

Hej csak már egésséges volnék — — még bizon itt hagynak a tisztelendő urak közt. —

Már hiszen köszönöm ezeknek irántam való, eddig is tanusitott szivességüket — de én csak elmegyek, ha a többi megy.

* *
*

— Jó hirt hozok pajtás.

— Halljuk!

— Buda alatt nagyszerű ütközet volt, s a mieink győztek.

Föl az ágyból, egészséges vagyok!

* *
*

— Urak! a tegnapi hir nem valósul. Most jött meg egyik kémem, s azt mondja, hogy többekkel beszélt, kik szemtanúi valának midőn Windischgraetz kardcsapás nélkül Budapestre bemasirozott.

Igy hát mi elvonulunk.

Az az: kotródunk a Bakonyból.

E hir rettenetes — rá a komorság ködfátyola terül el lelkünk derüjén.

És mi körül vagyunk véve — csak egy uton menekülhetünk—Somogynak Eszék felé.

* *
*

Mi az — Füredtől Tihanyig?

Egy kis óra járás. Az ember, mint a füredi asszony mondja, oda ér egy ‚tikmon-sűtig' az az: mig egy tojás megfő. — Vagy sül a tojás? biz én nem is tudom, régen volt mikor szakácskodtam!

És mi ezen a rövid uton is majd megfagyunk.... Itt a hegyek, ott a Balaton — mindenünnen rémitően metsz a hideg szél....

Őrnagyunk csak biztatja, amugy is jó lo-

vait — mi meg ketten összevissza-takaródzunk a kocsiban — s még is majd megvesz az isten hidege.

Ha tüstént Tihanyba nem érünk, megfagy a lelkem is — vagy legalább mind a tiz körmöm. A jégen kopogó, fűzfán fütyülő árgyélusát ennek az időnek! hogy ne fáznám, mikor alig lábadtam föl!

* *
*

Tihany, 1848.

Csak hogy ide értünk!

Egyszer tálalt ki bennünket a tisztelt őrnagy, édes magával együtt, a fagyos hó tetejére, de csak oly formán mintha vánkosokra estünk volna.

És most? — Melegszünk az apát úrnál, — kutya bajunk! . . .

* *
*

Ez ám a gyönyörű vidék! Itt van az a hires viszhang is — mind ezt megmutogatnám neked, de sietnem kell.

Egy az, hogy sok elbeszélni valóm van. Más az, hogy sarkal az ellenség.

Hova ment az őrnagy?

Ah! azt nem szabad megmondanom. Nem láttad, hogy Wjersbickivel együtt civilbe öltözött? ismeretlenül fog utazni.

De hova?

Ha megigéred, hogy senkinek sem szólsz — megmondom: Somogyba, sereget gyüjteni.

És ki az a Wjersbicki?

Fiatal szép lengyel gróf és — nyarganc az őrnagy mellett. Jó hogy e hidegben szived is megfagyott, különben már bele szerettél volna.

* *
*

Megyünk Karád felé.

— Atyafi! micsoda ház az ott előttünk?

— A köcsei csárda.

— Mintha hölgyek is volnának körüle.

— Én is ugy nézem.

— Rugtassunk előre! Térjünk be egy kicsit.

— Elfogadtatik — egyhangulag.

* *
*

Köcsei csárda...

— Bocsánat hölgyeim! Azt gondoltuk, hogy e lak csárda.

— Hisz igen jól gondolták. — Honnan jönnek?

— Veszprém tájáról.

— Mit csinálnak a veszprémiek?

— Kegyetek ismerősök Veszprémben?

— Hogyne? hisz ott laktunk.

— És hogy vetődtek ezen csárdába?

— Atyám birtoka. —

— És talám tudták, hogy katonák jönnek.

— Természetesen.

— Ugy! no már most tisztában vagyunk.

— És beszélgetünk mult, jelen és jövőrül egyaránt.

* *
*

— Gyere tüzér! majd nagyon elmaradunk!

— Ugyan ne siessenek. — Tudom ugy is fáradtak — csak megtörődtek a hosszú uton?

— Már hiszen fáradni — fáradtak vagyunk, az igaz, de törődve nem!

— Tudják mit? Jőjjenek hozzánk éji szállásra, — Karádra holnap reggel is elmehetnek.

— Kedves kisasszony! nem ugy megy az a katonánál — hiszen ha lehetne — —

— Jöjjön hát ide, ön gonosz tüzér — mondja a szép asszony, rá adom áldásomat. Meglássa, soha sem találandja a g o l y ó.

— Elfogadom. —

— Elindulánk — s távoztunkban is utánunk hangzik : Szerencsés utat. . . . Jőjjenek ki vasárnap, templomba megyünk Karádra — —

Áldott legyen az ur, ki a karádi templomban imádtatik!

És áldott legyen azon ember, ki jónak látta, hogy az istent templomban kellessék imádni!

Fogadja hálás köszönetemet — mind ma-

gam, mind pedig számos és számtalan fiatalság nevében!

* *
*

— Tüzér! Eljösz velünk Köcsére?

— Hogy ne mennék!

— Ne menjen ön — vág közbe az orvos — meghűti magát. Örüljön ha szobában lehet.

— Eh! menjünk. Ki jön még velünk?

— A huszár, az utász, te, meg én — és a veszprémiek századosa. . . .

Hol vagytok ti most?

Ki gondolta volna mind ezt, mikor mi négyen, sebesen rohanó szánon, vig tréfák közt Köcsére rándultunk — meglepni a köcsei szépeket. . . !?

— Bizom szomorú napokat élünk, — mond beszédközben az öreg ur. — Egyik fiam a császáriaknál van; a másik az Ernő zászlóaljnál. Ki tudja nem esett-e el Nagyszombatnál . . . ? Talán épen egyik testvér a másik ellen csatázott! . . .

* *
*

— Ezen vörös szalagot nem szabad önnek többé viselnie. —

— Miért?

— Ha a császáriak meglátják — ön halál fia.

— Hisz a katona mind halálfia — ha azt vesszük.

— De mért ne viselhetné? — szól közbe egyik házi kisasszony.

— Nem — nem! Ezen szálagot ön nálam fogja hagyni — nemde?

— Már hogy ne hagynám illy szép leánynál. — Igen — szivesen! De ad a kisasszony róla nyugtatót?

— Azt nem! Hanem belefüzöm galléromba, s nyakamon fogom viselni.

— Roppant megtiszteltetés.

Megtette-e? . . .

* *
*

Szék, 1849.

Masirozunk . . . masirozunk. . . .

Estefelé Székre érünk, hol őrnagyom jön előnkbe.

— Üdvözlöm önt tiszt ur!

Meglepetve fogadom az üdvözlést.

— Ön — vagy is én — Pécsett átveendi a siklósi ágyúkat.

Vivát.

* *
*

Kaposvár. . . .

— — Midőn Kaposvárra értem, épen egy zászlóalj volt alakulóban, melyet a kormánybiz-

tosok — volt ott kettő, három is — azon hirre, hogy a császáriak Zala felől közelednek, elakartak oszlatni. Vezérünk azonban kinyilatkoztatta azon urak előtt, hogy velök mint hazaárulókkal fog bánni, ha a zászlóalj alakitását csak egy szóval is hátráltatni merik.

Erélyes föllépése következtében a zászlóalj kiállíttatott, s mind szabad-csapat velünk fog egyesülni Pécsett. — Pécsről Eszékre fogunk menni —

* *
*

Pécs....

— Jelentem őrnagy ur! a siklósi üteg létszámát átvettem.

— Jól van. De átfogja adni másnak. Öntül sem isten, sem ember nem kivánhatja, hogy gyöngélkedő állapotban, midőn lóra nem is szabad ülnie, az idő viszontagságainak annyira ki tegye magát. Maradjon ön oldalam mellett — mig egészsége helyre álland, ideiglenesen táborkaromhoz fog tartozni Wjersbickyvel, kitől — miután ez a nyelvet nem birja — az irodát átveendi. Ugy is megérkezvén a somogyi zászlóalj és két vadász század Zalából, több irni való lesz.

— Puff!

* *
*

— Hogy mulatja ön magát városunkban?

— Azon néhány kellemes órán kivül, melyeket önök körében töltöttem, jobbára hivatalos irkafirkákkal foglalatoskodom. Egyébiránt, tudja a manó, mióta egészség dolgában oly gonoszul állok, kedvem sincs.

Az előbb mondott órákon kivül, jól töltöttem nehányat a műkedvelők előadásán és az álarcos bálban, hol azonban oly arányban álltak az összegyültek a táncteremhez, mint a kaszárnyai leveshez a benne levő tészta.

— A szinházról szólván, szeretném önt valamire figyelmeztetni. —

— Tessék.

Eddig a katonai osztály mindig elsőnek tartotta magát — mit mi szivesen megengedünk, elismerünk. De elvárjuk hogy ezen álláshoz illőleg viseljék magukat. Nem mint némely tisztek önök közül, kik multkor a szinházban olyas valamit szóltak, mi fölött nehány közel ülő hölgy igen megbotránkozott.

— Ezen esetet restellem; és figyelmeztetni is fogom az őrnagyot — hogy jövőre ilyes tetteknek eleje vétessék. Egyébiránt meg kell gondolnunk azt, hogy forradalmi világban élünk, midőn nem annyira szellemi mint hadi kiképzettségre van szükség, és midőn sem idő sem körülmény nem engedi, hogy az egyéneket oly szigoruan meglehessen válogatni; s azért

a tisztektől sem követelhetni mindig annyi műveltséget, mennyit békeidőben állásuk igényel... Különben a mi állásunkat illeti — hogy önnek fönebbi szavaira visszatérjek — mi számolunk ugyan a nemzet elismerésére, de külön osztályt — mint mondani szokták: casztot — nem képezünk; épen ugy, mint önök nem, kik hivataloskodnak, és mások sem, kik közvetve vagy közvetlenül szolgálnak a közjónak. Mi szintugy polgárok vagyunk, mint bár ki más; köztünk csak az a különbség, hogy mi fegyverrel és életünkkel szolgálunk....

— Igaz! azt akartam még előbb mondani, hogy igen sajnálnám, ha valaki egy két szabad-csapatbeli tiszt kihágását átalános bűnül róvná föl.

* *
*

Mohács.....

— Önök alkalmasint kardcsapás és ágyúlövés nélkül jöttek Mohácsra.

— Ugy van.

— Hiszen azt hallottuk, hogy önök ellent fognak állni és Pécset védeni.

— Őrnagyunk azt akarta. E tekintetből egy harcjátékot tartott Pécs előtt; miből azonban látta, hogy ujoncainak még előbb tanulni kell valamit. Különben is lebeszélték őt, mert Bu-

rich cs. tábornok nagyobb számu és rendes sereggel közeledett. Hogy bennünket megvertek volna, jó formán bizonyos, és ellenállásunk csak a lakosokat tette volna ki veszélynek. — E szerint Mohácsra vonultunk — már mi ezt igy szoktuk!?

* *
*

Van Mohácson egy nagy ház, ezen nagy házban igen szép lakás, ezen szép lakásban egy derék háziur, s a háziur mellett egy kedves, kellemes fiatal háziasszony. —

— Azóta a szép asszony szalmaözvegy lett, a derék háziur szép lakásából kivándorolt. —

A szeglet terem melletti kisebb szobában áll egy kis asztal az ablak mellett — akkor ugy volt, — s az asztalon fekvő térképen ketten legeltetjük szemeinket — egy külföldi és én.

— Látod barátom! Ezen vidék itt az én birtokom. Ifju vagyok, husz éves. Hogy ily korban tárva áll a világ az élet minden öröm s reményeivel, magadról tudhatod — egykoru vagy velem. Mindenemet kockára tettem, elhagytam hazámat egy reményért..! Hónapok óta vagyok köztetek, eddig talán mindenem elkoboztatott — s mi haszna? folytonosan hátrálunk, még csak egy döntő csatánk sem volt — —

— Szomoru! de parancsolhatunk-e a körülményeknek?

— Én a szabadságért harczolni jöttem — minden igény nélkül. Akár győzök, akár elesem, legfölebb egy pár körülálló tiszteletére számolhatok — mig saját hazámban semmit sem tudnak felőlem. Mennyivel szebb a ti állástok. Ti nem harcoltok egy — többé kevésbé elvont — eszmeért, hanem harcoltok létetökért! Ha győztök, szives elismerés, ha elestek, kegyeletes megemlékezésre számolhattok barátaitok, rokonaitoknál — soha sem vagytok magatokra hagyva. — S ha ez ügy, melynek védelmére síkra szállottunk, veszni találna: ti, kik hazátok érdekében szállottatok síkra, azon enyhitő oknál fogva, hogy a körülmények talán akaratlanul sodortak a forradalom terére: bocsánatot kaptok; de reánk idegenekre, kiket Magyarországhoz semmi viszony nem csatol s még is fegyvert fogtunk, bizonyos halál — bitófa vár...

— Barátom! — miután ezt beláttad s még is hozzánk jövél — nagy áldozatot hoztál nekünk!

— Nem oly nagy az áldozat; mert utógondolatom hazám volt. De szeretném már

látni, hogy dicső reményem valósulásához csak közelitünk is.....

— Még nem tudjuk mit hoz a jövő — rosz lábon állunk ugyan, de kétségbeesnünk korán volna még.

— Őrnagyunk eddig mindig Eszékre törekedett, s most midőn Batthyány erőnek erejével sőt fenyegetődzve hija őt Eszékre, ujjat huz vele s azt mondja: Én önálló parancsnok vagyok, és nem fogok Batthyánynak engedelmeskedni.

— Hej!......

— Barátom! — Sok a hanyag, sok az áruló köztünk — de talán itt az idő, hol megszabadulunk tőlük. S e tekintetben Budapest elvesztése — legalább hitem ez — még hasznos lehet ránk nézve.

* *
*

— Őrnagy ur! A tisztek jönnek?

— Nem tudja mit akarnak?

— Hiszen őrnagy ur adta ki tegnap parancsolatban, hogy ma reggel tiz órakor a tiszti karnak utasitásokat fog adni.

— Igen?! — mindjárt fölöltözködöm. Menjen ön kérem, fogadja az érkezőket a másik teremben.

Leteszi a török pipát, ugy szinte a regényt melyet olvasott, és fölkel az ágyból. —

A tisztikar együtt van. Az őrnagy a leg-

szükségesebb hadi tárgyakról — az előőrsi szolgálatról, csatárlánc és tömeggé alakulásról, faluk és sáncok, ugy szinte erdők és szőllők ostromáról — előadásokat tart.

Tüzzel beszél, és ugy látszik hogy érti a miről szól.

Csak néha kezdi ismételni, mindig lassabban ejtve ki egymás után a szavakat, mig elhallgat és gondolatokba merül.

Ekkor mintegy magához jőve, önmagától kérdezni látszik : — Hol is hagytam? — S hirtelen összeszedve magát, megint a tárgyról beszél.

Nagyon meglátszik rajta, hogy szórakozott

* * *

— Le a kalappal!

— Ugyan mért? ha merem kérdezni.

— Uj hivatalom van.

— Már megint? Ugyan miféle?

— Segédtiszt és egyszersmind depot-felügyelő..!

— Hiszen segédtiszt eddig is csak te voltál, de depot-felügyelő!... Na barátom, tisztelet becsület — jeles egyének sorába léptél!

— Eléggé restelem — hogy a mennykő üssön abba a dep — — ah! majd mit mondok, — — Mindenhova alkalmaznak, csak oda nem, hova leginkább illenék.

Ez már aztán szép rend!

Ha az ellenségnek kedve volna, egy pár emberrel minden fegyvert, ruhát, lőport, szóval az egész depó-t legkönnyebb legszebb móddal elfoglalhatná!

Mohácsról már uton van a sereg Batina felé, s én lássam, hogy jutok a depótval utána.

Legszebb volna, ha elegendő előfogatot sem kapnék!

Hát a fedezet ki lesz? maga a magyarok istene.

A keserves áldóját! — ha nehány Mohácsi nemzetőr rá nem szánja magát — —

Kedvem volna megállni itt a vásártéren és összeszidni az egész világot — ha ráérnék.

Menjünk!

Isten hozzátok szives öregek, leányostul, fiastul együtt.

Azon őszinte magyar barátságot, mellyel fogadtatok, nem fogom elfelejteni.

* *
*

Zombor....

No mi ugyan szépen eloldaltunk!

Meglátjuk, mennyi szerencsével harcolunk Bácskában. —

— Hallottuk, hogy elvonulván a magyar sereg, a szerbek lassanként elboriták Bácska nagyobb részét. De még bizonyosan nem volt

elhatározva hogy átjövünk; mig őrnagyunk a bácskaiaktól föl nem szólittatott, hogy minden áron siessen Bácskába és védje a magyarságot a szerbek kegyetlenkedései ellen.

Igy jöttünk Zomborba.

Őrnagyunk eddig nem csatázott, mert ujonc seregével nem akart rendes császári erővel megvivni; ámbár, ha egészen őszinte akarok lenni, valamivel több eréllyel, mint mennyit kifejteni látszik, ekkoráig szépen rendbe hozhatta volna kis táborát, miután tiz ágyúja és elegendő fegyvere van. — Egyébiránt ő, a rendezetlen szerb csapatok ellen jó szolgálatot tehet.

* * *

— Hát már vissza?

— Vissza bizon.

— Meddig voltatok?

— Szivacig. Eleinte megszalasztottuk a szerbeket, de Szivacnál visszavertek bennünket. Volt zsákmány, a mennyi kellett.

— Ugyan nem szégyellitek magatokat rabolni?

— Hát ők? —

Depot-felügyelőség! most az egyszer legyen áldva a te tisztességed! Nem szeretném, ha első csatám is ilyszerű volna. — —

* * *

— Barátom! Nekem van ám szép házi kisasszonyom! — ujong egy huszár.

— Ah! ah! szörnyü szél, ha meg nem áll — igazán?

— Ha látnád — —

— Mikor leszesz otthon, meglátogatlak.

— Délután három órakor. Ha elakarsz jönni, ne késsél, mert négy órakor szolgálatra megyek.

— Pont három órakor ott leszek. De hol laksz?

— Jer velem, ugy is hazafelé tartok, megmutatom.

* * *

Az utcaajtóban tajtpipából füstöl az öreg úr — ugy hozván magával állása.

— Jó napot uram bátyám!

Nem láttam soha, de csak gondolom hogy ő a házi ur.

— Adjon isten öcsém uram!

— N.... főhadnagyot keresem —

— Tessék besétálni — benn van családommál.

Régi, de célszerű ostromterv... hogy az ember eleinte csak fél szemmel néz a kiszemelt szép leányra, s jobbadán csak a mama körül forgolódik. — Hisz vannak ám mamák, kiknél ezt az ember jó lélekkel megteheti. Csak hogy

a menyecske meg ne fogja az ördögöt, mert ekkor épen nem férhetni a szép leányka mellé.

* *
*

A főhadnagy elment. . . . A kisasszony a zongora melől fölkelt. . . . A beszéd — mint első látogatásoknál lenni szokott — közönyös tárgyakról foly. . . .

A házi asszony mellett ülő öreg nő, nem győz eleget sopánkodni. . . .

— Jaj! Csak itt ne hagyjanak bennünket — szörnyen félek hogy a szerbek fölgyujtanak. A tűztől rettentően félek. Már egyszer Baján is leégtem, egyszer Becsén is.

— Becsén? Lakott teins asszony Becsén?

— Laktam hát. Ismerős ott?

— Na . . . de még milyen.

— Ejnye. . . . Hogy hivják ismerőjét?

— Cs. . . . Luiz.

— Jézus Mária! az én unokám!

* *
*

Levél — Kossuthtól. . . . Ugyan mit ir?

Röviden szólva: a hosszu levélnek tartalma az, hogy Kossuth dorgálja az őrnagyot, miért hagyta el rendeltetése helyét csata nélkül, és mért engedte Eszék várát cernirozni. És hogy — mintán őt jelentése épen nem igazolja

— **magának tulajdonitsa, ha a hadügyministerium büntető szigorral fog irányában eljárni.**

Szépen vagyunk — csakhogy az őrnagy bizonyosan ki fogja magát vágni. —

* *
*

— Kegyed szokott zongorázni?

— Néha, néha.

— Ha komoly hangulatban volnék, arra kérném verné el ‚Kidült a fa mandolástól'. Hanem most inkább a szerb négyest — s mi táncolni fogunk.

— Szerb négyest? micsoda honvéd ön. Ollyan, ki minden nemzetiséget tisztel, s főleg müvészi tárgyakban nem szokott nemzetiségre ügyelni. A magyar zenét annyiból szeretem jobban más zenénél, mennyiben inább rezgeti szivem húrjait. Egyébiránt én nem a szerb zene ellen harcolok.

* *
*

Zombor.... 1849.

Reggel, vasárnap és Február 11-ke van.

Jönnek a rácok! jönnek a rácok! — hangzik mindenfelé... s minden ember elsápad; midőn kimondja vagy mondatni hallja.

A szerbek ágyúgólyói egyszerre csaknem

a városba érnek — minden lövés egy-egy halálszózat a nép lelkében.

Seregünk összefut a kijelölt térre, és néhány perc alatt rendben állva várja a parancsot.

— Őrnagy ur mellett ugy is ott van Wjersbicky, elmehetek az ágyúkhoz?

— Jól van, jól!

Kivonulunk a megyeház mellett a városon kivül, a sereg nagyobb része pedig tőlünk balra tart, szinte a város elé. . . .

Csatára készen állunk — az ágyúk föl vannak állitva, csak lőni kellene. . . . de még nem szabad. . . . A szerbek golyói mindig közelebb érnek hozzánk. . . .

Ehol Wjersbicky!

— Lőjjünk?

— Nem. Jertek utánam.

És vonulunk balra — seregünk nagyobb része felé, és bekanyarodunk egyik utcába.

— Ezer mennykő! hiszen mi megint a megyeházához érünk!

A szerbek ágyúgolyói a városba süvöltenek. . . . Szegény — szegény zomboriak! . . .

Ördög és pokol! Tiz ágyúval ily gyalázatosan hátrálni — —

Dühömben hajamat tépem, csikorgatom a fogaimat, de a többi sereg elvonult, nekünk is hátrálnunk kell.

* * *

Nem vonulunk egyedül. . . .

A város népe velünk jő!... Gyalog, kinek pompás fogatai vannak. Mezitláb, ki a leggazdagabban öltözködhetett. Alsó szoknyában, papucsban, ki uri hölgy volt. Anyák kiabálják gyermekeiket, gyermekek anyjokat — mig az apák szótlanul ballagnak. . . . De e szótlanság borzasztó. —

— Hol van az őrnagy? kérdem szorongva.

— Amott, hol legtöbb a golyó, vezeti seregét.

— És nincs ama tüzes bácskai gyerekek közt egy sem, ki azon nyomorult szájhőst lelőné? — —

Szegény emberek — szegény leányok! Meg kell őrülnöm, ha arra gondolok, mi lett belőletek! —

A városon túl föláilittatik a sereg csatarendbe, a végházaktól alig egy ágyulövésnyire. —

— Hát innen fogunk csatázni — midőn a szerbek a házak által fedve vannak?...

De legalább reményünk lehet, hogy még viszszaverjük.

— Vissza! Vissza! Mert elvágják előttünk az utat. —

Lövés nélkül...!

Könnyebben elgondolhatod érzelmeimet, mint én elmondhatnám — engedd, hogy szótalanul mehessek Szabadkára.

* *
*

Szabadka....

Szabadkára érve — a leghidegebben fogadtattunk.

Az emberek elfordulnak tőlünk, vagy — nem is akarom mondani — —

Ha vezérünkről van a szó:

— Hol van azon gazember? a kérdés.

Nem szólit meg senki. — Csak egymás közt mormogják: Talán minket is inségbe akarnak taszitani?...

Ennyi kin megtört.

— Önök ugyan szépen cserben hagyták a zomboriakat! Pedig a menekültek azt beszélik, hogy őrnagyuk megigérte, miszerint ha eltalálna vonulni: két órával előbb tudatni fogja a várossal.

— Lehet nem tudom.

— Előbb beszélte valaki, mily csúfosan futottak mindnyájan!

— Az nem igaz. Egy két egészen ujonc századot kivéve, senki sem futott.

— Hisz a depot is ott maradt!

— Az igen. De ez nem a mi hibánk, hanem azoké, kik nem gondoskodtak kocsikról.

— Hát mért mondja őrnagyuk, hogy azért vonult vissza, mert nem bizott seregében?

— Elég aljasság tőle, ha azt mondja. Ő volt gyáva, de nem mi. — Van ugyan személyes bátorsága, van katonai képzettsége is, s mint alárendelt vagy táborkari tiszt mindenkor meg-

felelne magáért, de sokkal szórakozottabb, hogy sem — mint önálló parancsnok — éber lélekkel gondját mindenre s pedig folytonosan kiterjeszteni képes volna. Azért nem ismeri embereit, következőleg nem bizik bennök; de elvesztvén a fejét, nem bizik magában saját erejében sem. Egy tettszomjas, nagyravágyó fiatal ember, kit azonban a szerelem ábrándozóvá tett, s midőn a sürgető körülmények valóra ébresztik álomvilágából: megfeszitett erővel kapkod mindenhez, minden áron erélyes akar lenni — de csakhamar ellankad s visszaesik az előbbi kóros lélekállapotba.

De az istenért! Nem voltak előőrseik hogy oly hirtelen meglepték a rácok?

— Voltak — de nem voltak kellő cirkálók. S midőn az előőrsök — kik nem messze a várostól voltak fölállitva — őket észrevették, amazok nem sokára lőni is kezdtek.

— Szörnyű gondatlanság!

— Őrnagyunknak egy részben bizonyos tiszttársunk volt a szerencsétlensége. Mig ő maga volt a folytonos teendők kényszeriték őt a valót tartani szemei előtt, s ez által lelke megtartá rugékonyságát. De azon tiszt elaltatá benne a tett emberét, — részint az által, hogy vig, sokszor költői — de mindig mulattatá s tagadhatlanul nagy olvasottságot és szép észt tanusitó — társalgásával uj térre vezette az amugy is regényes

lelkületű ifju vezért; részint pedig az által, hogy néha az őrnagy teendőibe vágott.

— De mért nem álltak ellent önök maguk? ha látták hogy vezérök nem arra való.

— Ha ön ott lett volna, nem teszi e kérdést. Hogyan kezdjünk mi valamit itt, mikor nem tudjuk. mi történik amott? — Egyébiránt pedig — mit a vezér parancsol, a katonának azt kell tenni, — különben a vezérek tervei mindig meghiusulnának. — Ha rosszul tesz a vezér, nem a katona dolga. Lesz, ki feleletre vonandja.

— Hát őrnagyukkal mi fog történni?

— Jelenleg fogva van szállásán. A napokban pedig Debrecenbe fog — őrizet alatt- kisértetni.*)

— És ön?

— Berukkolok ütegemhez.

* * *

— Fegyverre! Jönnek a rácok!

Lármadob ... kiabálás ... egy két lövés ... s több ily apróságok, mit már megszoktunk. . . .

Egy borzasztó valami van az egészben, — a lakosok rémülése.

Csakhogy az ezredesben, ki a parancsnokságot ideiglenesen átvette, mindenki bizik. Talán:

*) N... árulással vádoltatván, Debrecenben hadi törvényszék elé állittatott, de kimentette magát. Törökhonba menekült.

Mit ránk kentek a mult napok,
Lemossuk a gyalázatot. . . .

Megyünk a szállások felé — mindig jobban elválva a jobb szárnytól. . . .

Várunk . . . de nem jön ellenség.

Eszünk, iszunk . . . nem jön senki.

Már ágyuzást is hallunk . . . de felénk nem jön ellenség. . . .

— Indulj!

Be Szabadkára!

Itt van ám a jó élet!

Vezérünk megverte a kaponyai csárdánál a szerbeket. Elfoglalt három ágyút, több kis szerb zászlót, lőszert s tudja a patvar mit még.

A nép ugy tódul nézni az elfogott tizennyolcfontos ágyút — mint a török Mahomed sirjához.

És e csatát jobbadán N . . . csapatja vivta ki.

Jön Percel!

Ennél okosabbat a kormány nem gondolhatott.

Percel másutt csak akadék volna, mig itt a legjobb vezér lehet.

Mert a szerbek ellenében csak elszánt bátorság kell — s ez meg van Pecerlben.

Ő szeret reszkirozni, s azt csak itt teheti.

Mondhatom nagyon örülök e választásnak.

Percel Szegeden van. Holnap Szabadkára jön, megtekintendő az itteni erőt.

Uram fia! mivé lett ez az ember!? — Mikor Csáktornyán láttam, — ennek körülbelől három hónapja — virágzó férfikorban volt. Most — igaz, hogy szakállát levéve öregebbnek látszik, de — tiz tizenöt évvel megvénült!

— Kérem alássan, főhadnagy ur! Igaz, hogy csütörtökön elmasiroznak?

— Honnan gyanitja ön?

— Hallottam, hogy először Pétervárra akar Percel ur utat nyitni, — és ugy támadja meg Szenttamást. Igaz? —

Én csak nézek — miről beszél ez a kövér izraelita.

— Hisz ilyesmit, mi tisztek sem szoktunk tudni. Nem is szabad tudnunk — kitől hallotta ön?

— A kormánybiztos ur mondotta.

— A kormánybiztos ur? Már az más! — Kedves Károly!

* *
*

— Volt ön Zentán?

— Igen. E város ostroma szót sem érdemel. Alig történt egy pár lövés. A szerbek igen csekély számmal voltak. Hanem a bevonulás — legalább rám nézve — valami irtózatos volt. Az egész város körül van sáncolva, s midőn a házak közé értünk — mindenfelé az a sok üres, rongált ház! Alig itt ott egy két ember.... Ugy tetszett, mintha temetőben, csupa elhagyott

sirok közt járnánk, s minden ablakból egy-egy rémkép mutatkoznék! De midőn elkezdődött a zsákmányolás, a legeredetibb jelenetek fejlődtek ki. — Itt egy bácskai lovas nyargalt, magyar miskásan nyakába keritett női selyem köpenynyel; amott egy huszár vágtatott, gyönyörű kis nap ernyőt tartva feje fölé. Itt egy mozgó-féle küzködött egy-egy kócos csikóval; amott egy honvéd baka nyargalászott valamely rác paripán. Itt egy tüzérgyerek cipelődött elő egy bundában, melybe édes magán kivül nagyapja is bele fért volna; amott egy szekerész hordott szénát,zabot lovának, s mellette más egyebet magának. — S mind ez nagyobb részt zsidókézbe került — hogy is vihetné mindezt a katona magával?...

Minthogy a bevonulás délben történt, sok helyen a kész ebédet mi ettük meg.

— Meddig maradtak Zentán?

— Estefelé a sereg kivonult Csantavérnek, ott a napokban Percel táborával egyesülendő.

— Hát ön mért jött vissza Szabadkára?

— Mert nem akarok ötödik kerék lenni a kocsiban. Hogy egy darabig — bár saját akaratom nélkül — az ütegtől távol voltam, épen semmibe sem akarnak venni — csak a bolondját járatták velem.

— Hja! mért volt ön N . . . mellett?

— Tehetek én róla? Nem én parancsoltam N...nek, hanem ő nekem.

— Hát most mit teend?

— Beszegődöm azon üteghez, melynek parancsnokságát Pécsett kellett volna átvennem. — Biz isten! még arrà jutok, hogy magammal is elhitetem, miszerint lőporkerülő bábkatona vagyok!

* * *

Van megint lárma... van lótás-futás — rakosgatás — ijedés.

— Ugyan minek sietnek ugy?

— Nem hallja hogy jönnek a rácok?

— De hogy jönnek.

— Tudja bizonyosan?

— Tudom hát. — De hogy tudták azt a kocsit hamarjában ugy fölrakni?

— Jaj kérem! hisz az mindig ugy áll. Rajta van állandóan becsesebb holmink mit el nem áshatunk, hogy csak lovat kellessék befogni, ha hirtelenében futni kell. — Igy vagyunk már esztendő óta!

— Szomoru helyzet.

— De mondja meg hát, honnan eredt a lárma?

— Az előőrsön levő nemzetőrök nehány rácot láttak közeledni, kik a szállásokra jöttek rabolni, s innen keletkezett az egész.

* * *

Verbász....

A mieinket Verbászon találjuk. . . .

Hires római sáncok! Átjöttünk hát rajtatok is!...

Hol? mikor?

Husvét hétfőn — Csurog alatt, — lövés nélkül. —

Perczel Goszpodincénél erős csatát vív.

A sereg megindul Titel felé, Kovilnál — Szentiványon tul, a titeli hegy ellenében táborba száll. . . .

Tüzérség, lovasság — mind egy vonalban vannak; egyik fegyvernem a másikat váltja föl.

Letelepedvén — a legénység nád, vagy deszka darabok után lát, s egy óra mulva gunyhók is látszanak.

— Micsoda csoport az pajtás?

Ütegünknél egy szerb ágyú van, mit Verbásznál feglaltak el — valóságos eke, csakhogy a két kis kerekü tengelyre kivájt fatörzs, ebbe pedig egy falusi ünnepre való mozsár van alkalmazva. Ezen mozsárral ütegünktől egy pár tüzér, nagyszerű demonstratiót fog csinálni a titeli hegy ellen.

E hegy fellegvárszerűen emelkedett, majd nem négyszegü térséget képezve, a Tiszától a csajkás-kerületbe nyulik. Meredek s mindenfelől viz öntésekkel van körülvéve. Az által, hogy egyik oldalával a Tiszának mintegy neki dü-

leszkedik, — a folyóhoz benyuló hegyoldal a folyó közt kétfelöl szegletet képez. Az alsó, vagy is a Duna felöli szegletben fekszik Titel— Szentiványról véve a hegy jobb oldalán — vagy is inkább sarkán; szemközt, a Tiszántul fekvő Perlaszszal. Titel előtt van Lak és Villova, mind ugyanegy hegyoldalban. A vizöntések miatt, csak egy keskeny út vezet e három helységnek.

Az ellenkező, ennek átellenébeni hegyoldalban, közel a folyóhoz fekszik Mosorin — tőlünk véve a hegy baloldalán — hova szinte csak keskeny töltésen át juthatni. A helységek előtt hidak vannak, a hidakat pedig sáncokból védik.....

Tüzéreink, mindig több s több honvédtől késértetvén, lövöldözve nyomulnak a hegyfelé, melyen a szerbek szinte csoportosulnak, s honnan a legkényelmesebben átnézhetik egész táborunkat, sőt ha látcsővük van, megolvashatják ágyúinkat és fegyverguláinkat.... Állásaikat vitéz ostromlóink ugy választják, hogy rendesen egy kis domb legyen mellvédük; s mindenütt egy-kettőt lőve, tovább nyomulnak közel a hegyhez — legnagyobb pontossággal vezényelvén:

Tölts — Tűz — Előre!

A hegyen a szerbek mindig jobban szaporodnak....

Most meg mintha fogatot látnék, mely ágyút vontat.

Legszebb volna — ha azok ágyúval felelnének!

De — nini!... Egyszerre szörnyü füst emelkedik — utána egy földetrázó dördület — s egy főbb rangú ágyúgolyó süvölt el fölöttünk..

A gyerekek még nehányszor annál dühösebben tüzelnek — mit a szerbek megfelelő készséggel viszonozni el nem mulasztanak.... Végre hátrálnak, de mindig rendesen; közbeközbe megállván s egy két lövéssel a visszavonulást fedezvén...

A szerbek oly udvariasak, hogy még akkor is késérik őket golyóikkal, midőn már a táborba érnek.

És van nevetés, mert vala ez szép mulatság!

* * *

Titel.....

Két óra lehet éjfél után.

Egyszerre iszonyu robajjal, egy granát dúl táborunkban a balszárnyon....

— Fegyverre! Fegyverre!

Nehány perc alatt csatakészen állunk.

Percel seregének nagyobb részét Morosin felé küldi, hol kemény csata kezdődik....

Mi, a legszélső jobb szárnyon, még helyünkön maradunk......

A fegyverek ropogva hányják a szikrákat a sötétben... s közbe-közbe az ágyúk részéről

villámlás és utána mindjárt gyors mennydörgés teszi borzasztóbbá a véres éjt....

A szerbek túl akarnak szárnyalni az ellenkező oldalról, jobb felül.....

Ezek ellen a lovas-üteg rugtat lovasság és gyalogságtól kisértetve....

A csata egy erdőnél kezdődik....

A harmadik oldalról is támadtatunk! Villova felől.

Percel a balszárnyról rögtön hozzánk csatol egy két zászlóaljat és kevés lovasságot.....

Egyelőre két ágyúnk siet a támadók elé, utána a többi.....

Ágyúink lemozdonyozva, tüzéreink töltenek... és a föld... reng...

Én a lövések irányára vigyázok...

Midőn az ellengolyók vad üdvöltéssel kerülgetnek — hideg borzadály futja végig tagjaimat — de katona vagyok és erőt veszek a civisi gyöngeségen. Azt ugyan senki ne mondja: hogy az első golyók süvöltése meg nem rendité, — nagyon tudom, mit kell az ily kérkedőkről tartanom.

Oldalvást tőlünk gyalogság nyomul előre — előttünk a csatárlánc....

Előre! Előre mozdonyra!

Brrr.....

— Mi az?

— Az egyik ágyú-mozdonyládába becsa-

pott egy granát, épen midőn mozdonyozni akartunk.

A láda teteje légbe repült... a kartácstölték, melyek itt szoktak tartatni hogy kéznél legyenek, elgyúltak...

S különös! emberben, lóban kárt nem tett, legfölebb egyet kettőt megperzselt — sőt az ágyúból folyvást lőhetünk....

— Ügetve — előre! —

A szerbek jobbra tőlünk az erdőbül kiverettek.... Embereink velünk csatlakoznak — az eddigi középosztállyal.....

Szemközt Villova felől jönnek a golyók — oldalt pedig a hegyről ugyan csak röpülnek felénk tizenkét tizennyolc fontosaik.....

Villova előtt állunk....

Itt a legvéresebb harc....

A golyók egymásután csapnak le ágyúink, vagy az ágyúk és lőszerkocsik közt....

Már föl se veszem!

Ahol la! Ég — megint kigyuladt — gránátjaink jól viselik magukat!

— Vissza! — A tábornok parancsa. — Hasztalan minden további tüzelésünk. Lőszerünk ugy is kevés van már. — Titelt pedig be nem vehetjük.

* *
*

Villova....

Egy domb lejtőjében, táborias tűz mellett, többen együtt üldögélünk — ki eszik, ki iszik, ki füstöl — s beszélgetünk.... Mindenik elmondja mai csatáját....

Köztünk a derék ezredes, és a baranyai huszárok kedvelt őrnagya, az ősz bajnok...

— Itt fogunk mi maradni?

— A tábornok ugyan azt mondta, hogy ha fele embere itt vesz is, beveszi Titelt. De ez nem megy. Titelt négy öt ezer emberrel bevenni nem lehet! Vesztegelni pedig itt — hiába — szinte bolondság volna. Mellette pedig a római sáncokon igen szűk kijárások vannak — ha a szerbek nagyobb erővel támadnának meg hogy sem ellentállni képesek volnánk, szépen itt szorulunk. Mi tehát Ujvidékre fogunk menni — részint hogy a sereg kissé kipihenje magát, részint hogy táborunk hiányai pótoltassanak. Mint hallom, három napig szándékozik a tábornok Ujvidéken maradni.

* *
*

Kovil.....

Az ágyúk megint dörögnek.... Percel Kovilt ostromolja — e helység Szentiványtól jobbra fekszik a Duna partján. —

A falu ég... s utána Kovil, Szentivány és Kács.... Három nagy helység egyszerre lángok

martaléka lön.... Lángok martaléka egészen — mint Szenttamás, hol kő ugyan maradt kőhátán — de a házak egytől egyig rommá lettek... Rommá tétette Percel, hogy a szerbeknek menedéket többé ne adjon....

A levegő egy lángtenger e fölégetett helységek fölött — s a füst sötét felhőtömeggé alakul....

Irtóztató!

* *
*

Ujvidék....

Utközben vissza gondolok a tegnapi napra — az első nagy csatára, melyben részt vettem...

Én, ki eddig szeretettel vágytam lelkemre ölelni az embereket — hidegen néztem a véres csatatért.... Irányoztattam oda, hol legtöbb kárt tehettem; lövettem oda, hol a golyó legbiztosabban sodorta az embereket, mint vihar az általa lecsapott kalászokat....

Lelkem, mely eddig iszonyodott az embervértől: örült, midőn az ellent veretni láttam — emelkedett, midőn az ágyúk hatalmas mennydörgését hallottam....

Szörnyü az ember a csatában!....

Midőn a vihar dúl, megrázkódik a természet; a tenger zajong, hullámai a fellegekig tornyosulnak, elsodorva mindent, mi közelben van:

isten int, s a tenger lenyugszik, a hullámok lecsöndesülnek, béke van a természetben....

Az ellenség keble is egy világ, melyben a felbőszült szenvedélyek vihara zajong; a sziv benne a tenger, az érzelmek hullámok, melyeket a vihar fölkorbácsolt s eltemetik a kebel minden virágait: egy hang, egy intés — az ágyú dörög, a golyó repül... s keble nem zajong többé... érzelemhullámai lelohadnak.... béke lengi körül... meghalt....

Oh de ha ő boldog volt e földön? ha keble magasztos reményekkel volt tele! ha rá egy kedves hölgy várt, kit ő szeretett, kitől szeretteték — és ő élni vágyott, mert az élettől örömet várt s a harc után boldogság fogadta volna ölébe....

S én megfosztám életétől... legyilkoltam reményeit.., elraboltam boldogságát!...

Dehogy, nem én öltem meg, nem én, — az élet, a végzet sodorta őt el!

* *
*

Hogyan van az: hogy midőn azon szép órákat akarom fölemliteni, melyeket Bácskában töltöttem, elakadok — nem tudok szólni?....

Elnémulok, komorrá leszek — midőn derült, mosolygó arccal készülök beszélni....

A vig, szeszélyes gondolat megfagy — mielőtt leirhatnám.....

Ah! e vidékhez oly gyászos emlékek szövődtek...

Midőn most visszaképzelem magam a táncterembe, hol utolsó éjjel báloztunk, mulattunk— s előttem lebeg az élvbe merült fiatalság..... előttem Percel, midőn a hölgyeknek virágokat oszt... előttem a fényes társaság....

Ugy tetszik, mintha síri szellemeket látnék, éjféli órában, elhagyott romok között fényesen összeseregleni, táncolva föl alá lejteni... halavány arccal — örömtelenül, hallgatagnémán... mint kikről el van határozva, hogy csak voltak....

Ujvidék rommá lett.... És mi?....

* *
*

Becse....

— Lovas üteg — előre! — kiáltja egy segédtiszt.

A Tisza parton véres csata kezdődik.

— Két ágyú jöjjön segitségül! De csak hamar!

— Eredj pajtás!

Ezen pajtás én vagyok.

Két ágyúval és egy kis huszár fedezettel végig ügetek az ismeretlenné vált, lakatlan utcákon... a legkomorabb érzelmek közt, hogy igy kell látnom egy virágzó várost.....

A töltésre érve, mely a rác templomtul

egyenesen a Tiszának nyulik, golyók süvöltenek felénk a sáncokbul, melyek a töltésuttal szemközt vannak fölhányva a tulsó parton.

Vissza! más utat kell keresnem.

S a mint nagy keservesen megfordulok — látom, hogy a huszárok már elhagytak — helyettök Dzwonkovszkyval találkozom.

— Mért térsz vissza? mért nem sietsz?

— Mert, mig a töltésen végig mennék, mind a két ágyúm leszereltetnék: a nélkül, hogy én a sáncokban levő ellenségnek árthatnék.

— Nem minden golyó talál.

— De a sok közül egy kettő mégis tetemes kárt okozna. Lőjjenek le egy pár lovat; — az ágyúm is ott marad. —

— Igazad van. Vonulj ezen oldalvást nyiló utcába — mig én a tábornoknak jelentést teszek.....

Nehány perc mulva visszavágtat.

— Rukkolj be ütegedhez!

— Hogyan állunk?

— Hátrálni kezdenek a tulparti hidmelletti sáncokbul.

* * *

Becse.....

Jönnek a szűrös zászlóaljak! Jönnek a bundás tisztek!

Hohó!

Lesznek vitézségek, lesz ellenség kaszálás!....

— Ne lármázz! Hisz a te üteged fog velök Becsén maradni.

— És Percel?

— Egy dandárt Kis-Kérre küld, maga pedig át megy Bánátba. —

— Mi egyedül — csupa mozgóval?

— Ugy van.

— Magyarok Istene! Irgalmazz minékünk!

Tudod-e szentem, mi az a mozgó!

Nem?.... Ugy semmit sem tudsz.

Én rám mérte a sors azon csapást, hogy két hónapig — két hónapig! — istápoljam őket egy üteggel — — én tudom, mi a mozgó!....

A mozgósereg, részint a szerbek által földönfutóvá tett, részint lelkesedésből a forradalmi zászló alá sereglett oly lényekből áll, kik jól tudják a rácok marháit életveszéllyel is elhajtani — de nem honvédek.

A honvéd — árroham, szuronya — jégtorlasz. Oriás erővel dulja az ellentálló töltést, dönt halomra minden gátot. — A huszár — vérangyal, kardja öldöklő pallos. Villám sebesen terem az ellenség között, s jaj annak, ki villogó kardját megpillantotta. — A tüzér egy kis isten. Szikrázó szemekkel, egetrázó dörgések közt szórja ágyujából a halálos mennyköveket,

megrendül a föld, hull az ellenség. — Legalább a magyar tüzér ilyen. — A mozgó egy bakter. Nyakig subába temetve és életlen dárdát hordozva a vállán, járkál fölebb alább és strázsál, néha egyet civakodik. —

A magyar leány a honvéddel szerelmeskedik: a huszárral kacérkodik és csókot lopat vele ajkáról; — a tüzér előtte egy ideal, kihez emelkedettebb lélekkel közelit; — a mozgót kineveti.

A tüzér menyasszony, vőlegénye a huszár. A vőlegény óvakodva kiséri menyasszonyát az emberek társaságába, s habár a reá irányzott szemnyilakat el nem hárithatja is, elraboltatni nem engedi: a huszár ovatosan kiséri a tüzért a csatába, s ha a golyók csapásait tőle el nem hárithatja is, az ellenséget hozzá közeliteni nem fogja engedni. A vőlegény oltárhoz vezeti menyasszonyát: a huszár a tüzért; a dicsőség templomába, hol a honvéd vőfény — a mozgó pedig sekrestyés, ki hármukat a templom ajtajából nézi. —

Azok is, ezek is magyarok — hogy lehet köztük ily nagy különbség?....

Hogy?

Amazok elszánt tüzes ifjak — ezek családapák, legnagyobb részt.

Azok rendesen fölfegyverzett katonák — ezek el nem sülő dárdával ellátott nép.

És hiába! mikor az ember csatáz, lő, vág — harcmámorában föl sem veszi a veszélyt. De egészen más az, ha tehetlenül nézi, hogyan jönnek a golyók. —

— Ugy-e atyafiak?

* *
*

Ó-Becse.....

Ó-Becse ég.....!

Mely város részt megkiméltek a rácok, meggyujtják a magyarok.

Nem marad épen, egy ház sem!

És én belovaglok az égő utcákba, egymásután hallom a ropogást, midőn egy-egy házfödél roskadoz.....

Szerencsétlen föld!...

* *
*

Ujváros.....

Becse mellett a szőlők felé uj város épül.

A legénység ajtókat s mindenféle maradványt kihord a leégett városbúl, és sorba épiti a kastélyokat. Egész utcák keletkeznek.

Ezen kastélyok valamelyikében össze-összejövünk, s mig a kancsó kézről kézre jár, vagy pedig a körnek kellőközepébe helyezett bortartóbul hosszu nád segitségével egy egy kortyot kihuzunk — vig beszéd közt eltelik az idő.

Van a mozgó tisztek közt sok derék fiú. —

Csakhogy a java honvéddé lesz és elmegy innen!

Hol én megjelenek összegyül a népség, kiknél meggyőződéssé vált azon üdvös hit, hogy a tüzérnek leginkább dukál a bor.

És a borocska mellett elbeszéljük élettapasztalásainkat, deákkalandjainkat, és holmi egyetmást.

— Veszett milliom teringette!

— Mi baj?

— Dühös vagyok. — A mozgótiszt két három hétre is kap szabadságot, s mikor én három órait kérek — azt mondják: tüzértisztet nem nélkülözhetünk. Pedig híre sincs a rácnak, nem is lehet, mert Percel most minden erejöket a tulsó oldalról veszi igénybe....

Indul a mozgó tábor.

Mintegy két- harmadfél ezer ember. Egy része lovasság, ellátva bunkósbottal, sőt egy kettő karddal is: a többi gyalogság, dárdákkal és kaszákkal.

Csak egy zászlóaljnak van fegyvere, melyet tegnapelőtt vettek át a somogyi zászlóaljtól, mely — szolgálati ideje kitelvén — elbocsáttatott; nehány órával azon esemény után, hogy Percel bennünket ellenségnek tartván — mert épen Kiskérről jöttünk, hova sétautat tettünk — a tulparti sáncokból és a ‚Honvéd‘ gőzösrül ágyúival megköszöntött.....

A mi három fontos pisztolyainkon kivül — csupán azon egy zászlóalj volt fegyveres. —

Indulunk — megyünk országdöntő háborúba!

Balról is, jobbrul is századonként egymásután lépegetnek a mozgók.

Tehát nem tréfa dolog! hanem csatarend...

Átmegyünk a római sáncokon kényelmesen; csak a mozgóknak keserves egy kicsit, jobbról balról a magas töltésen keresztül vergődni.

Megyünk Csurog felé... A távolban tömeg mutatkozik... ágyúfogatok látszanak...

Az egész komolyabb szint ölt...

A fa-sor mögött menydörögni kezdenek a szerbek ágyúi... a golyók süvöltenek...

Egy mozgó lovas elesik... de a többi nem tágit...

— Mozdonyról! — kiáltja az üteg parancsnok — s nehány perc alatt viszhangozzuk dörgéseiket....

A szerb gyalogság — előre nyomul...

— Előre mozdonyra!

Megint egy két lövés... Egyik ágyúval rendetlenül visszafutnak — leszereltetett....

— Előre! előre! — Barátom maradj te a félüteggel a balszárnyon, én pedig a jobb szárnynyal tartok, mond pajtásom.

Elválunk — én balra, ő jobbra.

— Tüzérek! Azt a vetágyut ott a sáncban!....

A gyalogság közül kiválnak a fegyveresek, s csatárláncban előre haladnak.

Golyóink sebesen váltják föl az ellenségéit, — egy lőszerkocsijuk elől szét ugrálnak a lovak.

Az ellenség megint hátrál... de golyóinkra hevesen felelnek....

— Jön a puma — éljen! rivalja egyik mozgó, harcias kedvvel.

— Éljen a magyar! — kiáltja a másik örömében; és — Éljen a magyar! — harsog utána mindenfelül s a dárdák előre sietnek.

A szerbek rohamot gyanitva megfutamodnak; a mozgók meg — bunda ide, bunda oda — utána!

— Mozdonyra — Ülj föl — Ügetve előre! — —

A mozgók nagyrészt elmaradtak, megviselte őket a roham — csak lovasaik követnek...

A csurog-josephsdorfi fa-sorhoz érünk.

Lovasok! fogjátok el azt az elmaradt gyalogságot! —

Oda rugtatnak — de bunkósbottal jó fegyverek ellen harcolni nem lehet, legalább a mozgó ugy tartja.

Visszajönnek...

— Mozdonyról — kartács!

Ágyúim a fa-sorban s azon túl helyezvék,

nem messze Josephsdorftól, honnan a szerbek végelszántsággal tüzelnek...

De hasztalan! kereszttűzben vannak.

S ez legborzasztóbb!

Hátrálnak...

Mi pedig a vezér parancsa szerint, melyben kimondatott hogy ne heveskedjünk, a csurogi táborba vonulunk, hol az őrnagy elmaradt gyalogságával és a podgyászkocsikkal már elhelyzé magát.

* * *

— Jöjjenek önök, mondok valamit! — szól felénk egy ismeretes női hang.

Oda menénk.

— Képzeljék önök! Még midőn a tüzelés folyt az őrnagy hozzám jött. Beszédközben szinte félve kérdeztem: ‚Az istenért! ki vezeti a csatát?‘ - „Ott van egyik tüzér tiszt a jobb, másik meg a balszárnyon“ mondá; ő maga pedig megzavarodva elpirult!

— Szép.

* * *

Szegény mozgók! Szegény jámbor férfiak!

Mily elszántsággal — mily nemes megadással járkáltok a veszedelmes horposzra (Vorpost) két szerb dzsidást fogtatok el az előörsön, fegyverestől lovastól; mi több! pelengérbe

(plenk) is mentek már az ágyúk előtt, és én mégis rosszat beszélek rátok! pedig midjárt most — —

Nem tehetek róla, el kell mondanom....

Előőrsön lesi a mozgó a szerbet. Az egész ember szem, fül és bunda, melyből egy pika látszik kinőve lenni.

Meg van neki mondva, hogy a mai napra a tábori hang e g y füty.

A tábori hang h a n g o s jel, például: csákóütés, taps, — melynél fogva a táborozó katonaságnál az ügybarátok távolabbról is egymásra ismernek.

A sötétben emberünk valakit közeledni látván rá kiált: Állj! ki vagy?

— Hadtesti tüzér parancsnok.

— No hát fütyüljön az ur...! — és leveszi kalapját, szelid ájtatos hangon folytatván: dicsértessék az úr Jézus Krisztus...jó estét adjon isten.

A nemzetőrök legtöbbje még azt is hozzá tette ily köszöntésnél hogy: tekintetes kapitány uram.

Ez a különbség a mozgó és a nemzetőr közt.

* * *

Esteledik...s én Percel táborából, Josefsdorf alól, hova hivatalos kiküldetésem volt, visszasietek a mozgó táborba, mely megint Csurog alatt van....

Ketten ügetünk a hoszan nyuló regényes fasor közt — én és lovászom. Könnyen öltözve mind a ketten, csak egy fölöltő van velem...

A felhők mindinkább tornyosulnak — mennydörög — villámlik — esni kezd.

Sebesen vágtatunk — uthoszat a gyönyörű vidéken, mindig terebélyes fák közt...

Ugy tetszem magamnak, mintha egy őskori lovag — mintha Szentgyörgyi László volnék, ki Csobáncra siet....

Az eső szakad, a szél utánam lobogtatja rövid takarómat; mig arcomat lovagsapkám csüngő bojtja csapkodja..... Mindig homályosabb lesz...

Mikor a sötétben egyet-egyet villámlik — hirtelen elhomályosulnak szemeink; a lovak pedig horkanva állapodnak meg.... De mire a dörgés elhangzik, már ismét jó tova vagyunk....

A táborban siri csend van... menhelyére bujt minden ember.

Én is ledülök egy sátorba — azon átázottan, mert hogy és hol válthatnék ruhát?

— Adjatok egy kis gutyit *) — az isten áldjon meg.

— Megáztál az éjjel?

— Pedig hogy! Egészen nedves ruhában feküdtem le, s a mint átfáztomban egy párszor

---

*) Nálunk e szó ‚snapsz' nem igen járta.

fölébredék, éreztem hogy vizes alattam a föld. Eh! gondolám, ruhámról folyt le a viz, megfordultam és elaludtam. De reggel látom, hogy az eső alám folyt. —

— Mi is ugy jártunk nem csak te. —

— Ej igyunk egyet! jó lesz megint minden.

* *
*

A titteli hegy előtt táborozunk — nem messze Mosorintól. Jobbra tőlünk Percel főtábora; ettől jobbra pedig Szentivány körül egy hadosztály.

Készülnek a nagyszerű ostromtervek.

Percel mondá: hogy tiz tizenkét nap alatt beveszi Titelt, s három hét alatt Baranyába megyünk....

Kemény csatánk lesz, mert a parlamentair, kit Percel a rácokhoz külde, hogy velök békés uton végezzen, semmit sem tudott végezni — dacára annak, hogy a rác pórnép zsivióval fogadta, s hogy emberünknek fekete frakkja és iszonyu köcsög kalapja volt.

No iszen lesz hadd el hadd!

Budapest visszafoglalását olvastam....

— Barátom! ha ott lehettem volna a küzdők közt, vagy azon első huszárok közt, kik Pestre nyargaltak — életemet adtam volna egy napért!

— És Percel még is azt mondja, hogy e s z t e l e n s é g v o l t B u d á t o s t r o m o l n i!

— Eh! Percel ellensége Görgeinek — ter-

mészetes, hogy semmi sem tetszik neki, mi Görgeitől jön.

— — — — — —

Nekünk kik a felső tábor mozdulatairól semmit sem tudtunk, eszünkbe sem jutott hogy Percelnek igaza van.

* *
*

A hajnal hasadni kezd..... Táborunkban minden csendes.... Alszik minden, csak az őrök vannak ébren...

— Ha!... Ágyúznak.

— A hadosztály támad Villovánál.

Megfordulunk — s tovább alszunk.. Ugyan azon juhakolban, mely később a dandárparancsnok főhadiszállásává lett.

A szerbek kitörtek Mosorinból — előőrseinkre.

Az orvos kiugrik — magunkkal együtt — az akolból s lélekszakadva kiabálja :

— A kocsimat a ládára — a kocsimat a ládára! S néhány perc alatt a világbul is kihajtatna, ha lehetne. —

A z á g y ú k k a l e l ő r e!

Társam a töltés mellett állitja föl félütegét, én pedig az őrnagy parancsára egészen balra kanyarodva, egy a vizöntés által körülvett kis félszigetre sietek....

Előttem viz, hátul viz — az ágyúkkal mozogni sem lehet. —

Lövünk, lövöldözünk, anélkül hogy sikere volna, mert előre menni nem lehet....

És ez igy tart, mig a fegyveres gyalogság a mosorini hidig nyomul — honnan, mert tovább nem mehet, visszatérni kénytelen.

C... vezérünk hidegvérrel rendezi az egészet, annélkül, hogy — meg kell vallanom — a golyók előtt meghajolna...

Ez pedig igy van majd naponta. Mig Percel és Gál a jobb oldalon támadnak, mi Mosorin felül foglalkoztatjuk az ellenséget.

A gyalogság mindig a hidig nyomul. —

Én mindig a félszigetben állok ágyúimmal, mindig a mosorini sáncokra irányozva a lövéseket, s néha kiverve az ellenágyúkat—de mi haszna?

Ezek pedig, miután mindig ugyan egy helyen állunk - addig próbálgatják emelékeiket, mig golyóik egészen hozzánk érnek.... Hogy eddig nehány ellőtt lovon kivül nagyobb kárunk nincs, annak az az oka, hogy tüzéreik roszak.

A mosorini csaták legkeservesebb csatáim!

* *
*

Mosorin.....

„Napi parancs. Mosorin alatti tábor — Junius 3-án 1849.

Tüzérek!

Az üteg parancsnokságát én vettem át. Követelem, hogy engedelmeskedjetek.

Ennél fogva megkivánom, hogy: valamint eddig megtettétek kötelességteket, ugy ezután is. Akár féltek, akár nem, a golyó egyaránt talál — s elszántsággal az ember legyőzheti félelmét; és akár él akár hal, dicsőséget arat, mig a gyávát magatok is kinevetitek. Tüzérek vagytok, s a legjobb honvéd, a legjobb huszár is, tudjátok mint ügyel arra, hol állnak az ágyúk?

Fegyvertelenek ellen ne küzdjetek. Nem illik, nem is tartozik hozzánk ilyeneken boszut állni.

Táborban katonák, polgárok közt polgárok legyetek.

Nem akarom, hogy zsarolás, tolvajlás és egyéb visszaélések által természetes ellenségeivé legyetek azon népnek, melynek hajlamát, bizalmát kell megnyernünk.

Minden altisztnek, szintugy mint nekem engedelmeskedjetek, miután minden altiszt, a keze alatt levő emberekért nekem felelni tartozik. Senki ágyujától a tizedes, — ha tizedes, a tüzmester, — s ha tüzmester az én tudtom nélkül el ne távozzék — nappal sem, annál kevésbé éjjel — nehogy szükség esetében, a legénység szétszórva legyen.

A fehérruha lehető tisztántartása végett, két

mosónő fóg állandóan az ütegnél lenni, más — olyas nőket, kik ütegemnek csak gyalázatára válnak, ágyúim körül türni nem fogok.

Egyet akarok még megemliteni. A szerbek minden csata kezdetén rettentően ágyúznak, megfeszitve minden erejöket, hogy bennünket elrémitsenék; ha mi azonban sűrün röpitett golyóiktól meg nem ijedünk, hanem egyszer kétszer előre nyomulunk, mind a mellett hogy az igazi szerbek jó katonák, csakhamar ‚jobbra át‘ot csinálnak — mert a sikon nem állják ki a csatát.

Azért meg ne ijedjetek soha!

— És ne feledjétek, hogy magyar tüzérek vagytok!“

* * *

A sok hasztalan ostrom után, elhagyjuk a titeli hegyet. —

Percel Ujvidékre vonul — Kamenic ellen, hol a honvédek szuronyszegezve rohanták meg az ágyukkál védett redouteokat, hol mig az egyik honvéd szuronyos fegyverét a sánc oldalába szúrta, a másik mint létrán hágott föl rája.

Mi pedig, mint a féle szegény emberek — a folyócska tulpartjára ballagunk Josefsdorf mellé.

Sötét éj lesz mire ide érünk, s az égő város

a kavargó lángfolyammal és rettentő füsttel egy iszonyu, de látásra nagyszerű szép képet mutat.

— Százados ur! Küldjön két ágyút Jósefsdorf elé, már a fedezetet megrendeltem. A rácok támadnak.

Két ágyú elmegy . . . a többit lövésre készen tartom. . . .

A mozgó tábor csatarendben áll . . .

— Őrnagy ur! — jelenti tűzmesterem — a rácok tulnyomó erővel vannak, két vagy legalább másfél, a mieinknél nagyobb lövegü, és pedig a gyors mozdulatokrul itélve, lovas üteggel.

Az őrnagy higgadtan rendezi a csatát. . . . A szerbek a romok közt — a folyócskán túl — megjelennek.

— T ö l t s — G o l y ó r a k a r t á c s! — T ű z!

Két három ágyú egyszerre szórja golyózáporát — de nem oda hova kellene! Az ellenséghez csak a nagyobb golyók érnek el, ügygyel bajjal — s a viz miatt előbbnyomulni nem lehet. . . . Ismét az a veszekedett mosorini állás!

De az ellenágyúk annál hatályosban működnek — mellettünk a fasorban egymás után hallik a ropogás. . . .

— G o l y ó t — g r a n á t o t!

Visszanézek. . . .

Veszett milliom terringette!

A mozgók ugyan elmozogtak! Elmaradoz

szür, dárda, kasza — — Uccu! Vesd el magad! — műszó a mozgóknál — és vitézül futnak!...

— Mozdonyra hátra! A tagadóját az ilyen tábornak!

— Százados ur! Fedezze ön ágyúival az elvonulókat.

— Ugyanúgye? eddig legalább ugy volt a szokás, hogy az ágyúk lettek fedezve!...

— Őrnagy ur! hogy maradjak én az ágyúkkal hátra, ha körülünk senki sincs? hiszen kardjuk sincs embereimnek — az önvédelem szüksége esetére.

— Hagyok lovasságot....

— Legyen, — két ágyú visszamarad.

De a lovasság bizon nem tudta föltartani a lovát, — szinte műszó — s alig maradt vagy husz ember.

— Százados ur! Szóljon! Igaz-e hogy két ágyút elfogtak?

— Nem. Csak visszamaradt az ellenséget föntartani, hogy őrnagy ur vitézei komót futhassanak. De elfogták volna, ha Pongrác — nádat nem hordat a hidra és föl nem gyujtatja. Mert csak igy lehetett föltartani az ellenséget, hogy a hátra maradt két ágyúhoz ne férhessen.

— Hiába, nagy volt az erő, biz azt dárdákkal föl nem tartjuk, — vigasztalja magát C...

Igy visz bennünket a sors Földvár alá.

Mi csak megint Josefsdorf felé baktatunk.

Egyet-egyet lövünk — de egy hátráló kis csapatnál egyebet nem látunk, nem hallunk. . . . Talán a romokhoz akarnak csalni ?

Lassan tovább megyünk — néha egyet durrogtatva.

Eszembe jutnak a svábok, kik egy hosszúrudba kapaszkodva az ördögöt keresik. . . .

A távolban is elkezdenek dörögni az ágyuk.

Percel csatáz Kácsnál. — Georgeva alatt fogunk vele egyesülni.

De nekem ugy tetszik, mintha az ágyúzás épen nem közelitene felénk, sőt inkább tovább tovább halad. . . . Nem jó jel — mi nehezen fogunk egyesülni. Jó volna szárnyalókat arra küldeni.

Az ellenség nem jön visszafelé — már bizonyos, hogy Percel vesztett ! . . .

Mi is visszavonulunk Csurogra.

Csurogrul pedig Földvárra, a csatornán túl; mert az ellenség már Járek és Temerin alatt portyáz, s beszorit a római sáncokba, ha jókor ki nem pusztulunk.

Ah ! Gyönyörű hadjárat.

A nyomoruságát — —

Üldögélünk együtt, beszélgetünk a choleráról ; a nyomoruságról, hogy már egyszer városba nem jutunk, hol kissé rendbe szedhetnők magunkat ; a borzasztó poros melegről ; az éhez-

tető-tisztek — nem is élelmezési ám! — hanyagságáról, s más ily mulatságos dolgokról!

És keservünkben mit tennénk egyebet a jónál? Hát csak iszunk! Ez tartja még bennünk a szuszt. —

Jön azonban egy őrmester a mozgólovasoktól.

— Jelentem alássan Kapitány ur! Semmi ujság.

— Jól van. Semmi sem adta elő magát?

— Semmi. . . . Csak hogy kilenc ember az éjjel megint megszökött. . . .!

Semmi ujság. — —

* *
*

— Izé! Nyergeld föl nekem azt a pejt.

— Az én lovamat is?

— Azt is, szaporán!

Nehány perc mulva már utban vagyunk, Törökbecse felé — repülve, mint a haragos istennyila. . . .

— Jó reggelt cimbora!

— Hozott isten! . . . Honnan jösz?

— Földvárról. Eljöttem megnézni mit csináltok.

— Megvagyunk. Hát te?

— Krisztus kinszenvedéseivel mulatok a mozgók közt.

— Szegény fiú, ugyan jó dolgod lehet.

— Majd utóbb megszán az ellenség és bever valami városba : mert saját parancsnokaink intézkedései után el kell vesznünk. Alig van már emberem az ágyúk körül.

— Hát most hogy szabadultál be hozzánk?

— Magam adtam magamnak szabadságot.

— És ki van most az ütegnél?

— Egy tűzmester, ki helyemet képes kipótolni.

— De ha parancsnokod megtudja és profoszhoz küld?

— Nem bánom én.

— Szörnyű ember! — Szép volna ha az alatt támadás történnék.

— Ha ezt legkevésbbé is gyanitani lehetett volna, bizonyos lehetsz benne hogy el nem jövök.

— Pajtás! nekem ugy tetszik, mintha felétek ágyúznának.

— Az lehetlen!

— Jer ki csak a folyosóra!

— A mennykőbe! Hogyan lehet ez? Nehezen van ez nálunk — —

— Siess az istenért!

Arcom kigyul . . . egykét perc alatt lovamon termek . . . száguldó méneink patkói szikrákat ütnek a város kövezetén. . . . Nyilsébesen rohanunk vissza, mint jövénk. . . .

Mondtam hogy luddá leszek!

A hétrétű veszett mennykő tudja hol veszkelődnek, és én mint egy seprőre ült bőjti boszorkány, lóhalálban sietek vissza — itt meg hire sincs a támadásnak! . . .

Semmi no! — —

Ez még is sok! Szegény embereimnek ugy is elég kiállni valójuk van — hogy alig merem tőlük követelni, miszerint kötelességüket megtegyék — azon felül még némely mozgó-tiszt is packázik velök? Ezt tűrni nem fogom! . . .

— Ön tulságos tüzérei védelmében.

— Épen nem. S parancsnok ur előtt kinyilatkoztatom, hogy azon esetre, ha megsértett altisztem elégtételt nem kap — leteszem a kardomat.

— Kár heveskedni ily gyermekségért.

— Nem gyermekség parancsnok ur! Mostani körülményeink közt épen nem gyermekség. Én elégtételt kérek.

— Megfogja kapni — szavamat adom. De az első összekoccanás esetében intézkedni fogok, hogy ön ütegével táboromból eltávoztassék.

— Nem nagy büntetés!...

A sátorból kilépve e szavak hangzanak utánam:

— Bizon kár sértegetni a tüzéreket — ugy is azok tartják bennünk a lelket! . . .

Igen bölcs megjegyzés kigyelmedtől, atyafi!

Ha akarsz egy uj műszót hallani mozgó-vitéznek a szájából — jer velem. . . .

Sátora előtt piszkálja a fogát, teljes vezéri méltóságában az alezredes ur. . . .

Hja! Ő ezt könnyen teheti — ő nem koplal ugy, mint teszem én; ki városba sem kávéért, sem süteményért nem küldök, hanem mikor gyomrom jelenti alássan hogy éhes, körüljárom a tábort, s ha akadok egy markotányosra — ebédelek; ha nem — embereimhez megyek, kik szivesen megkinálnak gulyáshússsal. Ez bizonyosan elűz minden étvágyat. Utána egy kis bor — s minden rendén van. . . .

Hanem térjünk vissza alezredes urhoz.

Előtte néhány lovas mozgó áll, nem annyira karddal, mint furkósbottal — tisztelegvén.

— Elvoltunk bizon mi uram, a sáncok felé. Egy pár szerbet is láttunk, meg is kergettük. Hanem aztán meg többen jöttek. Gondoltuk, hogy most nem jó világ lesz — azért jónak láttuk odább állni — mi bizon befogtunk! —

Vagy is — futottunk!

* * *

Vonul a kácsi vert had Becse felé. . . .

Mennek a honvédek egymás után — lankadtan, kiéhezve s eltikkadva a nagy forróságtól.

Sok, az uton egyszerre elkékül és meghal.

Sok elmarad s csak nehezen ballag zászlóalja után. Szent-Tamástól Becséig messze van, — nagy ut fáradt katonának egy napra.

Sok majd elhal szomjan — órákig megy, s nem talál egy csepp vizet, nem lát mást mint romokat — akkora területen, mint Torna megye!

Boldog felső-táboriak! ti erről senmit sem tudtok. Ti nem vagytok egy elhagyot pusztasághoz kötve, hanem jártok városrul városra, vagy legalább faluról falura. —

Jaj! be oda vannak szegények!

Szomorú látvány!...

* *
*

— Öcsém, te még nem nőttél nagyra. Mint állsz te a glédában?

— Dobos vagyok.

— Hány éves vagy?

— Tizenhárom.

— Hogy jött kedved tüzérnek lenni?

— Már Mosorin alatt jelentettem magamat, de a parancsnok ur nem eresztett.

— Ugyan hogy eresztenéd? Csak nem fogok ily gyermeket tüzérnek ajánlani! Szégyen volna rám nézve.

— Bizd rám. — Hát öcsém, láttad Mosorin alatt, — mily pogányul legyingetnek a golyók az ágyúk felé?

— Igenis, láttam.

— És még is tüzér akarsz lenni?

— Az hát! Csak vegyen be kapitány úr.

— Emberem vagy.

— Hát te hány esztendős vagy.

— Tizenöt.

— És te?

— Tizennégy.

— Mindnyájan szivvel lélekkel tüzérek akartok lenni?

— Mindnyájan.

Jertek ide, fölirom a neveteket. Holnap reggel jőjjetek a gyakorlatra — befoglak benneteket osztani. Holnap már mindeniteknek egy számot be kell tanulni; hogy, ha holnapután megtámadtatnánk, már csatába vihesselek benneteket. Ha az idő engedendi, egy hét alatt tüzér válik belőletek. Akarjátok e?

— Igen — akarjuk.

— Ha akarjátok, meg is lesz.

* * *

Ah! megjelentetek? ti derék hősök a sáncok mögött!

Meg bizon — szokás szerint elbujva, tul a csatornán. . . .

— Mozdonyrul! Tüzeljetek!

Az egész kis párbeszéd a szerb ágyúkkal

addig tart, mig ők is elunják, meg mi is, azután elhallgatunk. . . .

És ilyformán többször is üdvözöljük egymást — közbeszólván többnyire a gyalogság is.

A mosorini csaták ismétlése — de csak kicsiben. Megteszi szivarozva is.

Peregnek a dobok . . . felriad a tábor. . . . A mozgók kapkodnak földbe szurt dárdáik után.

— Barátom helyeztesd el ütegedet, a szerbek már áttörtek a csatornán.

Előőrseink jól vigyáztak látszik!...

Két ágyúm a kanizsai hid védelmére küldetett egy alezredes dandárához; egyik ágyúm Török-Becsén van — egyenkint szoktam beküldeni — kijavitás végett. A többit lehető gyorsasággal fölállitom — az ellenségnek részint jobb, részint bal szárnya ellen. . . .

Közelednek. . . . A gyalogság nem tarthatja.

— Csak golyót — és granátot!...

Az ujonc Koburg huszárok attaquiroznak, de a tömeggé alakult gyalogság visszaveri őket — sokan elesnek. . . .

— Fiúk kartács!...

— Nem hallod az ágyúzást hátunk mögött? A mieink Becse alatt is megtámadtattak.

— Most jön hozzám a futár, hogy két ágyút küldjünk Becsére.

S a mint a két ágyút visszaküldöm:

a mozgók is jónak látták melléjök szegődni — fedezetül!

— Barátom itt állásunk kétes — még elvágnak bennünket. Hátráljunk!

—Jól van!... De ha feleletre vonnak, megmondom, hogy a mozgók az okai.

Az ut Becséről Földvárra, párvonalban nyulik a Tiszával.

Ballagunk Becse felé....

Jobra uthosszat a Tisza, — hátunk mögött az ellenség, — előttünk Becsénél csata foly....

Nem messze tőlünk — balra — porfelleg emelkedik....

— Tiz huszár vágtasson arra — nézze meg, mi az? — parancsolja Pongrác. Te pedig siess két ágyuval a becsei szőllők előtti sáncokba — fedezd utunkat....

A mozgók sietnek a szőlők felé.... A porfelleget ellenséges csapat idézte elő — ágyúgolyóik nem messze az uttól csapnak le....

Még nehány percnyi késedelem, s utunk el van vágva.

Beügetek a sáncokba — de az ellenlovasüteg már kartácsol — a lovasság közelit....

A mi lovasságunk Becse alá fut.

— Mozdonyra!...

Az egyik ágyúsló megijed s eltöri a kisafát.

— Fogd ki a két első lovat!..

Az ellenség nyakunkon — de az ágyú mentve van!

— Ü g e t v e!...

Becse előtt csatlakozom a mieinkkel — keményen tüzelünk. . . .

M á r k é s ő!

Az itteni tüzérek csak azon voltak, hogy állásaikat megtartsák — nem mentek előre, tartván a tulnyomó erőtül. — Ha ők nem — előre nyomult az ellenség ...!

Becse körül mindenütt — kivevén a tiszai oldalt — elkeseredve csatáz a magyar sereg....

M á r k é s ő!

Sajátságos eset — ugyan megrezzentem!

Mi — mi?

Egy golyó ugrándozva épen felém jön.

— Kapitány ur ugrasson félre! kiabálják a tüzérek.

De magam is látom — félre akarom rántani lovamat — e percben egyik ágyúnk elsül, s lovam megijedve mozdithatlanul horkol.

Még egy két ugrás — s a golyó eltalálhat.

Épen leugrásra gondolok — midő a ló, megpillantva a közelgő golyót, hirtelen félre szökel, mialatt azonban a golyó, egy a térségre vetődött kőhöz vágódván, más irányt vön. —

Guyon megérkezett.

Együtt vagyunk a tábornoknál — minden osztályparancsnokok.

— Nekem kellenek jó tisztek, kik az embereket vezessék; kellenek jó papok, kik az embereket fanatizálják; kell jó bor, mely az embereket tüzelje; és kellenek jó zenészek, kik az embereket lelkesitsék. — Őrnagy ur! — mond a tábornok egyhez fordulva, ki plébánosból lett őrnaggyá — ha más papot nem kapok, nemde ön is fog elől menni a kereszttel?

— Igen! tábornok ur; — feleli az őrnagy.

Indul a tábor.

Megyünk Becse alá — Becséről Hegyes felé. . . .

Iszonyu meleg van — viz nincs, ecetet iszunk, mely Guyon parancsából mindig van velünk — a cholera ellen.

Mily szép, mily rendes most táborunk! Egészen más mint Percel alatt.

A tábor közepén még bolt-sátorok is vannak.

Amott egy tisztnő kocsikerékhez illeszt egy tükröt és öltözetét rendezi.

* * *

Verbász....

Sötét a láthatár... csak a roppant tábortüzek árasztanak oly fényt, mintha egy egész város lángban volna.... A tüzeket honvédek, huszárok és tüzérek állják körül.... egypár tiszt-

nek azon szerencse jutott, hogy egy girbe-görbe fatuskón ül — a közemberek szivességéből.... isznak, dalolnak — szebbnél szebb, meg huncutnál huncutabb nótákat.... némelyik valamely csinos — vagy szurtos markotányosnő körül mesterkedik. A tüzfény mindenki arcát megdicsőíti.

— Minek e roppant tüzelés?

Egy csapat át akar szökni hozzánk, azért van a nagy tüz, hogy a sötétben megtalálják táborunkat. —

Takarodót vernek... már el is hangzik, midőn a huszártrombitás megfujja a capistrángot... Holdvilágos éjben, vagy tábortüzek körül ezt hallani — —! Ha egy kis lelked van, örökké katona maradnál csak ezért is....

— Vigyázzatok, fiúk! hogy ezek a bundás szomszédok — mozgó csapatbeli — itt ne rakjanak tüzet, közel az ágyúkhoz. — Ha valaki keres, ott leszek a cigányok körül.

— Értjük kapitány úr!

Most a Máriássy-zászlóaljhoz; hol nagyba szól a zene, járja a csárdás, a dal, a csók, a mulatság....

— Hohó! itt — a tüzér! — kiáltozzák a sátor előtt, — ide a kancsóval!

— Hozott isten pajtás!

— Nem innál egyet?

— Hogy is kérdezhetsz egy tüzért, hogy iszik-e? mondja erre egy bakatiszt.

— Fiúk! mondok egyet, és ha isten ugy akarja mint magam, tisz is lesz belőle. Az az: hogy tiz bakát lekapatok ma!

— Szeretném látni!

— Itt a pohár.

— Jó, nyissátok föl szemeiteket és füleiteket, mert én egyszerüen fogom megtenni a mit akarok, nem magyarázok semmit! Pedig nem lesz ember, ki utánam teszi. — Jól vigyázzatok, mert a ki hibát csinál, ujra kezdi mindaddig, mig meg nem teszi.

Ezt mondom, mialatt körbe ülünk, ki a földre, ki hova — nekem mint aféle vendégnek, mindenesetre egy hasábfa dukál.

— Szem-fül vagyunk egészen.—

A poharat tele töltve, mutató és hüvelyk ujammal fölemelem, mondván:

— Éljen Guyon tábornok!...

S egy kortyot iszom.... Aztán egyet kocantva az asztalon — vagy is tulajdonképen nem asztalon, hanem egy előttem levő tuskón, a poharat ráteszem... Bajszomat megtörülöm a jobb, s utána a balkezem egy — és pedig mutató — ujjával..... Ennek utána rákoppantok a tuskóra egy-egy ujjal — előbb a jobb, aztán a bal kézzel.... Egyet füttyentek..... Egyet-egyet top-

pantok — előbb a jobb, aztán a ballábommal... s fölugrom egy izben ülhelyemről....

Megint fölemelem a poharat — hüvelykemen kivül — két ujjal....

— Éljen Guyon-Guyon tábornok!... s két kortyot iszom... Kétszer koccantok... Bajszom megtörülöm kétkét ujjal, és pedig a jobb kezemmel is kétszer egymás után, balkezemmel szinte.. Két-két ujjal koppantok kétszer-kétszer egymásután,... kétszer füttyentek, egymásután kétszer toppantok mindkét lábammal.... s kétszer ugrom föl.

Harmadszor is fölemelem a poharat....

— Éljen Guyon-Guyon-Guyon tábornok! s fenékig kiiszom... háromszor koccantok... három ujjal háromszor törülöm a bajszom.. háromszor koppantok... háromszor füttyentek... háromszor toppantok mind a két lábammal... s háromszor szököm föl ülhelyemről....

— Utánam most te, istentelen tüzérkáromló.

— No ugyan nagy tus! Ide azt a poharat! megtölti... s elkezdi tempózni....

— Ujra! Töltsétek teli a poharát! Először csak egy ujjal kell törülni a bajuszt. Megint elkezdi... iszik... leteszi....

— Ujra! Előbb a jobb, aztán a bal kézzel kell koppantani.

— Vesszen meg a tudományod! Huncutabb a tempója, mint valami... eggrecirozásnak.

Megint csak iszik... füttyent... toppant....

— Ujra! Töltsétek meg a poharát! Harmadszorra fenékig kell kiinni! —

És elkezdi ujra.... addig addig, hogy mire megtette, elázik...

— Most sorba mindenik.

Próbálja mindenik.... mindenik becsip, mire elvégzi......

— Nem iszom többet — igyál te! mondja egyik nehéz fővel.

— Nem látod, hogy iszom.

És én minduntalan is számhoz emelem a kancsót, — csakhogy keveset iszom.

— Ej! ha most riadót vernének!

— Attól ne tarts. Éjfél előtt nem szokás támadni.

— Már miért nem?

— Azért mert messze a hajnal. Sötétben pedig az ördög sem lát — sem csatázni, sem futni, sem üzni.... Látszik, hogy baka vagy, nem érted.

— Ej ha! hát te különb vagy?

— Hiszem azt! Ha én csatázok — — hm! Oda állitom ágyúimat, hova jónak látom, hol nekem tetszik. Te pedig oda állsz, hova parancsolják — még őrnagytok is a szerint igazitja zászlóalját, a hogy én ütegemet stellirozom.... Ha vesztek, az én hibám; de ha nyerek, az én érdemem, mert önállólag müködöm — hadosz-

tály parancsnokom csak az irányt jelöli ki számomra. Nálatok? nálatok minden a főparancsnok ügyességétől függ.

— Szegény emberek! mikor a baka jót alszik vagy mulat, ti füstös ágyúitokat mossátok — sajnállak benneteket!

— Micsoda! szegény emberek? Hát ki a lelke a csatának, ha nem a tüzér? s ki az ur a csata után, ha nem a tüzér? — se horposz — előörség —, se cirkálás — még ágyúit is baka őrzi, lépegetve föl alá, mintegy tekintélyes gólya.

— No nézd! hogy hetvenkedik, mint a garasos malac a polturás kötélen! szeretném látni, ki rohanná meg a sáncokat, meg az ágyúkat, ha baka nem volna! Könnyen lőhetsz te egy mértföldnyiről.

Igy vitatkozunk egymással — élesitvén a bor a mi nyelveinket... mig egyik végre fölszólal:

— Ne veszekedjetek már! Daloljunk egyet.

— Jobb is. Kezdjük rá!

Éjfél elmult.... Az ellenségtől még senki sem jött át hozzánk....

— El kell oltani a tüzeket — a tábornok parancsa.

— Oszoljunk hát mi is! —

* * *

Verbászi tábor.

Mi történik itt?

Mi ám!

Mindenütt, a merre szem lát — és pedig három helység: Hegyes, Szekhegy, és Feketehegy előtt — mindenütt köszörülnek.... huszár, tüzér, szekerész, honvéd mind kardot, vagy szuronyt élesit..... Guyon kihozatta a köszörüköveket három helységből — és most élesitik a fegyvereket mindenütt az egész táborban....

Az egész hadsereg — mintegy kilenc, legfölebb tiz ezer ember, negyvenhét ágyúval — rohamra készül.

Borzasztó csata lesz!

A tábornok oly parancsot adott ki, hogy a gyalogság ötven, a tüzérség háromszáz lépésnyiről lőjjön.... Ugyan közel érjük egymást!—

Fiuk! mulassunk még egyet — ki tudja nem lesz-e utoljára?

Holnap Julius 14-e.... Nevezetes nap a francia forradalomban... Holnap... holnap...

Készülj a legnagyobb jelenetre. A puszta valót fogom elmondani — hazudjék az, ki ilyes mire rászorul. Ha, mit most leirandok, egy dombtetőrül szemeiddel láttad, füleiddel hallottad volna, iszony és álmélkodás, rettegés és magasztaltság közt mondtad volna: Borzasztó szép!

— — — — — —

Két óra lehet éjfél után....

Fegyverre!

Itt az ellenség — a bán megtámadta előörseinket.'

Nem hallod a fegyverropogást?

Piff....

Ez közel volt.

Tüzérek! az ágyúkhoz!

A dobok peregnek, a trombiták riadót harsognak.. néhány perc alatt készen áll a tábor...

... Ezek a mieink... mint az acéllal ütött tüzkő — midenfelé szikráznak a kilőtt puskák, a sötét éjhomályban....

Hah! Az előörsök hátrálnak!

No ne ijedj meg, hisz ez rendjén van. Csak nem fognak szembe szállni egy egész táborral.

Előre csatárok! — —

Kezdődik az ütközet iszonyu puskázás közt....

Hát az ágyúk? És a huszárok?... hisz az ágyúk szokták megkezdeni a csatát... Még állnak helyeiken....

Mi ez?

Az ellencsatárok vállra vetik fegyverüket, és lövés nélkül közelegnek.

— Ne lőjjetek — mondja némely csatárparancsnok — ezek lesznek azok, kik hozzánk akartak átszökni!

És megszünik a lövöldözés — mind a két fél csatárai vállravetett fegyverrel közelitenek

egymáshoz... mig egészen közel érik egymást... megölelik...: megcsókolják....

Árulás! — csel!

Az ellenség leveté álarczát, és szörnyü pusztitást tesz könnyen hivő csatárainkban....

Rajta huszárok! vágtassatok közéjök! Szabaditsátok ki legalább a foglyokat...

Foly a kemény csata — majd egy jó óráig... lövés alig hallik.... Csak a kardok és szuronyok pengnek, öldöklően....

A sok sebesültet egymás után hozzák a táborhelyre, a holtakat a csatatéren hagyva....

Szörnyű!....

De szörnyűbb az, hogy kijátszott feleink hátrálnak!

Az ágyúkkal előre! hangoztatja Guyon, s parancsát repülve hordják szerte nyargancai...

És megindulnak az ágyúk iszonyu csörömpöléssel...

Nehány perc mulva kezdődik az ágyúharc...

A rettenetes dörgés hallhatlanná teszi a csatazajt, a föld reng, a csatatér csak itt ott látszik — a füstfelhő résein át....

— Százados ur! Hegyes felé!.. kiáltja felém Pereci ezredes.

— Ülj fel!

— Arccal utánam!

S megsarkantyúzva lovamat, ügetve indu-

lok Hegyes felé, honnan az ellenség balszárnya tüzel — nyomban utánam ágyúim....

Már az ellenség puskagolyói hozzánk érnek.... Ugy hiszem a meghatározott távolságban vagyok....

— Csatárok félre!

— Állj!

— Mozdonyrul!

— Fiuk! kartácsoljatok!

Záporként hull a kartács... Az ellenágyúk golyói fölöttünk süvöltenek el... a szörnyü füstben lehetlen biztosan irányozni...

— Cakrajta — tüzeljetek!

Az ellencsatárok visszavonulnak, de csak azért, hogy szétválva, mind a két félről tulszárnyaljanak bennünket... már lovasaik is két részre oszolnak... Aligha ágyúimra nem törtetnek ezek is, látván hogy fedezetem nincs....

Mert a huszárok még mindig a középosztályban csatáznak....

— Két közép ágyú tiz lépést előre — szárnyágyúk félbal, féljobb!

Ekként ágyúim annyira mennyire, félkört képeznek, s minden irányba lövünk keményebben, mint előbb....

Piff....!

Egyik ágyúsló puskalövést kapott....

— Itt a lovam — szekerész fogd be!

— Csak maradjon kapitány ur, a seb nem nagy.

Az ellenség mindinkább közeleg....

Mit tegyek? Ha tovább maradok, kockáztatom ágyúimat; ha visszavonulok?... Valahány csatában voltam, mindig azt tapasztaltam, hogy a mely részen előbb hátráltak az ágyúk, az a rész vesztett... mert a legjobb katona is nagyon ügyel arra, hol állnak az ágyúk.... még egy kisérletet teszek. —

— Fiúk! toljátok az ágyúkat öt lépéssel előre!

És megragadom az egyik ágyú kerekét minden erőmmel, tüzéreim szinte, s egy perc alatt előre nyomultunk....

Ismét lovon ülök — s végig nyargalva az üteg mellett, kitüzöm az iránypontokat....

— Rajta gyerekek! még egyszer!

Az ujra kezdett tüzelés meghátráltatja az ellenágyúkat..... A gyalogság és lovasság habozni kezd....

— Tiszt úr! csak tartsa magát! hangzik egyszerre fülembe, s legnagyobb örömemre Pereci hangját ismerem meg.

— No gyerekek most csak bátran!

Tüzéreim eszeveszetten tüzelnek... a sebes tüzelésközben alig látjuk egymást — — szeretném azt a katonát látni, ki csatában többet is lát, mint a mi körülötte történik. — —

Huszárok, pedig székely Mátyás huszárok jönnek vágtatva fedezetünkre.

Az ellenség tömeggé alakul!... Ezek bizonyosan azt hiszik, hogy a huszárok rohanásra indultak....

— Granátokat és golyókat a tömegbe!

Nézd — nézd hogy hullnak a lórul... már hátrálnak is.... Összebontakoznak....

— Golyóra serétszelencét! — hogy a kartács tovább vigyen. —

Az ellenség megfordul... futni kezd....

— Utána! mozdonyra! —

— Siessetek szekerészek avval a mozdonnyal!

— Ügetve!

Micsoda fehér szijjasok azok?

— Huszárok! menjen egy pár ember s nézze meg, a mi Vásáink-e azok ott balrul tőlünk, vagy ellenséges gyalogság?

Nehány huszár oda vágtat....

Ej! ha elvolnék vágva a derék hadosztálytól — — Oda nem láthatok a domb és füst miatt..... A gyalogság is elmaradt — magam vagyok a huszárokkal....

— Kapitány úr! — jelentem alássan, azok nem a mi embereink. Seregünk dereka most is hátra van, mi az ellenséggel vagyunk egy vonalban.

Itt legjobb lesz arcot változtatni, s mig a középosztály szemközt áll az ellenséggel, én oldalba lövöm.

— Tüzmester! vonuljon ön két ágyúval balra, s tartsa fönn a közlekedést köztem és a centrum közt.

— Pajtás — mondom továbbá a huszárkapitánynak — adj vagy húsz embert fedezetül ezen két ágyúhoz! —

— Többi ágyúk — balra kanyarodj!

— Mozdonyrul!

— Lőjjetek!

Ez borzasztó!

Az ellenség kereszttüzben van.... A csatatér véres... ki olvasná meg most, hány hal s hány sebesül meg?... Gazdátlan paripák futkosnak szerteszét.... A jajveszéklést elöli a rettentően mennydörgő ágyúk moraja.... Mintegy száz ágyú dolgozik egymás ellen....

Piff...

— Ez valakit talált — kit ért?

— Kapitány ur lovának vérzik a füle.

— Kartácsoljatok abba a bozótba — ott gyalogságnak kell lappangani.

Lám! nem csalódtam — hogy futnak ki mint a kiszoritott ürgék..... Utánok huszár! Megy is ez, nem kell kérni.

Fut az ellenség....

— Akasszátok be a vontató köteleket — nincs időnk minduntalan mozdonyozni... Hamar — hamar! Az angyalát annak a lassu szekerésznek! Siess avval a mozdonnyal!...

Vontatva indulj!

Micsoda ágyúk azok ott — jobbra? Ugyan sietnek utánunk. Bizonyosan a hatfontos félüteg.

— Tüzérek — azt nem engedjük, hogy minket utólérjenek! —

— Ülj fel — ügetve!

Arra valami fehérlik.... Oda nyargalok.... Egy osztrák fekszik sebesült lova mellett a csatamezőn, ellőtt lábbal — minden felső öltöny nélkül...

— Uram! Az istenre kérem önt, ne hagyjon itt... hiszen én is ember vagyok... ne hagyjon itt martalékul a felbőszült harcosoknak... ugy is szörnyen szenvedek... Ön tüzérei lötték le Ottinger tábornok alól a lovat... önöktül kaptam én is sebemet.. kiszenvedtem.... Ne hagyjon ön itt....

Igy eseng ő, mint képzelhetni a legiszonyúbb fájdalom közt.

— Megálljatok az ágyúkkal!

— Gyertek ide! Tiszteljétek ezen emberben a jó katonát, és segitsetek őt az ütegkocsira emelni.

Más helyet nem adhatok.

Köszönöm uram! *)

Az ellenség pedig ez alatt megforditá ágyúit, s golyókkal köszönt hozzám... de ismét hátrál....

— Ezen ütegkocsival jertek lépést utánunk — mi pedig helyre hozzuk, mit elmulasztottunk. —

— Ülj föl! vágtatva!

A verbászi sáncok előtt vagyunk, melyekből az ellenágyúk a visszavonulást fedezik....

— Állj!

— Szekerészek! Hol mind a négy ló ép, vegyetek el kettőt és fogjátok a sebesültek helyébe.

— Tüzérek! Golyóra serétszelencét!

Kezdődik ujra az ágyúcsata.... Kartács onnan, kartács innen... három négy ágyú is dörög egyszerre.. Az elenágyúk szünet nélkül szórják apró golyóikat — mintha, egy haldoklóként, most akarnák kilehelni végerejöket....

Elmondhatnók a mesés tündérrel, hogy köd előttem, köd utánam — oly sürü felleggé alakul köröttünk a rémitő füst....

Kedvem volna azt a tüzért ismerni, kinek ilyenkor eszébe jutna, a fokozatos emelékkel irányozni....

---

*) Mint később megtudám, cs. k. táborkari tiszt volt — önvallomása szerint, kit levetkeztetve, ott hagytak a csatatéren. — Szabadkán halt meg.

— Kapitány úr! Egy golyó két lovat elsodort az ütegkocsiból.

— Fogjatok be a másikból....

— Kapitány úr! Nincs kartácsom!

— Lőjj golyóval!

— Kapitány úr! Csak három lövésem van még!

— Kapitány úr! Elfogyott a tölték!

— Teringettét! mért nem szóltatok hamarább, hogy ritkábban tüzeltünk volna!

Kezeim közt a győzelem; még néhány perc, s az ellenágyúkat kiverjük sáncaikból... és hátrálnom kell!...

— Veszett teringette, — mozdonyra hátra!

Ott a völgyben talán lesz még tartalék lőszer.

— Nyargaljon oda előre tüzmester, és intézkedjék, hogy tüstént fölrakhassunk néhány ládával.

— Hol az elmaradt ütegkocsi?

— Itt van kapitány úr!

— Hát a fogoly?

— Föltettük a megürült kocsik egyikére, a többi sebesültekkel. — —

— No fiúk szaporán! Rakasson föl minden irányzó egypár ládát!

Sss.... Egy golyó elsivit fölöttünk.... Perecinek tart....

— Szent isten! Oda az ezredes!...

Nem, nem! Hála isten — csak lovát sujtotta le....

— Siessetek fiúk! Az ellenség ki talál törni a sáncokbul. — —

No most föl a dombon — megint a sáncok elé.....

Kiáltást hallok — aligha nem Pereci hangja..

— Menjetek lépést előre — én itt késem nehány percig — talán meghallom, mit akar az ezredes.

— De hát hova menjünk, ha senki sem vezet? sopánkodnak némelyek — leginkább a szekerészek közül... És az ágyúk megállnak....

No lám! Ezen emberek, kik soha sem féltek a golyótul, most, midőn a győzelem bizonyos, nem akarnak menni, mert tisztjök pár percig nincs előttük....

— Jertek hát utánam! — —

Hisz az ezredes majd utánam küld, ha valamit akar.

— No fiúk — most ujult erővel! Granát-kartács!

A sáncokbul keményen torolják vissza heves ostromunkat.

Jobbról, a szőllők irányában, szinte két ágyú dolgozik ellenünk — kereszt tüzbe fogtak...

Ezek felé forditok két ágyút, a többivel a sáncbelieket szeretném kipusztitani....

— Jaj a sárgám!...

— Mi az?

A tüzmestert lovastul leütötte egy granát.

— Semmi baj százados úr! már talpon vagyok — lovamat sajnálom — szegény sárgám! És ezen harcedzett embernek — itt a csatatüz közepette — majd a könyei hullnak kedves lováért, melyet ott kell hagynia...

Ott valami segédtiszt féle jön....

— Megálljatok!

— Pajtás! micsoda üteg ez? kérdi a nyarganc hozzánk közeledve.

— A negyedik három fontos.

— Csak tüzeljetek tovább!

Evvel elvágtat.

— Fiúk! Ez vagy nagyon jót jelent, vagy nagyon roszat. Az utóbbit nem hihetem. — Rajta hát! Szaladj gyerek avval a táskával, csak vigyázz, hogy orrodra ne essél, mert ezáltal csak késel...

Mi az isten nyila! Még baloldalrul is támadtatunk? Hisz ott saját tüzéreink vannak!... Bizonyosan ugy lesz, hogy azon tőlünk oldalvást álló ágyúk golyói, elsurranva mellettünk, valamelyik középosztálybeli üteghez vetődnek. S az ottani tüzérek azt gondolván, hogy a golyók tőlünk jönnek — minket is ellenségnek tartanak....

— Vágtasson oda valaki, s mondja meg

nekik, hogy ne bolondozzanak. Ügyeljenek ők a szemközt állókra, a mieinkkel majd elbánunk mi magunk.

Éljen! éljen!

Az ellenség elhagyta a sáncot — most csak utána!

De hasztalan — hamarább áttör a hidon s eltűn a házak mögött, sem hogy csak golyókkal is utólérhetnők.

A hidat megrontották maguk után, utánuk kelni nem lehet. — — —

— Most hát pihenjünk gyerekek! Ráérünk.

— Nincs egy kis inni valótok?

— A mi kis borunk volt, megittuk csataközben kapitány úr! De van itt egy kút — ronda ugyan kicsit a vize, hanem azért jó lesz.

— Csak hozzál!

— Hanem nincs mibe. Ha csak ki nem forditom a sapkámat, és abba nem hozok — nem poros csak füstös egy kicsit.

— Jó jó! Csak siess!

— Ejnye de éhes vagyok! — Dél már jórégen elmulhatott — valahol a városban.

— Nincs semmitek enni?

— Dehogy van!

— Kapitány úr! Én találtam egy kis száraz kenyeret az üttegkocsiban, hanem biz az hozzá szagolt kicsit a töltékhez.

— Ide vele! Te meg hozd ide azt a kanócot,

hadd gyujtok rá, — tán akad még egy szivarom — csemegének.

Jönnek a hat fontosok. . . .

— Pajtás! Merre vonult az ellenség?

— Át a hidon be Verbászra.

Ezt hallván, föláll itja ágyúit a sáncok előtt, s tüzeltet be Verbászra meg az osztrák vadászokra, kik a part mögül keményen védik a hidat. . . . A vadászok legjobban viselik magukat a bán katonái közt.

Azonban a gyalogság is elősiet, és előnyomulva a szőlők közt csatárharcot viv a vadászokkal... Sok megsebesül, sok meghal honvédeink közül... de további heves tüzelés után, amazok végre elhagyják a partot s hátrálnak.... A mieink pedig előrenyomultokban egy tizenkét fontos ágyú és egy ütegkocsira akadnak, miket a hidon át nem vihettek....

Én ezalatt, azon fáradtan ledültem több oda érkezőkkel egy árok patra, s szivarozok, oly kényelmesen, oly jó izűn, hogy no — —

— Kapitány ur! — mondja egy tüzérem — ma ugyan volt melegünk.

— Én még nem láttam tiszt urat oly kedvvel, oly tüzzel csatázni, mint ma.

— Igen ám öcsém! Van annak oka. Könnyű akkor előre menni, ha a parancsnok őrszemmel kiséri az embert, s nem hagyja ott veszni bolondjába. —

A csata kezdetét kivéve, egyszer sem jutott azon gondolat eszembe : hát ha elvesztek egy két ágyút! melytől tudjátok, mennyire borzadok, s mely a vitéz mozgók közt nagyon is sokszor kinzott.

— Éljen Guyon tábornok!

— Éljen Pereci ezredes!

— Éljen kapitány urunk is!

— Köszönöm fiúk! Éljetek ti is; mert az ütegparanssnok is csak akkor segitheti elő a diadalt, ha oly tüzérei vannak, mi ti. Becsületemre mondom, megérdemlitek a vörös sapkát — — Fiúk! az isten éltessen benneteket — mind egy szálig — és engem veletek, mig dicsőségesen lehet, hogy több ily csatát is vivhasunk. — Derék gyerekek vagytok!

— Köszönjük kapitány ur!

— Hát megvagyunk-e mindnyájan?

— Egy meghalt, egy pedig megsebesült.

— Az nem sok ily csata után.

— De lovunk hat elesett, kettő pedig kapitány uréval együtt, könnyű sebet kapott.

— Holnap elmegyek az ezredeshez, vagy egyenesen a tábornokhoz, s ruhát kérek tőle számatokra.

Emlékezhettek rá, megmontam nektek is, kijelentette minden osztályparancsnok előtt, midőn nála Törökbecsén mint tábornokunknál tisztelkedtünk, hogy a melyik osztály az első

csatában jól viselendi magát, föl fog ruháztatni — ha még nem volna. A tábornok bizonyosan beváltandja szavát rövid idő alatt. Egyiteknek sem szabad aztán rongyos üngben, és pőre gatyában járni. . . .

— Te pajtás! látod azt a kis házikót?

— Hogy ne?

— Ott van fogva egy osztrák törzstiszt.

— Menjünk.

Több magyar tiszt társaságában találjuk őt, mindenki tisztelettel beszél vele, még kardja is oldalán van. . . .

— Hallod mit mond?

— Na?

-Sok csatát vivtam a magyarokkal, de hol én eddig jelen voltam, még igy nem verettünk meg. — De azért Ausztria nincs elveszve.

* *
*

— A hid ki van javitva — mondja Igmándy alezredes — tüzérek! kinek lőszere van, jőjjön velem az ellenség után!...

Több ágyú készül átmenni.

— Fiúk; Van-e elegendő töltéstek?

— Valami húsz granát lövés, meg egy pár serét szelence van.

Ezzel átvonulunk — huszárok — és gyalogsággal egyetemben — a hidon, és Verbászon

tul csatarendbe állván, üzzük az ellenséget Kis-Kérig, hol táborhelyét elfoglaljuk.

Utánunk jön a többi sereg.

— Hát megérkeztek mindnyájan?

— Meg! Hanem mig elvolt kapitány ur, furcsa történet adta elő magát — mond tüzmesterem.

— Halljuk!

— A mint itt az ágyúk körül beszélgetünk, látok én egy kocsit jönni Ó-Kér felől. Ki jöhet most onnan, gondolám magamban, mikor az ellenség csak imént vonult el azon tájon? . . . Egyszerre csak megáll a kocsi. Rajta egy osztrák tiszt ült két fegyveres emberrel. Ő — mint a kocsis később elbeszélte — megpillantván a honvédeket, meghökkent, és rá kiáltott a fuvarosra, hogy sebesen forduljon meg. De ez magyar ember lévén, ezen szavakkal, ‚örülök hogy ide hoztalak' behajtott a mi táborunkba — épen ütegünk mellé. Én oda siettem, s kérdeztem, kit keres? ‚A császári tábort' felelé ő. Erre kardját kértem, s ő leoldta! Az alatt sokan összecsődültek és szépen elkésérték Igmándy alezredes urhoz. Eddig tán utban is van Verbász felé. . . .

Ez ugyan megjárta!

* *
*

— Jelentem ezredes ur! A tegnapi csatában egy emberem elesett, egy pedig megsebesült.

Nem több? csodálom. A másik ütegtő. mintegy hét ember esett el, és vagy tizenöt lól Szegény tiszt, alig mozdonyoztatott le egyszer, már mellben találta egy puskagolyó.... Hát ön hány lovat vesztett?

— Hatot, kettő pedig könnyű sebet kapott. Az utóbbiak közt van tiszti lovam is.

—Én a tegnapi csatában, személyesen vezettem egy hadosztályombeli ujonc hat fontos félüteget és öntül jobbra voltam.

— Láttam azon ágyúkat.

— Ön előrébb volt, mint én, midőn a tábornok hozzám lovagol, mondván: Nézze ön, azon tüzérek előbb lesznek Verbász alatt, mint ön. Fogadtunk, hogy én meg fogom önt ujoncaimmal előzni. A fogadást elvesztettem. De az mit sem tesz.

Nehány óra mulva itt lesz Vetter altábornagy ur, addig jegyezze ön föl emberei közül azokat, kik a tegnapi csatában magukat különösen kitünteték; különösen, mondom, mert az egész üteg jól viselte magát.

— Örömmel teszem.

— Legyen készen százados ur is, érdemjellel fog diszesittetni....

Az egész tábor talpon van, készen várva az altábornagyot.... A kijelöltek feszült figyelemmel lesik jöttét....

A zene harsog . . . mindenfelé ‚Vigyázz!‘ hangzik. Jön Vetter fényes táborkarával.

A sereget négyszögbe állittatván, fölolvassák a napi parancsot — tele dicsérettel.

Sorban állunk, kiket a tegnapi csata a győzelem bajnokaivá emelt. . . . Mellettem egy tűzmester, és két közember ütegemtől. . . . Mindnyájunk keblét a legmagasztosabb, legistenibb érzés emeli. . . .

A zene diadalhangokat zeng.

Az érdemjeleket maga Vetter tüzi föl.

Ily nap csak egy lehet az emberi életben.

— Ezen ember sebesült? — mondja az altábornagy, egyik közemberemhez érve.

— Igen altábornagy ur! Midőn tegnap kartácslövést kapott a vállába, egész hidegséggel fölemelte karját, és ‚Eh! még elbirom a töműfát‘ ezt mondván, ott maradt az ágyúnál.

— Éljen! — Ön tüzér tiszt? — kérdi hozzám közeledve. —

— Igen, ütegparancsnok.

— Örülni fogok, ha a második osztályút is felfogom önnek tüzhetni.

S ezzel dobogó szivem fölé tűzi a babérkoszorút... és itt — — — — —

* *
*

Itt most hagyj megállapodnom, engedd, hogy a köny, mely szemeimbe tolul, háboritlanul peregjen le arcomon....

Mind ez — volt..!

A multat gyászolom. . . .

Nagy volt a mult, nagy és szép, minő a jövő nem lesz.... A multat egy istenség sem képes többé visszateremteni!...

A sziv, a szép ábrándok kora lejárt — az emberek valót keresnek. Az imádott istennő — a szabadság — oltárai összeomlanak, s az emberek dacos hidegen jogaikat követelik.

Lehet, sőt lesz idő, mely minden jogos igényt be fog tölteni, mely megadandja mind azt, mit mi akartunk, sőt többet annál, de a költőiség azon zománca nélkül, mely az ifju szabadságot körülsugározta. Mindent megadand a jövő, csakhogy általa az emberek elégültek lesznek, s nem boldogok, mert a való kielégithet — a remény boldogit. — —

A zsibói fegyverletétel.

(1849 Aug. 3—26-ig).

Bem, az erdélyi forradalmi sereg fővezére, segesvári szerencsétlen csatája után Augustus 2-kán Maros-Vásárhelyre jött. Az orosz sereg Beszthercénél betört osztálya, Grottenhielm tábornok vezérlete alatt ekkor Szászrégennél, Vásárhelyhez egy posta állomásra állt, s épen elé akart nyomulni.

Bem 8000 főből álló táborát Augustus 3-án korán reggel lábra tette; 23 ágyúja befogott, a legénység az utcákon felállitva várta az indulási parancsot, csak sejté de bizonyosan senki se tudta merre fog indulni. Hét órakor megjött a parancs. B. K..... ezredes utasitásul vevé, hogy mintegy 1000 emberrel néhány óráig maradjon Vásárhely fedezésére, s azután Kolosvárra vonuljon; a sereg más részét pedig Bem vezérlé Gálfalván át Szebennek, melyet Lüders orosz tábornok serege tarta elfoglalva.

K..... ezredes mikor Bémet már jól elhaladva gondolta, Vásárhelyről kivonult: a várost a közeledő orosz seregnek oda hagyta s Kolosvárra visszament. Feladata volt Kolosvárt védeni, s magát Tordán, Marosujváron, Balásfalván át a Bem és Stein hadtestével összeköttetésben tartani. Beszterce felé legvégső csapatja, Désen szállásolt; volt mintegy 5000 embere. Főbb erejét két vadász ezred, a XXXIII. honvéd zászlóalj s a lengyel csapat tevé. Várad felől egy százados állt a Rákóci-csapattal. Kolosvár ez elhagyatott állapotján, kétségbeesett. Maga a hadsereg se bizott győzelmében, mert három tábortól volt körülkeritve: a besztercei osztrák-orosz, a magyarhoni hason sereg, s a Janku havasi táborától. Bem reményt nem nyujta. Csupán az ada még némi biztatást, hogy Kazinci ezredest 8000 emberrel Mármaros felől erre közeliteni hallák. De minthogy Kazincitól semmi hivatalos nem jött, a felkeresésére inditott futárok se tértek meg: közeledését merő bizonytalanságnak lehete tekinteni.

Igy táplálkozott Kolosvár, Erdély fővárosa, puszta reménnyel akkor, mikor az osztrák-orosz sereg északi szárnya hadjárata czéljául tüzé ki. S ím a kétségbeesetteknek a sors még egy reménysugárt, az invasió árjában fuldoklóknak még egy csalóka szalmaszálat küld. A mezőség hegytömegéből, honnan csak üldöző sereget

vártanak, oly véletlenűl mint egy mirmidon-tábor a földből, egy forradalmi sereg fejlik ki. Gál Sándor ezredes székely tábora, kinek közeledtéről senki se álmodott.

Mit Gál ezredes ezen serege mivelt, azt a forradalomban még csak Görgei játszotta el Körmöc kürül. Bevolt keritve a székely földre: délnyugotról a Lüders; északnyugotról a Grottenhielm dandárvezérek osztrák-orosz serge, keletről pedig Moldva fogta körül. Jobb szárnya Kőhalomnál Dobai alezredes, balszárnya Gál Sándor ezredes alatt a Nyergesen kisérté tüzével feltartani az oroszokat. Hasztalan küzdelmök után mind két szárny visszavonult. Oláhfalunál egyesültek. Onnan a kis-küküllői völgynek tartottak, hol midőn az osztrák-orosz tábort Erdőszentgyörgyön megpillanták, Makfalva felett átcsaptak a Nyárad vize völgye felé; ott, a Marosvásárhelyt kezén tartó orosztáborral mentek szembe, mit miután megtudtak, minden felesleges szekereiket, ágyúikat, felesleges töltényeiket, podgyászukat Magyarosnál magoktól elhagyták: egy völgyön északra Csinád felé vágtak, s mire az üldöző oroszok észrevették, Gál serge már a Maros partján Körtefájánál állt. Azonban nem az egész tábor, mert nagy része Magyarosnál, hol az átvághatás lehetősége sokak által kétségbe vonatott: a bizonyosnak hitt halál elől visszavonult hazájába. A császáriak a hogy

észrevették, éjjen napon rohantak utánna; de a forradalmiak a Maros vizén oly sebesen átgázoltak, hogy csupán az utócsapatnak volt összecsapása a nyomban üldözők előcsapatával. A mezőségen vonultában még egyszer szembe szállt az üldözők lovasságával... De mind e viszályok dacára a 2000-nyi székely tábor, 21 ágyúval Aug. 7-én Kolosvárra beérkezett.

Mit e táborocska 30 mértföldnyi uton keresztül étlen, szomjan, álomtalan tett: az az orosz tábornokok csodálkozását, méltánylását is magára vonta. A dicsőség Gál Sándor ezredes és Dobai alezredes között oszlék meg. S mikor a két kis barna fiatal férfi, a merész hadjárat után Kolosvárra lankadt táborát bevezette, nem győzték őket magasztalni.

Az igy egyesült két tábor ekkor már jókora haderőt képezett. S annál reményadóbbat, mert K...nek volt népe, de nem volt ágyúja; Gálnak volt ágyúja, de megfogyott vala serege. Egyesülten egymást kiegésziték.

Feszült figyelem kisérte az egyesült hadtest romjainak lépteit. Nem lévén elég erély kormányában, a dissolutio felé kezde rohanni. A 34-re felgyült törzstisztek nagyobb része játék asztalnál, bünösen tölté azon órákat, miket kötelességöknek kell vala szentelniök. Az apró bankjegyek eltüntek: a közvitéz ötös, tizesre ivá fertály borát, a tiszt százasra kivánt ebédelni:

erőszakolások jöttek napi rendre, hogy végre alig vala egy pár vendéglő, vagy italház, hol a sereg a magasra emelt ár mellett is szivesen láttatott. Boltosok, tőkepénzeseknek bizonyos mennyiségü százast kelle koronként apróra váltaniok, hogy a legénység százassal ne fizettessék. Szóval: a főnökök kéjbemerültsége, s a pénzjegyek nagysága, hitelének csökkenése sejditték, hogy a magyar ügy alkonya felé jár. Elveszett még minden hadsereg, mely fegyelmet nem tarta, s melyet kormánya rendetlenül fizetett.

Egy hét tele el igy, mire jött a hir, hogy az orosz tábor Grottenhielm alatti osztálya Aug. 11-én Maros-Vásárhelyről a hidakon át a Mezőségnek s igy Kolosvárnak indult. S csaknem azon percben az is tudva lett: hogy előcsapatja már Mocsnál vagyon.

E hirre Aug. 14-ke reggelén a tevékeny Makrai László, Kossuth-lovag alezredes, két ágyúval s egy osztály lovasságával recognoscirozni kimegy Kolosvárról. A kis csapat Apahidánál bevág a Mezőségi hegyek közé. Alig megy az első hegyen-át, hol az út mellett egy tó vagyon, azonnal két zászlóalj orosz gyalogság s egy osztály lovasságra oly hirtelen bukkan, hogy magát egyszerre bekeritve látta. Megadni magát, vagy élethalál közt kivágni: e kettő közt választhata. Makrai az utolsóra hangolá legé-

nyeit. Csatát kezdének: s egy ágyú, s nehány legény elvesztésével a többinek szabadságát megtartotta.

Makrai alezredes ágyúzása hallására Kolosvárt a dob megperdült, a trombita harsogott: a legénység a piacon és középutcán harckészen felállittatott. Kolosvár utcáit elönté a kétségbeesett nép. A politikailag compromittált polgáriak szekere huzódni kezde ki Monostor felé. A Makrainak küldött segély is kivágtatott; de Makrait már visszatérő utjában találta.

Szürkült már mire a csatázók a városba visszaérkeztek. A dob még mind perge, a legénység még fenállt. Minden azt hitte, hogy a zászlóaljak a Kolosvár előtt még a tavaszon vont sáncokba veszik magokat s holnap kemény ütközetnek lesz e hely szintere. A város utcái fegyveres néppel, ágyúkkal voltak tele, senki se hitte mi bekövetkezett.

Kolosvár felett éj lett, szép nyári éj; de kétségbeejtő, borzadalmas. Alig setétedett be, a Monostor utcán a lovasság és ágyúk elkezdék a kivonulást; utánok óranegyedenként egy-egy zászlóalj gyalogság, vagy társzekér csoport vonula, csendben, titokban. A fővezérség szállása setét, néptelen lett, s előtte felnyergelt paripák; 11 órakor az is elhagyta Kolosvárt, csak kevés Kossuth-lovasság maradt Szamosfalva felé előörsön.

S Kolosvár a főváros, hol annyi álladalmi készlet vala lerakva, hol az erdélyi sergek minden készletraktára összehalmoztaték az utolsó napokban : egy előőrsi csata után, 16-kán reggelére merőben üresen hagyatott.

És futott a sereg rendetlenül, eszevesztetten, csatát kerülve. Reggel Kapusnál táborba szállt. Iszonyu volt a levertség, bosszu és fájdalom, melyel e tábor nagy része a gyerővásárhelyi derék positiót elhagyá. K . . . ezredes ellen a közvélemény izgatott lőn s nem tudá félelem vagy árulásnak tekintse azt : hogy nehány mértföldet a nem is látott orosznak hagy akkor, mikor hazáját, szabadságát védő seregnek minden talpalatnyi föld a hon szent határából egy-egy positio, s hogy revoltánsoknak vér nélkül egy lábnyit sem szabad feláldozni!

Fájdalommal ment a kifáradt tábor, mely magát vezérétől meggyaláztatva érezé. S mire Hunyadra érkezett, nagyra nőt azon bosszus kivánság , hogy K . . . a vezérségtől megfosztassék.

E végre egy haditanácsot sürgetének, mit Aug. 17-ke délelőttjén K . . . ezredes meg is tartata. A tanácsban a törstiszteken kivül, egy kormánybiztos is részt vett. S eredménye lőn, hogy a vezérletet a hadsereg ohajtása szerint Gál Sándor ezredes kezébe tevék át.

Gál, vadász századokból rögtön előörsöket

állita; az elsőt Gyerővásárhely hegyére, a másikat Sárvásár közelében.

Négy órakor a sereg ott állt Hunyad északi felén egy ágyulövésnyi térségen. S mikor 6—7000 gyalog, 6—700 lovast s 23 ágyut sorba láta maga körül a legénység : bosszusága még nagyobbra nőtt a harcolni nem akaró K.... iránt. S mikor K... és G... mintegy harminc főnyi vezéri kar kiséretében a sorok előtt ellovagolt, s a négyszögbe vontak előtt Gálnak mint idősb ezredesnek a vezérséget átadta s ez átvette: az éljenzés Gált látszatott kegyelni.

A vezércsere ünnepélye véghez ment. A nap lemenőfélben volt. A felállitott sereg épen oszlani indult, hogy a faluba szállására vissza menjen. Senki se hitte hogy a nagyszerű ünnepély illy gyászosan végződjék.

Az oszlófélbenn lévőket egyszerre csak puskaropogás s a falu felső végéről futók serge ébreszti fel: s azon borzasztó hir, hogy a kozákok már a faluban vannak.

Ugy is volt. A gyerővásárhelynéli vadászokat a kozákság megkerülé s lefegyverkeztette. A Hunyadnál álló pár vadász századot oly sebesen rohanta meg, hogy kevés tüzelés után merőben szétszórattak. S a pár száz kozák és dragonyos, a falu két szélén fel s utcáin végig

iszonyu merészséggel, halált osztva rontott elé a magyarságnak.

Borzasztó volt a zavar melybe a falu sodortaték; de fájdalmasabb látványt ada a sereg futamlása, melyet 48 óra ennyire demoralizált. Gál Sándor a fel nem bomlott zászlóaljaknak rögtön előre nyomulást parancsolt s a térségen is elrendelé a helytmaradást; de mintha megmeglett volna veszve, mintha isten ostora sujtotta volna: nagy rész futásban kerese menedéket.

Rettentő volt a falu belje. Gyalog, lóháton és szekeren futók özöne önté el a keskeny útcát; a minden udvarról kitoluló szekerek táborától a faluban többé mozogni nem lehete. Szekerek fordultak fel s akadtak össze futtokban, ugy hogy a szekerek futása, mozdulhatása lehetséges többé nem vala. Kik megszabadulhattak azok egy mellék utcán nyugotnak vevék útjokat, hol a szántáson át rohantak mint a vihar. A völgyet itt egy mocsáros árok metszi keresztül, s kiknek az országutra letérni elég bátorságok nem volt, neki hajtatának, szekerük oda veszett s boldognak érezé magát az, ki egy lovat hámjából kivágva maga futhatott, s ki minden vagyonát szekerén hagyá. E tolongás valami szivrepesztő volt. Atya gyermekét, nő férjét hagyá el s ugrék le vesztegló szekeréről, hogy a dsidahalált elkerülje.

S jött a legirtózatosabb A kozákság bevágott a futó szekerek közé, azokat lefoglalni, visszatériteni s a benne ülőket leszúrni kezdé. Bevágott a térre, a falun alól, hol a vadászok, kevés ágyu s egy század öreg vürtemberg huszárság bevárta őket.

Mig a nagytömeg félénken futott, e kevés nép megállt, tüzelt : s tapasztalá, hogy bátorság mindig üdvösebb harctéren a gyávaságnál. A kevés hadnép a visszavert kozákság után nyomult, s nem csak a falut megtisztitá, hanem egyszersmind a lefoglalt szekereket is egyig megszabaditá.

Setétült. A tábori s menekülő szekerek százai az országuton hármas rendetlen sorból kettőre fejlettek, hogy a hagyott vonalon az ágyuk s készletszekerek megtérhessenek. A lovasság megtért. Csucsánál Buzgó százados minden gyalogot visszautaltata. Az egész tábor rendbe jött, magához tért s egy hadtestet képeze.

Éji szállását s hadiállását a Hunyadnáli rét elszorulásánál vette, s várta az orosz erőt. Mi reggelre, Aug. 18-án csakugyan megis jöve. Korán hajnalban az orosz támadott : a magyarság fogadta. Dobai alezredes vezette a forradalmiakat, mert Gál Sándor lovastól elesvén az esti csatában, lábai sérülése miatt nem vezethete. Mind két részről küzdének az ágyuk, mintegy három óráig. A forradalmiak harci célja csak

feltartoztatás volt, hogy az alatt a szekerek Csucsánál a Szilágy felé bemenekülhessenek s a Királyhágótól is az erő visszavonassék. S Dobai mikor a célt elérve látta, megkezdé visszavonulását, s seregét a Szilágyba bévezeté.

E csapás után jött meg a hir, hogy Görgei a fegyvert letette. Senki se akarta hinni; a hirt hozó huszárokat mint bujtogatókat őrizet alá rendelék.

Görgei fegyverletevésével már csak Klapka tábornok állt még Komáromban, minthogy Bem is kiment az itteni csatanapján Erdélyből.

Utját Gál Sándor Zsibónak vette, hogy valahára Kazinci seregével egyesüljön.

Mig ide ért: félelem, kétségbeesés úgy elszórta táborát, hogy Zsibón alig ment 3—4000 főre.

S mire itt, levert helyzetben pár napot táboroznának: Szurduk felől megérkezett Kazinci ezredes 8000 emberrel s mintegy 20 ágyuval. Tábort a Zsibói határszélen vert, s megkezdődött a két tábor egyesülése feletti egyezkedés; a vezérletet Kazinci vette át, ki mint állitá, tábornokká már ki vala nevezve.

A Kazinci tábora felső Magyarhon erőteljes fiaiból szerkezett honvéd zászlóaljakból állt. Nem tudni mi okból: csata nélkül vonult Tokaj felől le Marmarosnak s onnan Erdélynek, hol Déstől pár órányira Sós-

mezőnél seregét a Szamoson átszállitá, s a nélkül hogy a Désen állomásozó orosz tábort nyugtalanitotta volna, egyenest Zsibónak tarta, hová Aug. 22-én érkezett.

Kazinci megjelenése az erdélyiekbe új erőt önte; mert Görgei árulása még egész hitelre nem kapott. Egyébaránt Kazinci egyéniségében is volt valami, mi biztatást nyujta. Barna közép termetü férfi vala mintegy 36 éves, fia a literator Kazinci Ferencnek, sok férfiassággal viseletében.

Alig vette át Kazinci tábornok a vezérséget, alig üté fel szállását a zsibói kastélyban: Várad felől egy orosz tiszt szekerezett a tábor felé, trombitása jelenté, hogy parlamentair, s szemét bekötve a kastélyba kisérteték. Vele jött gr. K... Telegdről. A parlamentair fegyver letevésre szólitá fel a tábort, s hogy szavainak nyomatékot adjon, Görgeitől egy iratot hoza, mely német nyelven igy hangzott:

* * *

Nagyvárad Aug. 16. 1849.

Az erdélyi magyar hadsereg főparancsnokának báró Stein ezredes urnak.

Folyó hó 9-én érkeztem Komáromtól Felsőmagyarországon (Tokaj-Debrecenen) át 24,000 emberrel Aradra, hogy az akkor Dembinszki parancsnoksága alatt álló déli hadsereggel egyesüljek.

Ezen hadsereg ereje Kossuth szerint az 50,000-et megközelité.

Ugyan e napon azonban e jelentékeny erő — elsőbben Dembinszki, azután pedig a csata folyama alatt érkezett s rendezését rögtön magára vállaló Bem vezérlete alatt — az osztrákok által oly erősen megveretett: hogy Vécsei tábornoknak egy későbben érkezett hivatalos jelentése szerint, a seregből 6—7000 embernél együtt több alig maradt, a többi nagyrészt szertefutott, vagy Lugosig visszament. Ez Temesvár közelében történt. S következése lön, hogy az osztrákok sebesen nyomultak Arad felé, mig herceg Paskievicz az orosz főerővel Debrecenből Nagyváradon keresztül ugyan e cél felé törekvék. Temesvári szerencsétlenségünkről csak 11-kén érkezett ide egy Guyon tábornok által irott jelentés.

Kossuth és a ministerium azonnal leköszönt, s a legfelsőbb polgári és katonai hatalom hivatalosan kezeimbe adatott. Erre én, minden ábrándokat elejétől kárhoztatva, rögtön átláttam, hogy szegény nyomorgatott hazámnak minden áron békét szükség szerezni, melyet, ha még tovább nélkülöz, rövid időn tönkre jut.

Seregeim ezt velem szinte átláták, s hogy minden vérontásnak véget vessünk, fegyvereinket ő felsége az orosz cár fő hadiserege előtt folyó hó 13-án önkéntesen letettük.

A hódolat feltétlen volt; mind a mellett azonban, a cs. orosz hadseregnek irányunkbani lovagias bánásmódjával dicsekedhetünk.

Ön — vagy legyen a magyar haderőnek bár ki parancsnoka — már most elfogja ismerni:

1.) Hogy egy oly tulnyomó erő ellen, milyet az egyesült orosz és osztrák haderő képez, eredménnyel tovább harcolni nem lehet.

2.) Hogy ily körülmények közt a fegyver lerakás gyáva tény nem lehet, különben az én seregeim bele nem egyeztek volna.

3.) Hogy minden becsületes embernek, ki Magyarhon igazságos ügyéért fegyvert fogott, kötelessége lőn azt önként, ha bár feltétlen is lerakni, miután világos az, hogy minden további harc Magyarhont és népeit csak mind mélyebb nyomorba meriti, anélkül hogy legkisebb kilátás nyilnék visszanyerni habár annyit is, a mennyi már eddigelé elveszett.

Önnek józan itélő tehetsége felfedezendi a helyes ösvényt, kötelességérzete pedig megadandja a szükséges önmegtagadást, hogy férfias határozottsággal léphessen reá.

Görgei Arthur,
magyar tábornok.

E levél a vezéri kart, gr. K.... a tisztek karát, s a kósza hir a legénységet kezdé capacitálni. A Görgei levele nem tett nagyon megszomoritó hatást, mert azon hir terjedt el, hogy a

tisztek rangjokat, kardjokat megtartják, a magyar pénzjegy járni fog, valamint azt is beszélték, hogy kinek tetszeni fog, orosz szolgálatba léphet jelen rangjával. S ezen kedvező pontokról ugy szóltak, mintha Görgeinek titokban megigértettek volna. Ámitás s nem vesztegetés, nem félelem volt az, mi a fegyverletevés eszméjével a tábort meg kezdé barátkoztatni. Nem a muszka fegyver, hanem a muszka politika vette meg a magyart.

A parlamentairek jöttek mentek. Kazinci tábornok elhatározta magát a fegyverletevésre, ámbár sehol egy orosz se mutatkozott. Aug. 24-én haditanácsot tarta, képviselve volt benne minden század. Előadta Görgei levelét, elé a parlamentairek kecsegtetéseit: s kimondá, hogy ő miként m e s t e r e : Görgei, a fegyvert letenni elhatározta. A többség zugott: az irományt koholtnak állitá, s nem akarta a fegyvert letenni. Zajos gyülés lett. Kazinci ellen szót emeltek, ő replicázott. Mellette még az egy Baugya alezredes emelt szót; mint rendőr főnök előadá megjött kémei tudomását, kik szerint nehány mérföldön tul mindenütt orosz áll; előadá, hogy gyalázatos réquirálásból él a tábor már napok óta, s hangolá a kedélyeket, hogy beleegyezzenek. Nem lehete semmire menni. Sokan lemondásukat, elbocsáttatásukat nyujták be. S minthogy a közvélemény egyesithetésén Kazinci

kétségbeesett, a gyülést mintegy ketté vágta, s a mellékteremben volt parlamentairnak a határozat tudtára adaték.

Ez lehetett délután 6 órakor. A század-parancsnokok kijelenték a legénységnek, hogy a fegyvert feltétlenül le fogják tenni. Lön iszonyu elkeseredés a népben. Fanatikusabb tisztek beszédeket tartottak a tömeghez, hogy ne engednék magokat elámittatni, meggyaláztatni. A tábor fegyveres csapatokban mozogni, békétlenkedni kezde. Minden jött ment, célja senkinek se volt. A zajló néptenger végre bomlani kezd, s több ezer főre menő tömeg megkezde indulni Nagybányának, hogy a gyalázatot kikerülje. Szomoritó látvány volt a lengyel legio kétségbeesése. Tisztjei zokogtak mint sirásban tikkadó gyermek, eldobák, eltörék kardjokat, átkozva az árulást. Végtére felmentek a kastély terére, szivszakadva vettek búcsut a lesujtott magyaroktól, s ők is Nagybánya felé vették utjokat.

Gál Sándor is azonnal elhagyá táborát, s ifju nejével elmenekült.

A Zsibón maradtak felgyültek a kastély udvarára. Az ágyúkat, tüzérségi szekereket rendbe álliták; a fegyvereket gulába rakták, ráakasztták tölténytartóikat, borjuikat. A fegyvertelen tömeg nem tudta mihez kezdjen. Egy zászlóaljbeliek elszaggaták s magok közt fel-

oszták zászlójukat, sirva fájdalmukban. Beállt az est. Borzasztó volt mi kezdődött. Itt dobokat rontának szét, ott szuronyokat, amott puskákat tördelének; mások pincében kerestek örömet. S kezdődött a rémes éj, mely épen a véremlékü Szt-Bertalan éjje volt. A vadászok s utána a többiek lábaik közé vevék tölténytáskáikat s kezdének lődözni, mi csatatüz folytonosságában egész reggelig tarta. Sokakat megsebesitettek magok között gondatlanságból, a fenyegetett főhadiszállás ablakát is belőtték. S ki nem dühöngött, az vagy szónokolt bajtársinak, vagy egy-egy vadász sip méla hangja mellett, a forradalom fájdalmasabb dalait éneklé. Az eső is esett feleslegül, pedig csak magyar könytől is megázott volna a föld.

Reggelre nem marada egy töltés, nem a szekerekben egy ló, s a gulába visszahelyzett fegyverek eső és tüzelés rozsdájától egészen megfeketültek. Egy éj — s a magyar fegyver ragyogásában a felkelő nap sugárai többé meg nem törtek. S ott hevert aug. 25-én egész nap a forradalmi fegyver, s alig volt egy talpalatnyi hely, hol fegyverromra ne kellett volna tapodni.

Késő estve azon hir jött, hogy az osztrák erő a muszkákat megelőzőleg, még hajnalban itt lesz. E hirre a legénység megmaradt része is elment; el a tisztikar nagyobb része.

Aug. 26-án kora reggel a vezéri kar lóra ült, hogy a fegyver-átvevő muszkák elébe lovagoljon. A muszkákat Désről várták. S a mint a faluból kilovagolnának, szemben velök egy félszázad desáni oláh huszárság fejlik ki a fasorok közül. E látványra megtért Kazinci; de sokan, mint b. K.... ezredes is, előcsapatnak vélve, sarkantyút ada lovának s Nagybánya felé elvágtatott. A kastélyban maradt tisztek is befogtak, nyergeltek, pakoltak. Azonban az emlitett huszárság nem volt egyéb, mint egy parlamentair kiséret, ki gr. Clam-Gallas, osztrák parancsnok részére a tábort felkérte.

Kazinci tábornok a kastély termeiben fogadta el s röviden válaszolá: ő a fegyvert már letette; magát orosz fogolynak tekinti; s ha őt az osztrák sereg, a nemzetek törvényét tapodólag védtelen helyzetében meg kivánja támadni: bevárja, mert elébe többé nem állhat.

Ez alatt alezredes Makrai is visszaérkezett az orosz táborból, s örömet hozott a hirrel, hogy az orosz erő egy óra alatt meg fog érkezni.

Meg is jöve az orosz csakhamar. Egy ezred uhlanus, egy csapat kozák s négy ágyú volt mind az, mit a fegyver átvételére magával hozott. A magyar sereg a muszka tiszti-kart sötéten, némán, ünnepélyesen fogadta a kastély udvarán. A magyar tisztek a kül, az oroszok a beludvart foglalák el; közlegénye a forradalmiaknak már

alig volt. Az uhlanusság és ágyúk egy óranegyed után visszatértek s táborukat a falun kivül üték fel. A kozákság a kastélykert gyepén foglalt helyt.

Komor csend uralgott, mit azon leverő parancs szakita meg, hogy a tisztek kardjaikat letegyék.

Kezdődött az ámulat szétoszlása, mert azon hiedelemben éltek, hogy kardjaikat meg fogják tartani.

Felgyült a tisztikar a kastély teremébe. Leoldák drágábbnál drágább kardjaikat, a fényes acél, ragyogó bojt, nemzeti tollak, ott hevertek egy halomban... s körülte összedugott kézzel, könyes szemekkel, szivrepesztő sohajokkal állt némahidegen a honvéd, nézve mint válogatja ellene a legdrágább darabokat. Szomoru, kétségbeejtő pillanatok valának ezek.

— — — — — — —

Igy tevé le fegyverét fia azon Kazinci Ferencnek, ki mint statusfogoly hét évet ült börtönben. Igy gyászolá meg Zsibó a mohácsi vérnap évnapját. S a hely, hol a Rákóci-forradalom is egy nagy ütközetet veszte, hol a megdölt forradalomnak első szikrái fogamzának a kastély ura, Wesselényi Miklós keblében: ott

kelle nem csak az erdélyi, hanem az összes magyar seregek utolsó táborának is fegyverét letennie.

A közlegényeket és altiszteket egyszerűleg elbocsáták, a tiszteket pedig harmadnap mulva az aradi várba fogságra vivék el. Dobai, Makrai s mások börtönt, Kazinci bitófát talált.

Vasvári Pál

és a havasi expeditió.

Vasvári 1849 januáriusában még nem volt honvéd, s e pályára csak aprilisben lépett. E jeles tehetségű honfink katonai pályáját mint osztály porancsnok kezdte. A kormány kimondá, miként mindazok, kik egy csapatot toborzanak össze s vezetnek a csatába, azon csapat parancsnokaivá lesznek.

Vasvári e módhoz folyamodva, népszerűségénél fogva mintegy 500 főnyi serget gyüjtött össze Szabolcs és Biharmegyében; azon vidékeken, honnan a kormány már feles számu ujoncokat szedett, s ez volt oka hogy csapatja nagyrészben 12—15 éves gyermekekből állott. Tisztektül jó barátjait s ismerőseit ajánlá, s a négy századra osztályozott seregét : Rákóci sza-

bad csapatnak nevezé. —A kormány kinevezéseit helyben hagyá, s csapatát meglehetősen felszerelvén, Erdélybe küldé a havasra vonult oláhság ellen.

Május 2-án Bánfihunyadra ért, s a kerületi főparancsnokság által, az e városi térparancsnokság alá rendeltetett, minthogy az ottani erő a havas cernirozására igen gyenge volt.

Csapatja rögtön a havas alatti falvakba, mint Meregyó, Incsel, Valko, Monostor és Ujfaluba elosztatott: ő maga hol egyik, hol másik századnál, vagy Bánfihunyadon volt. —

Pár nap mulva a csapat tűzbe vitetett, s annak működéséről ő maga tőn jelentést a kolosvári főparancsnoksághoz.*)

Ez expedition kivül majus, junius és julius hóban többször is működött, vagy egészben vagy századonkint; azonban e csaták az akkori nagyszerű ütközetekkel szemben csak csetepatéknak tekintetvén, hivatalos jelentés rólok ritkán tétetett.

Végre Bem átlátva, hogy a havasok cernirozása a más helyeken annyira szükségelt erőnek nagy részét (körül belől 16—20 ezer embert, ide értve a fejérvári tábort is) tartja foglalkozásban: elhatározta egyszerre véget vetni a dolognak. E végre a Bánátból irt Kemény ez-

*) Lásd Pesti Hirlap 1849. jun. 3-iki számát.

redesnek, hogy a Déván összpontositott seregek parancsnokságát rögtön vegye át, s induljon a havasok beljébe Abrudbánya felé: ugy azonban, hogy működése öszhangzásban legyen a más pontokon felnyomuló csapatokéval.

E hadjárat terve körülbelől következő volt:

Déva felől Kemény ezredes mintegy 3000, Fejérvár felől Beke ezredes mintegy 2000 főnyi seggel s aránylagos mennyiségü ágyukkal, olly formán indulandnak fel, hogy midőn Kemény — ki előtt nagyobb ut állott — Abrudbányára ér, Beke akkor Zalathnán legyen, s tartsa fel a közlekedést e város és a fejérvári tábor között, részint segély sergek, lőszerek, de legfőképp élelem kaphatása tekintetéből; mely utóbbit a rosz havasi utakon, nagyobb mennyiségben a tábornak magával vinnie teljes lehetlen. — A tövisi oldalon nem nyomul ugyan fel semmi erő, azonban a Tövisen fekvő helyőrség feladata leend, a netalán letörni akaró oláhságot e szándékában gátolni. Torda felől, miután itt a csapatok a lehető legmélyebb fekvésü helyeken vannak ugy is, mind addig védőleges állás tartassék, mig a felnyomult táborok működése a támadást szükségessé nem teszi; — azonban a Sz.-Lászlón, Kis-Bányán, Oláhfenesen, Gyaluban, s a Bánfihunyadon fekvő csapatoknak feladatuk volt azon időtájban, midőn a fősereg Abrudbányán tul hajtaná az oláhságot, minden pontról egy pilla-

natban törni fel s az üzötteket arcban támadni meg. Nevezetesen a tordai, thorockó-sz-györgyi és a szilvási csapatoknak a kolosvárival a sz. Lászlón, Kis- és Nagybányán és Hesdatin fekvő csapatokkal egyesülve Topanfalváig nyomulni, a mennyiben csak lehetséges. A gyalui és bánfihunyadi erőknek pedig egész Mariselig felhatolni. Csucsán, Feketetón szintén helyőrségek voltak.

E terv szerént az oláhság csaknem ugyanazon percben minden oldalról nyomatván, csak egyetlen menekvése lehete, s ez: Bihar megye felől a sikra szaladni; azonban itt népfölkelés volt rendezve, s igy kényszeritve volt vagy magát megadni vagy felkoncoltatni, vagy: a legutolsó esetben, a havas legmagasb s járhatlan pontjaira huzódni: mi azonban kivánt eredményű leende, minthogy itt eleség hiányában magát sokáig nem tarthatta volna.

E tervet maga Bem készité, s annak rendezését s végrehajtását Keményre bizta. — Véleményem szerént e célra helyesebb tervet késziteni nem lehete, valamint a kivitelére szánt erő is a kivánatnak minden tekintetben megfelelt, s még is e hadjáratnak mondhatni semmi haszna, sőt kárai voltak.

Oka több dologban fekszik. Elmondom, mit magam is tudok, — ezen kül azonban, több maradt előttem titok.

Bem tervét tudatván Ceccel, ki erdélyi had-főparancsnok volt, ez maga belátása szerént mó-dositott, nem ugyan a terven, hanem a kivitellel megbizottak alkalmazásában. Igy Keménynek, miután ez Bem rendeletére épen utban volt a dévai tábort átvenni, meghagyá hogy Kolosvárt maradjon s onnan intézze a müködést, hogy az öszhangzás inkább fenntartassék, s a dévai erőt Forró ezredesre bizta. Azonban pár nap mulva, ujabb rendelete szerént, Kemény csakugyan a dévai hadsereghez utasitatott, valamint az egész hadjárat igazgatása rá bizatott. E kabinetszerű rendeletek küldése s teljesitése több időbe kerül-vén : midőn Kemény a dévai tábort átvette, az már Forro alatt megindulván, Brádon volt.

Forro noha kissé neheztelt a visszautasitás miatt, de átlátva a pillanat fontosságát hallga-tott, s mint másod rendü parancsnok, jobban mondva törzs-segéd, a táborral haladott tovább.

Meg kell emlitenem, hogy a tábor számára — mind a mellett hogy a zalathnai összeköttetés után reményök lehete a rendes élelmezéshez — meglehetős mennyiségű élelmi készlet volt beszerezve, s ez szekerekre rakva erős fedezet mellett az utócsapatot követte, minthogy a rosz utak mi-att a táborral egy formán nem haladhatott előre.

Kemény hivatalos tudósitásaiból *) látható,

*) Lásd Pesti Hirlap, 1849 Jun. 26-iki és Jul. 7-iki számait.

miként eleség nem léte miatt kénytetett a tábor célja végrehajtása előtt a havast odahagyni.

Hogy pedig eleség hiány állt be annak első oka az, miszerint a tábor után vitt élelmi kocsikat az oláhok elfogák, a fedezetet legyilkolván. Beke pedig noha felment volt Zalathnára, de ott nem tudni miokból, Keményt be nem várva, rövid ideig mulatott s visszatért Borbándra.

Ez időtájban Bem Nagy-Váradról — hol Kossuthtal magánértekezést tartott—Kolosvárra jött, s értesülvén a havasi hadjárat eredménytelensége felől, haragra lobbanva parancsolá Keménynek, hogy Borbándról tüstént ujból a havasba induljon, s minthogy egyszerre működő és rendező szerepet nem folytathat, ez utóbbi hatalommal szárnysegédét Zarzicki alezredest bizta meg; egyszersmind meghagyá, hogy az egész operatio a lehető legrövidebb idő alatt befejeztessék, minthogy a muszkák Besztercénél s Brassónál betütvén, a seregekre szüksége van.

Zarzicki tehát átvevé a rendezést. E heves fiatal lengyel, kiben az egyetlen bátorságon kivül semmi katonai tehetség nem létezett, s ezen felül az ország e vidékeivel sem volt ismeretes, elővette a földabroszt s elkezdett parancsolgatni, hogy az ott feljegyzett helységeket mennyi idő alatt s miként foglalják el a seregek. Sürgönyök repültek a helyőrséghez, melyekben gyors működést parancsol.

E sürgönyök egyike a b.-hunyadi őrségnek is azon parancsot vivé, mikép tüstént nyomuljon fel Mariselre, hol a gyalui erővel fog csatlakozni.

Azonban mielőtt Kemény felindult volna, Bem a muszkákat Besztercénél visszanyomván, alkalmasint látá már akkor, hogy sokkal fontosabb ez invasio mint előre gyanitani lehete, s hogy rendbe kell magát szednie, — s ezért a havasi expeditióval felhagyni, rendelé.

E rendelet következtében az indulásra kész, s már utban volt seregekhez visszahivó parancsok küldettek, s igy a Gyalu s B.-Hunyadhoz tartozókhoz is. A gyalui megkapta s maradt, nem igy a B.-Hunyadról már felnyomuló kis tábor, melly — minthogy innét Marisel 2 nap, Gyalutól pedig csak egy, — 24 órával előbb indult fel, s utja — legalább egyes futár előtt — elzáratván, a tudósitást illetőleg rendeletet nem vehette, s ha vehette volna is, már ekkor fenn Mariselen lévén, — az későn érkezett.

Minthogy e táborban volt Vasvári Pál is, érdemesnek tartom, körülményesebben adni elő ez expeditiót.

Midőn a felnyomulást megrendelő parancs B.-Hunyadra érkezett, Vasvári betegen feküdt e városban. A térparancsnokság által az ő csapatja is a működéshez rendeltetett, azonban ő betegsége miatt fel lőn mentve a parancsnokság vezetése alól. De őt nemes büszkesége nem en-

gedé e merészségből kimaradni, s barátai lebeszéllése s kérelme daczára a csapattal ment.

„Ne mondhassa senki, hogy betegségem ürügy volt az elmaradásra. Noha valóban roszul vagyok, de ezt sokan nem hinnék el. Azon felül, ez az első nagyobbszerű csata, melyben résztvehetek, s elmaradni semmi áron sem akarnék.“

Ezt mondá barátinak, s mint említém, szándékától nem is állt el.

A vállalatra kirendelt sereg állt : a Rákóczi csapat 4 századjából, egy század honvédből Buzgó százados vezérlete alatt, ki egyszersmind a sereg főparancsnoka is volt, egy német-legióbeli századból, s valami 20—25 mozgó nemzetőr huszárból, Draveczki százados alatt. Ezenfelül egy 3 fontos ágyú. Tehát mindösszze egy gyenge zászlóaljból, mely a lovassággal együtt alig ment 600 főre.

Több apró csete-patézás után felértek a mariseli sik térre, hol a gyalui erőt vélték találni, azonban nagy meglepetésökre itt senki sem várt rájok.

Buzgó — már az által is, hogy idáig tett utjokban ugy szólva semmi ellenállásra nem találtak, gyanussá lévén — ezen nem kissé ütődött meg. Azonban nem lévén félénkség sajátja — elhatárzá az éjet ott tölteni s Gyalu felé egy

czirkáló csapatocskát küldeni tudósitással hogy siessenek. Átlátta ő, hogy egyedül e helyen, csak élelem hiány miatt is sokáig nem állhat, sem könnyedén kinem vághatja magát.

Az éj beállt. A kis tábor a puha gyepen letelepülve, egész éjen át be nem hunyta szemét, s szorongó kebellel várta a segély sereg érkeztét, valamint a mócok támadásaira is készen volt.

Buzgó megparancsolá a cirkáló csapatnak, hogy ha jó darab uton nem találandja a gyalui sereget, térjen vissza, hogy ne csökkenjen az által is erejök.

Éjféltájban Gyalu felől csatazajt, puskaropogást hallának — de csak kevés ideig. Aztán ujra elnémult minden.

A sereg gyanitá, hogy e rövid csatazaj a cirkálók halálharczának rövid zaja lesz : de segitségül nem lehete menni, mert a vadon szük helyei örvényként nyelték volna el a különben is maroknyi kis tábort.

Lelkökben feltünt elhagyatottságuk egész irtózatosságában — de okát meg fogni nem tudák.

Buzgó elhatárzá, hogy ha reggelig meg nem érkezik Gyaluból Szépszögi őrnagy : ő vissza indul B.-Hunyadra, miután Mariselen, ha más nem az éhség is megölné csapatát. Vasvári, Dravecki tervét helyben hagyák.

Reggel sem érkezvén segitségök : visszaindulának.

Utjok ugyan az volt, mellyen feljöttek. Azonban veszélyeiben különbözött a tegnapitól.

A legsürübb tölgyerdő kebelében, vizmosástól fölszaggatott mély partu s oly szűk uton kelle haladniok, hogy ágyujok alig tért el benne.

Buzgó, embereit egyenként parancsolá menni, hogy a leendő tüzelés alkalmával mind maga nagyobb téren müködhessen, mind az ellenség tüze s legördittett kövei oly kártékonyan ne hathassanak seregére.

Az utat, mely egy helyütt különben is csaknem járhatlan volt, — most borzasztó fatörzsek által eltorlaszolva találták.

Az ut itt oly magos partok közé szorul, hogy abból kitérni lehetlen volt.

E helyen támadtattak meg az oláhok által.

A támadás, egy meglehetősen rendezett sortűzön kezdődött, mit borzasztó rivalgás és kőzápor követett.

Az oláhság feltünőleg az ágyúra rohant, melynek egyik kereke el volt törve.

A helyzet iszonyatosságát képzelhetni.

Hogy tovább haladhassanak: egy rész a torlasz széthányásán fáradott, miközben magokat s az ágyút védelmezniök kelle.

Vasvári készebb volt ott veszni, mint az ágyut martalékul hagyni.

Az előre szaladtakat visszaüzé védeni az ágyut, mi eleinte sikerült is, de később a megret-

tent fiúkra sem szép szó, sem erőszak, sem lövés nem lehetett hatással. —

Vasvári alól egy lovat kilőttek. A méreg forrt benne hogy csapatja cserben hagyá, s egyik lovas nemzetőrtől lovát kéré hogy rohamra vezethesse a csatázókat. Dravecki parancsára egy huszár átadá lovát : s ő felkanyarodva annak hátára, vissza rohant az oláhság felé, csapatját követésre szólitván fel!

Példája nehányban lelkesülést szülvén, követék is, és nem sokára az oláhokat visszanyomva, velök ökölcsatába vegyültek.

Ez összecsapásban Vasvári egyszerre eltünt a vivók közül. Némellyek állitása szerént látták őt, egy tiszta fehérbe öltözött izmos férfi karjai között az erdőbe vitetni. Elesni senki sem látta.

Ez alatt Dravecki, vissza felé kivágván magát, sikerült neki egy álutra találni, melyet a a mócok el nem torlaszoltak.

Tudósitá erről Buzgót, ki látván hogy az ágyu megmentése lehetlen, s utolsó embereig ott vesz ha tovább küzd : vissza forditá a kis csapatot, s derék századjával utat törve az ellenségen keresztül, ez utra fordult.

Ez uton, folytonosan üzetve az oláhoktól, meg nem szünő csatázás között végre kivágta magát. —

Vesztesége 100 közvitéz, több altiszt, Vas-

vári, Erdélyi, (szintén Rákóci sz. csapatbeli százados) és egy hadnagy. Ide számitva az ágyút is. Az egész seregből alig maradt néhány, seb nélkül.

Hogy az egész erő oda nem veszett, egyedül a parancsnok bátorsága, számitása s hidegvérüségének lehete tulajdonitani.

Hogy annyinak kelle oda veszni, azt csupán Zarzicki elhamarkodott s éretlen rendeleteinek köszönhetni.

Némelyek reményt tápláltak, hogy Vasvári talán életben maradt, s az oláhok mint foglyot tarták meg; azonban pár nap mulva e reményt meghiusitá azon borzasztó tanuság, hogy az e csatában foglyul esetteket, a magyar helyőrségektől nehány puska lövésnyire, fa cövekekkel mellökön át a földhöz szegezve találták!!!

Fegyverletétel Borosjenőn.

A katonai életnek legborzasztóbb jelenete a rendetlen visszavonulás; — a roham gyönyör, az ágyútűz a katonai lélek ideg-edző zuhanyfürdője.

Egy hadtest föltétlen megadásra számitott utja valódi — itélet. Ily itélet napra ébredtünk Facsétou augustus derekán.

A parancs, miszerint kinek kinek tetszésére hagyatott Bemmel és Guyonnal Erdélybe vonulni bizonytalan szerencsére, akár pedig Vécseihez csatlakozva magát feladni, nem annyira hirdettetett, mint váncorgott szájról szájra. Ki e chaosznak, mely e reggelen a facseti tábort élénkité, érdekelt szemtanuja volt s lelkében meg nem rendült: az bizton állithatom hogy akkor sem fog megrendülni: —

Si fractus illabatur orbis.

Ha e falut az ember, hegyoromról vagy léghajóból nézi, aligha falunak ismerte volna.

Itt nem annyira a földön volt az utca, mint inkább a házak tetején, hol létrák segélyével bizton s hamarább végig lehetendett hatolni, mint a tömérdek kocsik, lőszeres szekerek, öszszevegyült lovas és gyalog katonák tévedező tömegéből constatirozott mozgó barrikádon.

Facsétról egyik út jobbra Erdélybe visz, a másik egyenesen Borosjenőnek. Ez út-fordulón mindenki megállt, s kezde számot vetni magával; latra veté sovány reményeit forradalmi vétségeinek ellenében, s a szerint ment jobbra, vagy előre, de mindkét esetben nehéz öntudattal s látszólag ingadozva. A minden percben változó, a minden ajkról különböző értelemben jajveszékelt kétségbeejtő hirek hangzavara csapdosta lelkeinket, s maga a vigasztaló remény angyala ijesztő rémalakká változott, mely legfölebb akasztófa helyett sötét börtönnel biztatott. S mindezek közt végre legnyugodtabb az volt, ki semmit nem remélt, a legrosszabbat várta s reá elkészült.

Rendről, fegyelemről szó sem volt. Ha kocsin ültél, nem annyira lovaid huztak, mint szomszédaid szekerei, melyek a tieddel összeakadtak. Egy percig mentél, tizig állottál. A tulajdonjog elenyészett; ha leszáltál szekeredről mások elfoglalták, ha ismerőid nem voltak senki nem könyörült, mindenki magáról gondoskodott. Rekedt, porette torkok lármája, egyenetlenkedők

vitája, félénk nők sirása, a gyávábbak ijesztő hir tárogatója, kétségbeesett arcok vonaglása — mit gyakran a jótevő por elfödött szemeid elől — s ittas honvédek puska kilövöldözéseinek ropogása között állottál s szárnyakat ohajtál magadnak hogy kiröpülhess e zavarból, mert reményed megszünt kihatolni belőle.

Közepette ez irtózatos zűrzavarnak, hol a legbátrabb is legfölcbb pörlekedni, de parancsolni semmi esetre sem mert, találkozott egy ember, ki az összefonyadt keblü tömeg bámulatára, nem csak parancsolt, sőt büntetett is. —

Kocsim mellett, melyen (feledtemben) szivarozva azon elhatározottsággal ültem, hogy senkire nem halgatok, nem nézek: egy sivitó hangon s rosz magyarsággal ejtett káromkodás s parancolás vonta magára figyelmemet. Guyon tábornok egy pár suitejebeli kiséretében, vászonkabátban, kard és rangjelek nélkül, a megadásra vezető utfélen megindult tömeget igyekezett visszaparancsolni. Egy lovast különösen pirongatott s parancsolá neki hogy forduljon vissza. A huszár azonban mereven állott, s a fölött látszék elmélkedni: ki lehet ez az egyéniség, ki még most is parancsolni erőködik. Guyon azonban kijövén a phlegmából, lekapta oldaláról kardját s azt tokostól két kézre fogva, ugy vágta tőbe a huszárt, hogy az a parancsnok kiléte

felőli elmélkedéstől rögtön elállott, mert hanyathomlok földre zuhant.

De ez még nem volt elég; a Facsét melletti csatornán levő hidat bontatni kezdte, hogy senki Borosjenő felé ne mehessen; de ez mit sem használt, mert a megadási feltételben álhatatos csoport a folyamon keresztül gázolt, néhány összetört kocsi veszteséggel.

És igy indulva mentünk Soborsin felé a Marosnak. A keskeny uton két órányi hosszuságra nyuló kocsi, gyalog s lovas karaván a rémitő hirek valódi telegrafja volt: hogy a császáriak a karaván hátulját már elérték, hogy a hegyekből nem sokára leönzölő móc-sereg által fogunk elborittatni — e hir ment szájról szájra. Mindenki ohajtotta volna, hogy rendeztessünk a veszély ellenében, csak a parancsolásra nem jött senkinek kedve. Igy értünk a Maros partra este felé, hol két helyen történt az átusztatás.

Soborsinból a fellegek közé vivő bércek lépcsőhalmain, soha nem járt utakon haladtunk Butyin felé. A karaván minden ágyúi e bércekről a meredek völgyekbe hányattak. Lehetlen volt felvontani őket, s a menekülők közül sokan — szinte nem birván felvontatni szekereiket a bércre, kifogták lovaikat s elnyargaltak, nem segitvén a harc veszélyei között mellettök hűségesen bömbölő c s a t a o r o s z l á n o k o n.

A lőszeres kocsik szinte feldöntetvén, a lá-

dákban levő töltés elszánt honvédek által időnként felgyujtatott, mely műtételnél többek arca feketére égvén, a vesztett harc kárhozott angyalaiként jártak körülötted, mig a halálhozó elem sötét füstgomolya a fellegek közé költözött.

S a minő ügyesbajos utja volt a hegynek, oly annyira nyak- s kocsi-törők voltak a völgyek. A vasatlan szekereken járó vidékbeli oláh, e később összeszedhető fogatok eltulajdonitásában lelhetett a karaván által szenvedett károkért némi századrésznyi kárpótlást.

Mert a capitulálni indult sereg már különben is két hete nem volt ellátva élelemmel, s az éhes honvéd golyójától találva, a meredek hegyoldalokról elvált szikladarab gyanánt hömpölyögtek alá legelésző ökrök, tehenek, kecskék és juhok.

Butyinba érve, a falut üresen találtuk. Leginkább látogattattak a pincék, melyek egyikében spiritus is találtatván, az utazók jónak látták ez orosz italhoz jó eleve hozzá szokni. —

Negyednap reggel értünk Borosjenőbe, hol semmi előőr nem volt, egyedül a téren tanyázott egy osztálynyi lovasság, egy csapat gyalogsággal. Ide érve a legkülönbözőbb hirek szárnyaltak, mi különben sokak előtt tudva volt.

Legmeghatóbb volt, midőn a huszárok, kiket néhány tiszt összeállitott, egy orosz ezredes előtt „szálj le!“ vezényleттel megadás jeleül lo-

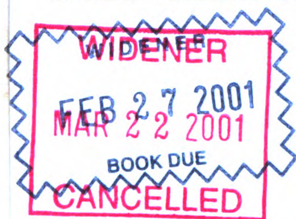
vaikról leszállittattak, később azonban ujra felültetvén őket, a táborba küldötték.

A tisztek két napig voltak kardjaik birtokában, mely idő alatt a főtisztek egy, a törzs tisztek két pengő napidijt kaptak osztrák utalványokban. Harmadnap egy orosz tábornok szállása udvarán egy jókora sirhalom épült, lerakott magyar tiszti kardokból!...

Tovább nem folytatom.

40/750

96

WIDENER
WIDENER
FEB 27 2001
MAR 22 2001
BOOK DUE
CANCELLED